

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

**ROZHODOVÁNÍ SOUDŮ
O VÝCHOVĚ NEZLETILÝCH DĚTÍ
V CIVILNÍM PROCESU**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Doc. Mgr. Ing. Daniel NOVÁK, CSc.

2015

ABSTRAKT

NOVÁK, D.: *Rozhodování soudů o výchově nezletilých dětí v civilním procesu*. Praha: 2015. 144 s. Rigorózní práce na Univerzitě Karlově v Praze, Právnické fakultě. Konzultantka rigorózní práce A. Macková.

Rigorózní práce se zabývá problematikou soudní úpravy výkonu rodičovské odpovědnosti z hlediska svěřování nezletilých dětí do péče po rozchodu jeho rodičů, ať už jde o nesezdaný pár anebo rozvádějící se manžele. V návaznosti na stručnou rekapitulaci historického vývoje této problematiky ve své první části charakterizuje podrobně ve druhé a třetí části současnou právní úpravu, v jejímž rámci bylo rodinné právo opět zahrnuto do občanského zákoníku a nesporné řízení upřesněno samostatným procesním právním předpisem. Závěr práce je věnován stručnému souhrnu a doporučením.

ABSTRACT

NOVÁK, D.: *Court Decisions Making on Upbringing on Minors in Civil Procedure*. Prague: 2015. 144 p. Rigorous thesis at Charles University in Prague, Faculty of Law. Consultant of the rigorous thesis A. Macková.

The rigorous thesis deals with the judicial treatment of the administration of parental responsibility, from the point of view of entrusting of minors into care after break-up of the parents of the minor, whether it is an unmarried or divorcing couple. The first part of the work summarizes briefly the historical development of this issue, the second and third parts describes the current legislation in detail, that has included the Family law back in the Civil Code and that has specified the non-contentious suit by separate procedural laws. The conclusion contains a brief summary and recommendations.

ZÁVAZNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně, řádně citoval použité prameny a nevyužil ji k získání stejného, nebo jiného titulu.

V Praze dne 12.1.2015

PODĚKOVÁNÍ

Tuto rigorózní práci věnuji památce mého otce JUDr. Miloše NOVÁKA, který mne přivedl k právní vědě a mého strýce JUDr. Josefa RUBEŠE, který mne provedl občanským právem procesním.

Díky za podporu, pečlivé přečtení rukopisu práce a řadu cenných připomínek z justiční praxe patří mé manželce JUDr. Markétě NOVÁKOVÉ, se kterou máme společnou advokátní kancelář.

Mou milou povinností je poděkovat doc. JUDr. Aleně MACKOVÉ, Ph.D., za čas věnovaný přečtení rukopisu práce a inspirující konzultace, jež výraznou měrou přispěly ke zkvalitnění rigorózní práce a její výsledné podobě.

OBSAH	5
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	6
PŘEDMLUVA	7
1 HISTORICKÝ VÝVOJ ROZHODOVÁNÍ SOUDŮ O VÝCHOVĚ NEZLETILÝCH DĚTÍ V CIVILNÍM PROCESU NA ÚZEMÍ DNEŠNÍ ČESKÉ REPUBLIKY	10
2 PLATNÁ HMOTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA VÝCHOVY NEZLETILÝCH DĚTÍ	33
3 ŘÍZENÍ O VÝCHOVĚ NEZLETILÝCH DĚTÍ	43
3.1 Platná právní úprava	43
3.2 Příslušníci justičních profesí v oblasti úpravy výchovy	47
3.2.1 Právní postavení a úloha soudce	48
3.2.2 Právní postavení a úloha advokáta	52
3.3 Pedagogické a psychologické aspekty úpravy výchovy	57
3.4 Předběžná opatření	67
3.5 Řízení v prvním stupni	69
3.5.1 Průběh řízení	69
3.5.2 Důkazní prostředky a dokazování	73
3.5.2.1 Výslech rodičů	74
3.5.2.2 Výslech svědků	77
3.5.2.3 Zprávy a návrhy opatrovníka	80
3.5.2.4 Stanovisko dítěte	82
3.5.2.5 Zprávy školy	94
3.5.2.6 Lékařské zprávy	97
3.5.2.7 Znalecké posudky	99
3.5.2.8 Další zprávy a vyjádření	107
3.5.3 Náklady řízení	108
3.5.4 Rozhodnutí soudu prvního stupně	110
3.6 Řízení ve druhém stupni	117
3.7 Mimořádné opravné prostředky	123
3.7.1 Žaloba na obnovu řízení a žaloba pro zmatečnost	123
3.7.2 Dovolání	127
3.8 Výkon rozhodnutí	129
ZÁVĚR	135
LITERATURA	140
RESUMÉ	143
KLÍČOVÁ SLOVA, KEYWORDS	144

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

LZPS	Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením předsednictva České národní rady čis. 2/1993 Sb.
OSŘ	zákon čis. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zákon čis. 89/2012 Sb., občanský zákoník
TZ	zákon čis. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ÚPD	Úmluva o právech dítěte, vyhlášená sdělením Federálního ministerstva zahraničních věcí čis. 104/1991 Sb.
ZR	zákon čis. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD	zákon čis. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZZŘS	zákon čis. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

PŘEDMLUVA

Česká republika má nezáviděníhodný primát: dlouhodobě patří ke státům s nejvyšší rozvodovostí na světě. Statistiky z posledních let uvádějí, že se v hlavním městě Praze rozvádí průměrně každé druhé manželství, mimo Prahu pak průměrně každé třetí. Rok 2012 se navíc stal přelomový tím, že se poprvé v historii na našem území narodilo více dětí nesezdaným párům, nežli párům sezdaným – tedy manželům. Hrozí konec institutu manželství pouze u nás? Právní sociologové hovoří o krizi rodiny, kterou přibližně od šedesátých let dvacátého století prochází celá evropská civilizace.

České právo nedefinuje pojem **rodina**, ačkoliv se objevuje v různých konotacích v řadě hmotněprávních i procesněprávních předpisů; běžně také hovoříme o rodinněprávních vztazích a zákon o rodině byl součástí českého právního řádu od poloviny minulého století.

Podvědomě s termínem rodina spojujeme sezdaný pár osob různého pohlaví, který žije pohromadě a vychovává jednoho, či více společných potomků. Sezdaný pár zpravidla společně hospodaří, vzájemně si pomáhá a vede společný sexuální život. Pod termínem **širší rodina** pak chápeme ascendenty a descendenty jmenovaných a určitý okruh jejich příbuzných v transverzální linii.

Ukazuje se však, že toto schematické pojetí je na počátku třetího tisíciletí stále častěji nahrazováno pozměněnými formami soužití, takže dnes je nejčastější variantou **soužití nesezdaných rodičů** s jedním dítětem. Další formu představuje soužití osob stejného pohlaví, které vychovávají dítě z předchozího matrimoniálního vztahu některého z nich; pokud je tento typ soužití oficiálně evidován státními orgány, zákonodárce používá pojem **registrované partnerství** a v daném případě můžeme hovořit o jakési kvazirodině, která – s výjimkou možnosti zplodit potomka – se v podstatě neliší od soužití výše uvedených. Stále častější je rovněž soužití jednoho z rodičů se svým potomkem v **neúplné rodině**; tak vyrůstá přibližně sedmina českých nezletilých dětí, přičemž v 90 % případů je tímto rodičem matka.

Účelem této práce není zabývat se příčinami těchto jevů anebo k nim zaujímat stanoviska. Především je záležitostí sociologů a psychologů, za pomoci odborníků z dalších vědních oborů, analyzovat vlivy změn společenského uspořádání a s tím související vztahy ekonomické, dopady rozvolnění mezigeneračních vazeb, vlivy politické, náboženské apod. na fenomény výše uvedené. Možná se potom podaří do určité míry predikovat vývoj **variability rodinných forem** a politikům dát potřebné informace pro tvorbu právních nástrojů zajišťujících podporu rodiny (v té, či oné podobě) tak, aby nastupující generace zdárně převzaly společnost po generacích předchozích. Propracovaná **rodinná politika** by měla zastavit snižující se porodnost, která je dnes už pod hladinou prosté reprodukce a vytvořit předpoklady pro optimální fyzický a psychický vývoj dětí.

Tím se dostáváme k problematice, kterou se zabývá tato rigorózní práce, tedy k **výchově nezletilých dětí**. Konkrétně k případům, kdy z důvodů potřebné ingerence státu rozhodnutí o ní činí soudy za spolupráce správních orgánů. Cílem práce je rozbor řízení v současné době, ve kterých soudy upravují **výkon rodičovské odpovědnosti** z hlediska **svěřování nezletilých dětí do péče** po rozchodu rodičů – ať jde o nesezdaný pár anebo rozvádějící se manžele – a návrh možností dílčích zlepšení.

Pro úplnost je třeba uvést k použité **terminologii**, že v dikcích jednotlivých právních úprav v období od Rakouského císařství až po současnou Českou republiku, se v průběhu let setkáváme s pojmy "obstarávání výchovy", "ošetřování a vychovávání", "vzetí do péče", "svěření do výchovy" či "svěření do péče", přičemž tyto pojmy jsou zákonodárci různě chápány (kupř. rakouský občanský zákoník "péči" vnímal úzce, jakožto péči o tělo a zdraví dětí, zatímco "výchovu", jakožto institut vyšší, zahrnující i péči). V názvu rigorózní práce, jejím obsahu a názvech hlavních kapitol je z hlediska určité jednotnosti – byť vždy ne zcela přesně – používán pojem "výchova", zatímco v textu kapitol jsou vždy pojmy příslušné k danému období.

Rigorózní práce je rozčleněna do tří hlavních částí. V návaznosti na stručnou rekapitulaci historického vývoje této problematiky ve své první části, mapuje podrobně ve druhé a třetí části současnou právní úpravu, v jejímž rámci bylo

rodinné právo opět zahrnuto do občanského zákoníku a procesně bylo do určité míry odděleno sporné řízení od nesporného. Závěrem pak je věnován prostor stručnému souhrnu a doporučením.

Jedním z důvodů k sepsání této práce jsou poznatky autora z jeho vlastní praxe v rámci justice, kterou nastoupil bezprostředně po ukončení vysokoškolského studia na zdejší právnické fakultě; nejprve jako advokátní koncipient a po složení advokátních zkoušek jako advokát. Rozhodovací činnost soudů v této oblasti totiž podle jeho názoru mnohdy trpí nedostatky, jež by bylo možné vhodnou aplikací stávající hmotněprávní a procesněprávní úpravy eliminovat. Za účelem kvalifikovaných návrhů na zlepšení však bylo nutno nejprve prostudovat prameny touto problematikou se zabývající (starší i platnou legislativu, komentáře, příručky, články v odborných časopisech apod.) a teprve návazně – v souladu s poznatky praxe – označit slabá místa a navrhnout možné korekce. Vzhledem k omezenému rozsahu práce bylo na místě nastínit i další postup při hledání optimálních řešení této části rodinněprávní problematiky.

Východiskem jakéhokoliv rozhodnutí soudu o svěření nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, do péče musí být **zájem a blaho dítěte**, teprve za ním až zájem jeho rodičů. Jednou ze základních podmínek optimálního fyzického a psychického vývoje dítěte je **řádná výchova** pramenící z rodičovské odpovědnosti. S tím souzní požadavek na vysokou úroveň **řízení ve věcech péče soudů o nezletilé**. "Dudlíková agenda", jak bývá tato rozhodovací činnost soudů někdy v justici označována, je totiž ve skutečnosti nesrovnatelně společensky významnější, nežli třeba spor rodičů dítěte o vypořádání společného jmění manželů, úpravu bydlení, či vzájemné výživné. Zejména psychické důsledky nesprávného rozhodnutí soudu jsou totiž pro nezletilé dítě často už nezvratné.

Některé poznatky z oblasti problematiky, jíž se zabývá tato rigorózní práce, byly autorem uveřejněny v právnických časopisech a knižních publikacích. Části řešené problematiky autor prezentoval rovněž v rámci přednášek pro vedoucí školské pracovníky a soudní znalce.

1 HISTORICKÝ VÝVOJ ROZHODOVÁNÍ SOUDŮ O VÝCHOVĚ NEZLETILÝCH DĚTÍ V CIVILNÍM PROCESU NA ÚZEMÍ DNEŠNÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Stručné shrnutí historického vývoje právní regulace **rodinněprávních vztahů** v rámci státních útvarů, které se nacházely v minulosti na území dnešní České republiky, je významné pro pochopení smyslu dnešní úpravy, jakož i pro úvahy o jejím dalším vývoji. Historický vývoj lze podrobněji vysledovat v příslušných publikacích z oboru právních dějin, předložená práce je věnována především současnému právnímu stavu.

Soukromé právo vzniklo přibližně před třemi tisíci lety v Římské říši. Staří Římané neměli občanský zákoník ani zákon o rodině, nýbrž obecná právní pravidla, která vypracovali učení římské právníky ze zvyklostí a smluv mezi svobodnými občany a z rozhodnutí o sporech mezi nimi. S rozkladem feudalismu a souvisejícím obnovením důrazu na svobodu člověka pronikla tato pravidla do prvních novověkých **civilních kodexů**. Množství pravidel rodinného práva, majících svůj původ v římském právu, nalezneme i v současných zákonech.¹

Původní právní úprava středověkého rodinného práva podléhala kanonickému právu a světská moc do této oblasti nikterak nezasahovala.² K prvnímu průlomů došlo až za panování rakouské císařovny Marie Terezie, jejíž dvě nařízení z poloviny 18. století upravovala zasnoubení a manželství jednak nezletilých osob, jednak vojenských důstojníků. Zásadní zásah představoval až patent rakouského císaře Josefa II. čís. 117/1783 Sb. z. ř. (tzv. **manželský patent**), jenž zavedl **státní právo manželské** a odňal manželské věci z pravomoci církevních soudů.³

Společenské podmínky novověku spojené s nastupujícím kapitalismem vyvolaly v Evropě počátkem 19. století potřebu moderní úpravy

¹ ELIÁŠ, K. Proč potřebujeme nový občanský zákoník? *Právní rádce*, roč. 12, 2012, čís. 11, s. 24.

² Tridentský koncil probíhající v letech 1545-1563 prohlásil manželství v římskokatolické církvi za jednu ze **svátostí**.

³ SPÁČIL, O. Změny v občanském právu v tereziánské a josefínské době. *Právní fórum*, roč. 8, 2011, čís. 7, s. 289-297.

občanskoprávních vztahů, do kterých by byly zahrnuty i vztahy z oblasti **rodinného práva**, přičemž by byla zdůrazněna smluvní a majetková povaha manželství. Nejprve ve Francii (Code Civil des Français z r. 1804, ve zkratce CC) a následně v Rakousku (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch z r. 1811, ve zkratce ABGB) tak postupně vznikly rozsáhlé právní kodexy regulující oblast soukromého práva, jejichž základem byla praktická recepce římského práva a v oblasti rodinného práva u nás i výše uvedená císařská nařízení a manželský patent. Společným znakem v oblasti rodinného práva bylo zakotvení **sňubní svobody** odstraněním překážek manželství kladených dosud feudálním právem. **Civilní forma sňatku** měla manželství zbavit církevních vlivů, což bylo v souladu s požadavky na oslabení vlivu církve na stát, které byly patrné jak u francouzských revolucionářů, tak i u osvícenských monarchů; ve Francii byl civilní sňatek obligatorní již předtím, a to od r. 1792. Muž byl **hlavou rodiny** a příslušela mu rozhodnutí o všech otázkách rodinného života, včetně rozhodování o jmění manželky. Majetkové vztahy manželů byly ještě před uzavřením manželství upraveny **manželskou (svatební) smlouvou**, přičemž významnou institucí tu bylo **věno**. **Rozvod (rozluka)** byly možné pouze z taxativně uvedených důvodů a nepřipouštěly se proti vůli výlučně nevinného manžela. **Rodičovskou moc** (později **otcovskou moc**) vykonával výhradně otec, po jeho případné smrti matka pod dozorem **poručníka**. Charakteristickým rysem všech raně buržoazních civilních kodexů byla též **nerovnost manželských a nemanželských dětí**, což bylo spojeno s neexistencí jakýchkoliv příbuzenských vztahů mezi nemanželským dítětem, otcem a jeho rodinou, dále pak se způsobem stanovení výše vyživovací povinnosti otce k nemanželskému dítěti a s jejím časovým omezením do určitého věku dítěte. V některých státech dokonce platil **zákaz vyhledávání otcovství nemanželských dětí**.⁴

Pro účely této práce nyní zaměříme pozornost na první kodifikovanou úpravu rodinněprávních vztahů na území Předlitavska, které zahrnovalo i dnešní území České republiky. S ohledem na to, že předmětem této práce nejsou české

⁴ KINCL, J. a kol. *Všeobecné dějiny státu a práva*. Praha: Panorama, 1983, s. 410-420.

a československé právní dějiny, je tato kapitola koncipována pouze jako vzhled do řešené problematiky.

Rakouský občanský zákoník, vyhlášený dne 1.6.1811 císařským patentem čís. 946 Sb. zákonů soudních, rozlišoval **rozvod od stolu a lože** a **rozluku**. Pro úplnost je třeba uvést, že v období let 1857-1868 na základě konkordátu uzavřeného mezi Rakouským císařstvím a Svatou stolicí byla pro katolíky ustanovení rakouského občanského zákoníku o manželství zrušena a soudnictví v těchto věcech opět vráceno církvi. Původní ustanovení § 142 tohoto zákona stanovilo: *"Jsou-li manželé rozvedeni nebo zcela rozloučeni a nejsou-li sjednoceni, kterou stranou má býti výchova obstarávána, má soud, nedovoliv spor, o to se postarati, aby děti mužského pohlaví až do dokonaného čtvrtého, ženského pohlaví až do dokonaného sedmého roku od matky byly ošetřovány a vychovávány, jestliže důležité důvody, hlavně z příčiny rozvodu nebo rozluky najevo vycházející, nevyžadují jiného opatření. Útraty výchovy musí nésti otec."* Uvedené ustanovení navazovalo na § 141 téhož zákona, podle kterého *"Jest především otcovou povinností potud se starati o výživu svých dětí, až se mohou samy živiti. Péči o jejich tělo a jejich zdraví je povinna hlavně matka na se vzíti."* Rakouský občanský zákoník sice obecně v rámci ustanovení § 139 a § 144 ukládal oběma rodičům řádně a ve vzájemném souladu vychovávat své děti, pečovat o jejich život, zdraví, jakož i tělesný a duševní rozvoj, nicméně zároveň zakotvil otcovskou moc jakožto specifické osobní právo otce, které otec nemohl na nikoho přenést, nemohl se ho vzdát a bylo rovněž nepromlčitelné. Otec tak byl v intencích ustanovení § 147-152 a 196 zákonným zástupcem svého dítěte, a dále byl oprávněn – a to bez ohledu na to, zda žil s matkou dětí v manželství, byl s ní rozveden od stolu a lože, nebo rozloučen – stanovit povolání dítěte, spravovat jeho jmění, doplňovat projev dítěte, pokud nemohlo samostatně projevit svou vůli, a konečně mu pro případ své smrti ustanovit poručníka, nebo naopak vyloučit určité osoby z poručenství. **Vyživovací povinnost otce** byla spojena s jeho výslovným souhlasem s volbou povolání dítěte; pokud dítě studovalo na škole studijní obor podle vůle svého otce, mělo nárok na **výživné**, v opačném případě nikoliv. Otec také neměl vyživovací povinnost tehdy, pokud se dítě bez jeho vůle

vzdálilo ze společné domácnosti, nebo bylo z této domácnosti svévolně odňato, třebaš i matkou. Podle judikatury otec rozhodoval také o tom, v jakém jazyce bude dítě vychovááno; pokud by zemřel a jazyk výchovy dítěte ustanovil ve své závěti, byl soud oprávněn přikázat matce, aby dodržovala vůli zemřelého. Otec s matkou byli rovněž povinni vyučovat děti náboženství a užitečným znalostem, aby **"položili základ jejich budoucímu blahobytu."**⁵

Po rozpadu Rakouska-Uherska bylo dnešní území České republiky součástí samostatného Státu československého, jak zněl první oficiální název společného státu Čechů, Slováků a národnostních menšin na jeho území žijících.

Rakouský občanský zákoník se stal součástí československého právního řádu recepcí provedenou prvním zákonem československým ze dne 28.10.1918, čís. 11 Sb. zákonů a nařízení, o zřízení samostatného Státu československého. Tak se stal obecný občanský zákoník z r. 1811 zákonem československým. To již bylo novelizováno i ustanovení jeho § 142: **"Jestliže manželé při rozvodu nebo při rozluce manželství neshodli se za souhlasu soudu o péči a výchově dětí, rozhodne soud přihlížeje ke zvláštním poměrům případu se zřetelem k zájmům dětí, k povolání, osobnosti a vlastnostem manželů a k příčinám rozvodu nebo rozluky, mají-li všechny nebo některé děti otci nebo matce být ponechány. Druhý manžel je však přece oprávněn s dítětem se osobně stýkati. Soud může tento styk blíže upravit. Náklady na výchovu nese otec. Změní-li se poměry, může soud, nehledě ke svým dřívějším nařízením nebo k dohodám manželů, vydati nová nařízení nutná v zájmu dětí."** Toto ustanovení již komplexněji specifikovalo názor zákonodárce na další výchovu dětí po rozluce, či rozvodu; umožňovalo i změnu rozhodnutí při změně poměrů. Ke změně soudního rozhodnutí mohlo podle judikatury docházet nejen při změně poměrů, ale i tehdy, pokud se ukázalo, že soud při svém rozhodování vycházel z nesprávného hodnocení daných skutečností, takže jeho opatření bylo nevhodné.

⁵ ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 734-784 a 936-937.

Soud při rozhodování o svěřeni dítěte do bezprostřední výchovy jednoho z rodičů vycházel pouze z požadavku **blaha dítěte**. Rozhodovalo jednak hledisko výchovné, jednak výtěžkové a majetkové poměry obou rodičů. Institut moci otcovské zůstal zachován i v československém občanském právu. Pokud bylo dítě svěřeno matce, potom matka zajišťovala jeho bezprostřední výchovu, zatímco otec určoval povolání dítěte, spravoval jeho jmění a plně hradil náklady jeho výchovy; měl také nárok na osobní styk s dítětem. Pokud bylo dítě svěřeno otci, potom otec kromě oprávnění vyplývajících mu z moci otcovské zajišťoval i jeho bezprostřední výchovu, zatímco matka měla právo na osobní styk s dítětem. Jestliže však otcova výchova neprobíhala řádně, mohla matka podle ustanovení § 178 podat **stížnost** soudu, který věc prošetřil a vyvodil závěry. Matka zásadně neplatila výživné.⁶

Sluší se podotknout, že v období první československé republiky platily v důsledku územního historického vývoje na jejím území různé právní předpisy, jimiž byly upraveny rodinné vztahy. V Předlitavsku, tedy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, to byl již citovaný občanský zákoník, zatímco v Zalitavsku, tedy na Slovensku a Podkarpatské Rusi, bylo aplikováno uherské právo. Zde se otázka další výchovy a výživy řídila uherským poručenským zákonem z roku 1877 a uherským manželským zákonem z roku 1894. Patrně právě odtud pochází letitý mýtus o výhradním právu matky na děti po rozvodu. Uherské právo totiž stanovovalo, že *"děti do sedmi let a dcery i v pokročilém věku mají zpravidla být svěřeny matce"*.⁷ V rámci snah o unifikaci práva na území Československé republiky byl připraven nový občanský zákoník, který však – převážně z procedurálních důvodů – nebyl až do r. 1938 parlamentem přijat. Otázky svěřování dětí do výchovy rodičů již byly v navrhované osnově zpracovány moderněji, a to v ustanovení § 103 jeho osnovy.

⁶ ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 744-755 a 882-887.

⁷ PÁVEK, F. *Kalendář pravidel pro manžele, snoubence a rodiče*. Praha: Mladá fronta, 1990, s. 215.

Ústavní zákon čís. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, známá spíše jako Ústava 9. května, konstituovala stejné postavení mužů a žen ve společnosti, jakož i moderní zásady ochrany rodiny a mládeže. Téměř jeden a půl století starý občanský zákoník, v jehož rámci byly upraveny rodinněprávní vztahy v duchu ideologie spjaté s Rakouskem a od roku 1867 s Rakouskem-Uherskem, již v té době nevyhovoval zásadám moderní občanské společnosti; zásadám ústavy lidově demokratického státu se pochopitelně přičil vůbec. Pod vlivem samostatně vyčleněného rodinného práva v Sovětském svazu byla i u nás rodinněprávní problematika nově upravena zákonem čís. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Pro účely popisované problematiky dlužno uvést, že tento zákon pochopitelně zrušil rozlišování rozvodu od stolu a lože a rozluky, jakožto instituty vzešlé ještě z kanonického práva. Namísto toho zavedl toliko **rozvod**, který se svým zákonným vymezením blížil předchozí rozluce. Zanikla moc otcovská a výhradní vyživovací povinnost otce, neboť byla nově zakotvena i **vyživovací povinnost matky**. Podle ustanovení § 39 tohoto zákona byli o výživu a výchovu dítěte povinni pečovat oba rodiče stejně. Původně se řešilo rozhodnutí o výchově a výživě samostatně od rozhodnutí o rozvodu manželství, jako je tomu u nás od 1.8.1998; po novelizaci v roce 1955 byly oba výroky dle ustanovení § 32 citovaného zákona sdruženy do jediného rozhodnutí, kteroužto verzi posléze převzal i nový zákon o rodině z roku 1963. Třebaže zákon vymezoval společné povinnosti obou rodičů, kteří se měli starat o tělesný a duševní rozvoj svých dětí, aby byly připraveny přispívat svou prací ku prospěchu společnosti, neposkytoval žádné konkrétní dispozice pro rozhodování soudu o tom, komu z rodičů svěřit nezletilé dítě (nezletilé děti) do výchovy. Z komentáře pouze vyplývalo, že soud by měl respektovat *"životní, výdělkové a majetkové poměry každého z rodičů se zřetelem ke společenskému zájmu na řádné výchově a výživě dětí. Bude třeba přihlédnout i k důvodné přichylnosti dětí k jednomu či druhému rodiči. Rozhodovat bude především zájem dítěte a jeho blaho."*⁸

⁸ Kolektiv autorů. *Komentář k zákonu o právu rodinném*. Praha: Orbis, 1954, s. 134.

Absence jakýchkoliv zákonných dispozic pro svěřování dětí do výchovy jednoho z rodičů byla do určité míry odstraněna až zákonem čis. 94/1963 Sb., o rodině (dále v této práci jen "ZR"), který nabyt účinnosti dnem 1.4.1964. V ustanovení § 26 odst. 3 ZR bylo uvedeno: ***"Soud při rozhodování o právech a povinnostech rodičů nebo při schvalování jejich dohody vždy přihlédne k tomu, aby byly zajištěny co nejpříznivější podmínky pro zdárný vývoj dítěte v uvědomělého občana."*** Dosud pouhý výklad komentáře byl sice zahrnut do dikce zákona, avšak stále ještě dosti obecně. Je samozřejmé, že logickým důsledkem obecnosti tohoto ustanovení byla značná volnost soudů při rozhodování. Výkladová různorodost vyústila do nejednotné judikatury, kdy některé judikáty stály proti sobě v příkrém rozporu. Ač to zákonodárce patrně nepředpokládal, umožnilo velmi obecné znění tohoto ustanovení dokonce i svěřeni dětí do společné či střídavé výchovy, která však do něho byla zahrnuta až v rámci velké novely v roce 1998. Z judikatury totiž vyplývalo, že gramatický výklad zákona nevyklučoval střídání rodičů ve výchově. Samotná **výchova** byla konkretizována v ustanovení § 31 odst. 2 ZR: ***"Výchova musí být vedena tak, aby děti získávaly stále širší a hlubší vzdělání, osvojily si odpovědný postoj k práci a aby do jejich vědomí a jednání pronikly takové morální zásady, jako láska k vlasti, přátelství mezi národy, ochrana společenského vlastnictví, podřízenost osobních zájmů zájmům celku, dobrovolné a uvědomělé dodržování pravidel socialistického soužití, úcta k druhým, osobní skromnost, čestnost a obětavost."*** Podle ustanovení § 32 a 33 ZR měli rozhodující úlohu ve výchově dětí jejich rodiče, přičemž sami měli být osobním životem, chováním a vztahem ke společnosti příkladem svým dětem. Rodičovská péče o výchovu a výživu měla být soustavná a důsledná tak, aby vývoj dětí byl všestranný a aby děti vyrostly ve zdravé a uvědomělé občany.

Podle původního znění zákona čis. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále v této práci jen "OSŘ"), muselo před **řízením o rozvod manželství** v intencích ustanovení § 70-72 OSŘ proběhnout **řízení o smíření manželů**. Novelou

čís. 49/1973 Sb. bylo povinné smírčí řízení zrušeno a preventivní výchovné působení soudu na manžele se přeneslo do vlastního řízení o rozvod manželství.⁹

Jak již bylo uvedeno, stál ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, spolu se sovětským modelem rodinného práva, na počátku změn pojetí rodinněprávních vztahů v Československu po druhé světové válce. Přechodné období mezi **lidově demokratickým státem** a **socialistickým státem** bylo uzavřeno přijetím ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, známého spíše jako Socialistická Ústava, s účinností ode dne 11.7.1960. Diskuse o předčasnosti jejího vyhlášení o nejméně deset až patnáct let, stejně jako její podrobný právní rozbor, nejsou pro účely této práce podstatné. Důležité je, že rodinněprávní problematiky se bezprostředně dotýkala ustanovení jejího článku 26, rozčleněného do tří odstavců:

- 1) *"Mateřství, manželství a rodina jsou pod ochranou státu."*
- 2) *"Stát a společnost pečují o to, aby rodina byla zdravým základem rozvoje mládeže. Rodinám s více dětmi poskytuje stát zvláštní úlevy a podporu."*
- 3) *"Všem dětem a mládeži zabezpečuje společnost veškeré možnosti k všestrannému rozvoji tělesných i duševních schopností. Tento rozvoj je zajišťován péčí rodiny, státu a společenských organizací, jakož i zvláštní úpravou pracovních podmínek mládeže."¹⁰*

Socialistická Ústava, stejně jako předtím Ústava 9. května, se dnem své účinnosti stala základem pro přijetí všech následně schválených právních předpisů nižší právní síly. V průběhu několika let následujících po jejím vyhlášení nabyla účinnosti celá řada významných zákonů, uspořádávajících potom poměry v rozsáhlých odvětvích československého práva po dlouhá desetiletí. Z těch nejvýznamnějších je třeba uvést zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce,

⁹ ČEŠKA, Z. a kol. *Československé rodinné právo*. Praha: Panorama, 1985, s.120.

¹⁰ FLEGL, V. *Ústava ČSSR*. Praha: Orbis, 1977, s. 8-10 a 67-68.

zákon čis. 20/1966 Sb., zákon o péči o zdraví lidu a zákon čis. 36/1967 Sb., zákon o znalcích a tlumočnících. Problematiky této práce se z uvedených zákonů bezprostředně týkají zákon čis. 94/1963 Sb., zákon o rodině a zákon čis. 99/1963 Sb., občanský soudní řád; ostatní uvedené zákony se týkají řešené problematiky jen v malé míře.

Všechny zmíněné zákony byly v dalších letech po svém přijetí, v souladu s potřebami společnosti, postupně zákonodárcem novelizovány. Zákonodárným sborem bylo až do dne 31.12.1968 Národní shromáždění Československé socialistické republiky. Po zániku unitárního československého státu ke dni 31.12.1968 a jeho přechodu v autentickou federaci pak vzhledem k celofederální působnosti bylo pro další novely zmíněných zákonů ode dne 1.1.1969 až do rozpadu Československa ke dni 31.12.1992 zákonodárným sborem dvoukomorové Federální shromáždění Československé socialistické republiky, sestávající ze Sněmovny lidu a Sněmovny národů, posléze krátce přejmenované na Federální shromáždění Československé federativní (federativnej) republiky a konečně na Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky. Ode dne 1.1.1993 je k novelizacím povolán dvoukomorový Parlament České republiky, který sestává z Poslanecké sněmovny a Senátu. Pro úplnost je třeba dodat, že všechny podústavní právní normy bylo možné od počátku devadesátých let předložit k rozhodnutí o jejich ústavnosti Ústavnímu soudu a od vzniku samostatné České republiky je možné jejich vrácení prezidentem republiky k opětovnému rozhodnutí, avšak bez jakýchkoliv pozměňovacích návrhů.¹¹

Naprosto převažující počet novelizací výše zmíněných zákonů logicky pochází z období po společenských změnách¹² v roce 1989. V návaznosti na novelizovanou socialistickou ústavu, která do značné míry zůstala socialistickou už jenom svým názvem, se ve změněných společenských podmínkách měnil i pohled na vznik a zánik manželství, majetkové společenství manželů, společné

¹¹ Někdy je tento úkon prezidenta, zejména v médiích, nesprávně označován jako veto prezidenta republiky.

¹² V publikacích se objevují i termíny převrat, revoluce apod. Vzhledem k tomu, že tato práce není z odvětví státního práva či politologie, a není tedy jejím úkolem hodnotit nebo exaktně terminologicky vyjádřit tyto změny, přidržuje se neutrálního pojmu **společenské změny**.

soužití, výchovu nezletilých dětí a rozhodování o ní v případech, kdy rodiče těchto dětí spolu nikdy nežili anebo přestali žít.

V souvislosti s uvedenými společenskými změnami je na místě připomenout ještě Úmluvu o právech dítěte. Tato významná mezinárodní smlouva, která se dotýká problematiky řešené v této práci, byla přijata v New Yorku dne 20.11.1989. Depozitářem Úmluvy je generální tajemník OSN. Úmluva vstoupila pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku v platnost dnem 6.2.1991. Publikována ve Sbírce zákonů pak byla, jakožto sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí, pod čís. 104/1991 Sb. V příslušných částech práce se k ní ještě vrátíme (dále v této práci jen "ÚPD").

Základním hmotněprávním předpisem, který vymezil úpravu poměrů nezletilých dětí, se na počátku šedesátých let minulého století stal – jak už bylo uvedeno dříve – zákon čís. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, platný od 13.12.1963 a účinný od 1.4.1964 do 31.12.2013.

Jeho první novela byla provedena zákonem čís. 132/1982 Sb., jímž byly upřesněny některé otázky **výživného neprovdané matky a povinnosti otce dítěte přispívat na náklady spojené s jejím těhotenstvím a slehnutím**; dále byly upřesněny podmínky **pěstounské péče** a konečně byla zakotvena úprava otcovství v případech **umělého oplodnění**, které bylo umožněno díky novým lékařským poznatkům.

Druhá novela zákona o rodině, provedená zákonem čís. 234/1992 Sb., vycházela vstříc věřícím, kteří hodlali uzavřít manželství před orgánem církve, nebo náboženské společnosti. Dosud **obligatorní uzavření manželství před orgánem státu**, po němž mohl případně následovat **církevní obřad**, bylo nahrazeno **fakultativními možnostmi uzavřít manželství před orgánem státu, nebo před orgánem církve, či náboženské společnosti**. V České republice, dlouhodobě patřící mezi státy s nejnižším počtem věřících vzhledem k celkovému počtu obyvatel, šlo o výraz vůle většiny vyjít vstříc této menšině. Církvím tak byla navracena jejich kompetence pocházející ještě z dob feudalismu, přičemž uvedená fakultativnost není ani dnes zakotvena ve značné části států Evropské unie.

Významným zásahem, byť se týkal pouze jediného ustanovení, byl náleží Ústavního soudu z poloviny devadesátých let minulého století, publikovaný pod čís. 72/1995 Sb., jímž byl jako protiústavní zrušen § 46 ZR, který umožňoval správním orgánům rozhodovat o záležitostech nezletilých dětí formou **předběžného opatření**, o němž pak mohl dodatečně rozhodovat soud.

Změna ekonomických podmínek rodin (nezaměstnanost spojená s neúplným, či nesouměrným zapojením rodičů nezletilých dětí do pracovní činnosti, možnost dlouhodobého vycestování do zahraničí, turnusové zaměstnání jednoho z rodičů v zahraničí, převrácení zaběhnutých šablon, kdy žena – podnikatelka – mohla garantovat rodině lepší materiální podmínky, nežli její nezaměstnaný manžel apod.) spolu s prezentací názorů části pedagogické a psychologické vědecké obce, jakož i požadavky rodičů (často vyřknuté před soudem ve společném souladu), vedly k úvahám o možnosti změny dosavadní soudní praxe **vylučného svěřování nezletilých dětí do výchovy jednoho z rodičů** po jejich rozchodu. Navíc ve společnosti došlo k velmi výraznému nárůstu počtu nesezdaných párů, kde i bez rozhodnutí soudů existovaly **jiné modely výchovy nezletilých dětí**, které nekorespondovaly v řadě aspektů (rozsahem faktické péče počínaje a výživným konče) se zaběhnutou soudní praxí.¹³

Autor této práce vystupoval jako advokát v jednom z prvých opatrovnických řízení, kde bylo rozhodnuto odlišně od dosavadní soudní praxe. Jako právní zástupce otce vycházel ze skutečnosti, že gramatický výklad ustanovení § 26 ZR ani gramatický výklad ustanovení § 50 ZR nevylučují, aby se **rodiče ve výchově dítěte střídali**, neboť toto ustanovení pouze uvádí, že soud rozhodne, komu bude nezletilé dítě svěřeno do výchovy nežijí-li jeho rodiče spolu. Soudu tedy přednesl návrh na svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů, který kromě gramatického výkladu příslušných ustanovení zákona o rodině opřel i o Úmluvu o právech dítěte a samozřejmě o skutková zjištění. Vzhledem ke konkrétním okolnostem případu, jak bude níže rozvedeno, se nakonec k návrhu právního zástupce otce připojil

¹³ Podle Českého statistického úřadu překročil v České republice v roce 2012 prvně počet dětí narozených z nesezdaných párů počet dětí narozených v průběhu manželství jejich rodičů.

i kolizní opatrovník, zatímco matka po celou dobu řízení navrhovala svěřeni nezletilé dcery do své výchovy, přičemž ve prospěch vyhovění jejímu návrhu hovořila skutečnost, že šlo o dívku na počátku pohlavního dospívání, kdy je mateřský výchovný vzor vnímán jako velmi významný. Rozhodnutí soudu v této kauze se opakovaně objevuje v komentářích rodinně právních publikací,¹⁴ není tudíž od věci pro účely této práce se s ním seznámit. Rozsudek ze dne 18.3.1997, který nabyl právní moci dnem 20.6.1997, má celkem 9 stran; v souladu s problematikou řešenou v této práci je ve výrokové části jeho přepis doslovný, zatímco v odůvodnění je pro úsporu místa citován ve zkrácené podobě, vynecháno je i poučení o opravném prostředku, datum a podpisy (soudkyně, zapisovatelka).

Obvodní soud pro Prahu 1 rozhodl ve věci péče o nezletilou X.Y., nar. xxxxxxx, bytem xxxxxxx, zastoupenou Městskou částí v Praze 1 pod sídlem Obvodního úřadu Praha 1, Vodičkova 18, jako kolizním opatrovníkem, dceru A.B., sochaře, bytem xxxxxxx, zastoupeného D.N., advokátem se sídlem xxxxxxx, a C.D., herečky, bytem xxxxxxx, zastoupené V.J., advokátkou se sídlem xxxxxxx, o výchovu a výživu podle § 50 zákona o rodině,

t a k t o :

Nezletilá X.Y., nar. xxxxxxx, se svěřuje do střídavé výchovy obou rodičů.

Otec je oprávněn mít nezletilou u sebe v každém lichém měsíci v roce, matka každý sudý měsíc v roce.

Střídání se bude realizovat v den předchozí nejpozději do 20 hodin.

Matka je povinna přispívat na výživu nezletilé částkou 2.000 Kč měsíčně, vždy do 5. dne v tom měsíci, v němž jí není nezletilá svěřena do výchovy, k rukám otce, s účinností od právní moci rozsudku.

¹⁴ HOLUB, M. - NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha: Linde, 1998, s. 53.

Otec je povinen přispívat na výživu nezletilé částkou 2.000 Kč měsíčně, vždy do 5. dne v tom měsíci, v němž mu není nezletilá svěřena do výchovy, k rukám matky, s účinností od právní moci rozsudku.

Dluh na výživném nevznikl.

Oběma rodičům se ukládá předat nezletilou do výchovy druhého rodiče v určenou dobu, s jejími potřebnými věcmi a na střídavou výchovu nezletilou řádně připravit.

Oba rodiče mají oprávnění v tom měsíci, kdy nezletilá není svěřena do jejich výchovy, stýkat se s dcerou o sudých víkendech v roce od pátku 17 hodin do neděle 20 hodin.

Každý z rodičů je povinen doplatit na úhradu znalečného zálohovaného zčásti státem, částku 5.187,50 Kč do 1 měsíce od právní moci rozsudku.

O d ů v o d n ě n í :

Oba rodiče požádali samostatnými návrhy o úpravu výchovy a výživy nezletilé na dobu do rozvodu, kterážto řízení u zdejšího soudu probíhá k návrhu otce, když předchozí návrh podaný matkou byl vzat zpět a rozvodové řízení bylo usnesením zdejšího soudu zastaveno. Řízení o novém návrhu není dosud skončeno.

V návrhu otce se konstatuje, že především z důvodu vysokého uměleckého zatížení manželky od počátku manželství převzal do značné míry výchovu nezletilé, a to jak po stránce běžných potřeb, tak přípravu do školy a podpory zájmových aktivit. Obdobně se staral o jejího, dnes již zletilého, syna L. Manželka v současné době udržuje známost s britským státním příslušníkem G.B., který působí jako lektor v ČR, její péče o domácnost je chaotická, především spoléhá na to, že se otec o dítě postará. Zatahuje nezletilou do mimomanželského vztahu. Je přesvědčen, že má veškeré předpoklady i do budoucna výchovu a výživu nezletilé zajistit a také dítě samo si přeje zůstat s ním. K návrhu připojil znalecký posudek J.J., kterým měl zájem doložit, že nezletilá je k němu citově

vázána, že rodinné poměry jsou velmi napjaté, rodina se rozpadla a poměry nezletilé je třeba urychleně řešit.

Matka v podaném návrhu rovněž potvrdila, že rodiče jsou v rozvodovém řízení, o výchově a výživě nezletilé, jak do rozvodu, tak i na dobu po rozvodu, nejsou dohodnuti. Nesouhlasí s informacemi otce, že by výlučně zabezpečoval péči o nezletilou. Zatížení v zaměstnání bylo zejména na zájezdech, které má však minimálně, a pokud je doma, na výchově nezletilé se spolupodílí jak v praktické péči, o jídlo, prádlo, úklid domácnosti, tak i péči výchovné. Dále uvedla, že do konce roku 1995 byl otec méně pracovním zatížen, což se projevovalo především v jeho pracovním příspěvku pro rodinu, z její strany byl tento příspěvek výraznější. Situace se však změnila, otec přijal určitý úvazek jako vysokoškolský učitel v L., kam na polovinu týdne odjíždí, i jeho povinnosti s organizováním výstav nelze opominout. Je přesvědčena, že otec delší dobu promyšleně působí na nezletilou tak, aby mu dávala přednost. Nepřiměřeně se na ni fixoval, vede ji k nesamostatnosti. Manipuluje s ní. Nesouhlasí proto, aby mu nezletilá byla svěřena do výchovy a žádá, aby soud rozhodl o svěřením do její péče a otcí stanovil odpovídající alimentární povinnost.

Z výpovědi otce jako účastníka řízení soud zjistil, že oba rodiče pracují v uměleckých profesích. Jako osoba samostatně výdělečně činná má otec dostatek volného času tak, aby si mohl upravit režim jak pro práci, tak i pro domácnost. Matka byla angažována na zájezdech, natáčení bylo i po večerech, někdy vypomáhaly i obě babičky. Staral se i o druhé dítě. V roce 1995 zjistil, že manželka má známost. Vyhověli si navzájem a v péči o dceru se střídali, nechtěli se rozvádět, dohoda byla podmíněna tím, že do neurovnaných poměrů nebude matka zatahovat svého partnera a seznamovat ho s dětmi. Z její strany dohoda dodržena nebyla. Nezletilá velmi dobře prospívá. Kontroluje její školní práci, také převážnou měrou zajišťoval zdravotní péči. Potvrdil, že je osobou samostatně výdělečně činnou, 2 dny v týdnu přijal zaměstnanecký úvazek na univerzitě v L., kde vyučuje pravidelně ve čtvrtek a pátek. Ovládá veškeré domácí práce a především by se chtěl věnovat rozvoji dceřiných zájmů, podpořit ji ve výuce hudební, hře na flétnu a též výtvarné; ráda k němu chodí do ateliéru a pracují společně. Nezletilá i na sociálním odboru, kde s ní byl proveden pohovor,

prohlásila, že chce zůstat s ním. S matkou se nyní nemůžou na ničem dohodnout. Vyhrožuje mu vyhozením osobních věcí, rodinné nesrovnalosti byly i předmětem zásahu policie v březnu 1996. Matka mu za přítomnosti dcery hrubě nadává, k fyzickému střetu mezi nimi došlo v únoru 1996.

Matka jako účastnice řízení potvrdila, že poměry v manželství jsou neurované, jejich představy na řešení problémů nezletilé jsou v protikladu. Nesouhlasí s tím, že o dceru se stará výhradně otec, dítě má pravidelný režim. Také jí zajišťuje stravování. Potvrdila, že má partnera, cizího státního příslušníka, jde o vážný vztah, který trvá od vánoc 1994. Ve večerních hodinách, kdy je vázána svou profesí a má představení, může vypomoci i její matka. Nezletilá je značně samostatná. Po zájmové stránce ráda kreslí, volném čase spolu šijí na panenky, projevila zájem i o jízdu na koni. Potvrdila, že navštívila znalce J.J. na konzultaci, jeho posudek však nepokládá za objektivní. Ke vzájemným konfliktům dochází. Je přesvědčena, že nezletilá má oba rodiče stejně ráda a pokud by nezletilou měla ve výchově, kontaktům s otcem by nebránila.

Z průběžného šetření o poměrech nezletilé zpracovaném Obvodním úřadem Městské části Praha 1 z února 1996 soud zjistil, že rodina je vedena v evidenci od roku 1995, od prvního rozvodového řízení. Matka je herečkou, z prvního manželství měla ve výchově syna L. Nezletilá navštěvuje ZŠ, učí se výborně. Jde o dítě bezproblémové, velmi citlivé. Matka nesouhlasí se svěřením nezletilé do péče otce, informovala, že v jejich rodině je péče střídavá a o dítě se postará vždy ten, kdo má čas. Je také přesvědčena, že otec se na dceru nepřiměřeně fixoval a že zejména v době dospívání bude potřebovat především ji. Vzhledem k protikladnému postoji rodičů v otázce další výchovy nezletilé bylo kolizním opatrovníkem doporučeno doplnění důkazního řízení znaleckým posudkem z oboru dětské psychologie, případně psychologie dospělých. S nezletilou bylo rovněž hovořeno, potvrdila, že má pěkný vztah k oběma rodičům, nejraději by s nimi oběma byla dále, pokud by si musela vybrat, byla by raději s otcem.

Důkazní řízení bylo dále doplněno znaleckým posudkem z oboru dětské psychologie a znalcům bylo uloženo, aby prošetřili vzájemné vazby mezi rodiči, jejich výchovné schopnosti, orientaci nezletilé, věkovou zralost dítěte, její názor na řešení budoucího zaopatření a vyjádřili se k možnostem její další výchovy. Oba

znalci se vypořádali se zadanými otázkami a ve znaleckém posudku potvrzují, že oba rodiče z psychologicko-psychiatrického hlediska jsou schopni výchovy dítěte. Oba spadají osobnostně do rozmezí širší normy, u žádného z nich nebyla zjištěna duševní choroba či porucha. Nezletilá má k oběma silně pozitivní vztah, přičemž oba nezletilou milují. Přístup otce k nezletilé je zvýšeně ochranný, přístup matky otevřenější, reálnější, kritičtější. Přání nezletilé je stejné, jako přání všech dětí, aby bylo doma vše v pořádku a rodiče se nerozváděli. Její verbální vyjádření na počátku vyšetření, že by byla raději s otcem, se v průběhu výrazně oslabilo obavou neublížit svým přáním žádnému z rodičů. Matka je senzitivní, při závažných stresových situacích patrně subdepresivního ladění. Konfliktní rodinná situace ji traumatizuje. Lze usoudit, že dítě je ovlivňováno oběma rodiči, ovlivňování otcem se jeví jako výraznější. Mnohé verbalizace otce a dítěte jsou téměř totožné. Protože nezletilá má k oběma stejný pozitivní vztah, bez preference jednoho z nich, bude přicházet do puberty, kdy se dotvářejí a formují osobnostní rysy, je také žádoucí formování těchto osobnostních rysů oběma rodiči. Při svěření do péče matky by nezletilá zůstala v jejím prostředí, na které je zvyklá. Matka také ve vztahu k otci svého syna již jednou potvrdila, že kontakty otce s dítětem pokládá za potřebné a nikdy jim nebránila. Styk dítěte s rodiči doporučují znalci co nejvolněji a co nejfrekventovaněji. Nezletilá je ovlivňována, jako ve většině rozvodových sporů, oběma rodiči. Z vyšetření dítěte je patrné, že ovlivnění otcem je výraznější a cílevědomější.

Po znaleckém šetření provedl soud neformální pohovor s nezletilou. Z tohoto pohovoru nabyl přesvědčení, že nezletilá je dívkou značně samostatnou, která se zájmově orientuje na výchovu hudební, flétnu a klarinet, s matkou se ráda věnuje i ručním pracím. S otcem ji baví kreslit. S tátou jezdí ráda na návštěvy k babičce do Jiříkova, babičku ze strany matky navštěvují s bratrem.

Kolizní opatrovník s poukazem na výsledky dosavadního dokazování navrhl střídavou péči a stanovení výživného 2.000 Kč měsíčně s ohledem na širokou zájmovou činnost dítěte.

Podle § 50 zákona o rodině nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu, upraví soud i bez návrhu jejich práva a povinnosti, zejména rozhodne, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

Na základě skutkového stavu věci, provedených důkazů, které soud zhodnotil jednotlivě i ve vzájemné souvislosti, se soud přiklonil jako k optimálnímu řešení pro další výchovu nezletilé ke střídavé péči obou rodičů. Nevycházel z konstantní judikatury, podle níž se zpravidla dítě svěřuje do výchovy pouze jednomu z rodičů. Gramatický výklad § 50 odst. 1 zákona o rodině však nevylučuje, aby dítě (ve výjimečných případech) bylo svěřeno do střídavé výchovy obou rodičů, neboť toto ustanovení pouze praví, že soud rozhodne, komu bude dítě svěřeno do výchovy, nežijí-li rodiče spolu. Nelze tedy vyloučit ani možnost svěření dítěte do střídavé výchovy. Rodinné vztahy je třeba posuzovat nejenom na základě zákona o rodině, nutno zohlednit i Úmluvu o právech dítěte, která je rovněž součástí našeho právního řádu, a kde podle čl. III odst. 1 Úmluvy musí být zájem dítěte předním hlediskem při veškerých postupech týkajících se dětí, ať již konaných veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Podle čl. 18 odst. 1 Úmluvy, státy, které jsou smluvními stranami, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být co nejlepší zájem dítěte. Pro řádnou výchovu dítěte jsou důležité nejenom hmotné zabezpečení, ale z hlediska psychologických předpokladů i výchovné působení rodičů a prostředí, v němž žijí, osobní a povahové vlastnosti i celkový přístup k životu. Na straně dítěte je rozhodujícím faktorem jeho věk, pohlaví, povaha a především citový vztah k rodičům. V tomto směru shledal soud předpoklady obou rodičů pro další výchovu nezletilé dcery rovnocenné, což potvrdil i znalecký posudek, pohovor s nezletilou a v podstatě i výpovědi slyšených svědků a listinné důkazy – zpráva školy a šetření o poměrech nezletilé. Oba tedy mají vyhovující výchovné předpoklady a sama nezletilá má k oběma silný citový vztah. Na straně otce je třeba zejména zdůraznit jeho předpoklady dále rozvíjet výtvarný talent nezletilé, na straně matky potřebné ženské výchovné prvky, které by neměla nezletilá, zejména v období puberty, postrádat. Nezletilou je třeba posuzovat jako dívku velice samostatnou, inteligentní, s pozitivními vazbami k oběma rodičům i dobrými přátelskými vztahy k partnerovi matky, s vřelým sourozeneckým vztahem k bratrovi. Také všechny dospělé osoby, které nezletilou obklopují a na

její výchově se účastní, jsou si vědomy své odpovědnosti i citového vztahu, který k nezletilé chovají. V době nastupující puberty je třeba zdůraznit potřebu nejen výchovné autority, ale i něhy a přátelství, které je třeba zabezpečit k dokončení její výchovy. Z tohoto pohledu představuje úvaha o střídavé rodinné péči řešení vyhovující, které je plně v souladu se zájmy dítěte. Nezletilá bude mít nadále možnost pobývat u otce, ke kterému cítí obdiv, který bude mít vliv na její zájmovou orientaci, který je důsledný ve svých postojích a názorech. Vztah k matce je nyní zasažen zatahováním do rodinných konfliktů a obavou neublížit otci, je však vřelý, dětsky přirozený a nezletilé bude nadále zajišťovat potřebu něhy, podporu rozvoje dívčích zájmů, mazlení, kamarádství. Pokud budou oba rodiče dostatečně vospělí a schopni a ochotni spolupracovat na výchově dítěte, akceptovat potřeby nezletilé, jeví se soudu střídavý způsob výchovy jako optimální řešení. Při vysokém stupni samostatnosti nezletilé v praktických věcech nezbytný dohled na denní režim dítěte, docházku do školy či zájmovou činnost, ustupují do pozadí. V tom kalendářním měsíci, ve kterém bude nezletilá svěřena do výchovy jednoho z rodičů, bude mít dostatek možností udržovat kontakty s druhým rodičem provedenou úpravou styku.

Při stanovení výživného vycházel soud z potvrzení rodičů, že mezi nimi došlo již v předchozím období k dohodě o střídavé péči, od které pak ustoupili vlivem konfliktních rodinných poměrů. Na úhradě potřeb nezletilé se však podíleli dle názoru soudu rovnocenně. Výše stanoveného výživného odpovídá věku dítěte a rozsahu jeho potřeb s akcentem na rozsáhlou zájmovou činnost.

Náklady spojené s vypracováním znaleckých posudků byly hrazeny jednak ze záloh složených rodiči, jednak z rozpočtových prostředků státu. Znalečné bylo přiznáno a proti jeho výši nebyly vzneseny výhrady. Znalecké posudky byly vypracovány především v zájmu nezletilé, zvažovaly celou situaci z nejširších hledisek tak, aby měl soud dostatečný podklad pro rozhodnutí ve věci. Soud proto považoval za spravedlivé, aby se na úhradě nákladů vzniklých v souvislosti s vypracováním obou posudků podíleli oba rodiče stejným dílem.

V souvislosti se zákonem č. 94/1963 Sb. a institutem úpravy poměrů je zapotřebí se zmínit ještě o jeho rozsáhlé novelizaci zákonem č. 91/1998 Sb., jež

možnost střídavé výchovy výslovně zakotvila v novelizovaném ustanovení jeho § 26 odst. 2: ***"Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby."***

Autor této práce vystupoval jako advokát otce v opatrovnickém řízení, kde bylo rozhodnuto v intencích této novely řadu let po její účinnosti, když soud v daném případě schválil **opatrovnickou dohodu rodičů**. Rozsudek je zajímavý ze dvou důvodů. Jednak tím, že nezletilému synovi účastníků v době vyhlášení a následné právní moci rozsudku ještě nebyly ani dva roky, a stal se tak jedním z nejmladších dětí, ne-li vůbec nejmladším dítětem v České republice, svěřeným soudem do střídavé výchovy. Zajímavostí je dále výživné, jež bylo s ohledem na vysoce nadprůměrné příjmy otce soudem schváleno v neobvykle velké výši. Vzhledem ke konkrétním okolnostem případu se k návrhu právního zástupce otce připojil i kolizní opatrovník. Matka zpočátku navrhovala svěřeni nezletilého syna do své výchovy, přičemž v průběhu řízení před soudem se jako rozhodující pro její postoj ukázala právě výše přiznaného výživného, které samozřejmě u tak malého dítěte nemohlo být za měsíc spotřebováno. Rozhodnutí soudu v této kauze se objevilo též v odborné právníkové publikaci,¹⁵ a tudíž pro účely této práce je na místě jeho uvedení. V publikaci byly zdůrazněny následující **právní věty**:

- I. "Rodiče si musejí uvědomit, že každý z nich má naprosto nezastupitelnou roli v životě dítěte, každý z nich je schopen dítěti poskytnout určité hodnoty. Pokud je péče obou rodičů v pořádku, nic nebrání tomu, aby se střídali v péči i o nezletilé dítě raného věku."***
- II. "Dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů; vysoce nadprůměrnému příjmu rodiče je tudíž adekvátní i vysoce nadprůměrná výše výživného."***

Rozsudek ze dne 25.9.2006, který nabyl právní moci dnem 16.10.2006, má celkem 3 strany; v souladu s problematikou řešenou v této práci je ve výrokové

¹⁵ Z judikatury. I. Věkový limit u nezletilého dítěte při jeho svěřeni do střídavé výchovy. II. Výživné pro nezletilé dítě při vysoce nadprůměrných příjmech jednoho z rodičů. *Bulletin advokacie*, 2007, čís. 5, s. 40-41.

části jeho přepis doslovný, zatímco v odůvodnění je citován ve zkrácené podobě, vynecháno je i poučení o opravném prostředku, datum a podpisy (soudkyně, zapisovatelka).

Obvodní soud pro Prahu 5 rozhodl ve věci péče soudu o nezletilého X.Y., nar. xxxxxxx, zastoupeného Městskou částí v Praze 5 jako opatrovníkem, syna A.B., bytem xxxxxxx, zastoupené V.K., advokátem se sídlem xxxxxxx, a C.D., bytem xxxxxxx, zastoupeného D.N., advokátem se sídlem xxxxxxx, o úpravu poměrů

t a k t o :

Soud s c h v a l u j e tuto opatrovnickou dohodu rodičů:

Nezletilý X.Y., nar. xxxxxxx, se s v ě ř u j e do střídavé výchovy rodičů tak, že každý lichý týden v roce bude ve výchově matky a každý sudý týden v roce bude ve výchově otce.

Otec se zavazuje přispívat na výživu nezletilého X. částkou 40.000,- Kč měsíčně, splatnou vždy do každého 10. dne v měsíci předem, k rukám matky, počínaje 1.10.2006.

Matce soud výživné n e u r č u j e .

Žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení.

O d ů v o d n ě n í :

Matka podala dne 8.8.2006 návrh na úpravu poměrů k nezletilému synovi, který odůvodnila tím, že s otcem nyní nevedou společnou domácnost a je zapotřebí, aby poměry k dítěti byly upraveny soudem.

V průběhu řízení rodiče předložili soudu ke schválení opatrovnickou dohodu shora uvedeného znění, se kterou souhlasil také kolizní opatrovník.

V projednávané věci vzal soud za prokázané, že oba rodiče jsou svobodni, mají jednu vyživovací povinnost. Matka bydlí s nezletilým synem u svého bratra v bytě 4 + 1, kde má k dispozici 2 místnosti. V bytě bydlí také bratr matky a matka na bydlení přispívá částkou 1.000,- Kč měsíčně. Nyní je matka na mateřské dovolené, pobírá pouze rodičovský příspěvek. Její zdravotní stav je zcela v pořádku.

Otec bydlí sám ve vile, která je ve vlastnictví firmy M., výdaje za bydlení činí 60.000,- Kč měsíčně, otec to hradí ze svého příjmu sám. Průměrný čistý měsíční příjem otce činí 436.000 Kč. Má střední průmyslovou školu strojní, jeho zdravotní stav je v pořádku. Společnou domácnost rodiče nevedou od května 2006, dluh na výživném pro nezletilého syna není žádný, nezletilý i matka byli finančně zabezpečeni ze strany otce. Od ukončení společné domácnosti se rodiče při výchově syna střídali, navzájem si nevytýkají při výchově syna nyní nic. I když situace mezi rodiči byla v určitém období značně vyhrocena, nyní rodiče začínají mít rozumnější pohled na celou situaci a vše se začíná stabilizovat.

Tyto skutečnosti má soud za prokázané z účastnických výpovědí rodičů a ze šetření kolizního opatrovníka.

Po provedeném řízení a zhodnocení důkazů soud navrženou dohodu rodičů schválil, jelikož byla uzavřena v zájmu nezletilého a v souladu se zákonnými hledisky zákona o rodině. Péče každého z rodičů o nezletilého je v pořádku a nebrání tedy nic tomu, aby se rodiče v péči o nezletilého střídali. Rodiče si musejí uvědomit, že každý z nich má naprosto nezastupitelnou roli v životě dítěte, každý z nich je schopen dítěti poskytnout určité hodnoty. Pakliže si navzájem budou prostřednictvím nezletilého dítěte řešit své osobní konflikty, musejí do budoucna počítat s tím, že toto vše se odrazí v chování a postojích nezletilého. Pokud jde o dohodu rodičů, týkající se výše výživného, finanční situace otce, jak bylo prokázáno daňovým přiznáním otce, ale i tvrzením otce, je velmi uspokojivá, na rozdíl od matky, která je nyní na mateřské dovolené, prakticky bez příjmu. Z tohoto důvodu soud považuje i dohodu rodičů ohledně výše výživného ze strany otce a neurčení výživného matce za zcela odpovídající

zákonným hlediskům zákona o rodině. Na základě těchto skutečností byla tedy dohoda rodičů, i se souhlasem kolizního opatrovníka, schválena.

Dohodu rodičů soud hodnotil s ohledem na ustanovení § 50 odst. 1, § 85 odst. 2 a 3, § 96 odst. 1 a § 26 odst. 3 zákona o rodině.

Výrok o nákladech řízení se opírá o ustanovení § 146 odst. 1 písm. a) o. s. ř.

Rozsudek, na rozdíl od předchozí uvedené kauzy, kde rodiče nedospěli ke vzájemné dohodě, se liší v dikci výroku, když slova "**Otec je povinen přispívat na výživu...**" jsou nahrazena dobrovolným závazkem "**Otec se zavazuje přispívat na výživu...**".

Jen pro dokreslení uvedené kauzy dlužno dodat, že matka – zcela zdravá absolventka dvou vysokých škol v perspektivních oborech – v následném období, kdy už v sudých týdnech neměla syna ve své péči a mateřská dovolená tudíž ztrácela smysl, nebyla ještě řadu let nikterak pracovně aktivní (pracovní poměr na poloviční úvazek, činnost OSVČ apod.) a žila z výživného poukazovaného bohatým otcem jejich společného dítěte, jež přepočteno na měsíc by činilo naprosto neodpovídajících 80 000 Kč.

V obecné rovině posledně uvedený rozsudek ukazuje rovněž na změny v myšlení opatrovnických soudců za několik let po nabytí účinnosti nové úpravy. Autor ze své praxe advokáta uvádí, že jsou stále na institut střídavé výchovy, jak mezi opatrovnickými soudci, tak i mezi psychology, protichůdné názory. Část soudců bere tento institut jako přednostní možnost řešení úpravy poměrů, a to nezávisle na věku nezletilého dítěte; v posledně uvedeném případě bylo nezletilému ke dni právní moci rozhodnutí soudu necelé dva roky a soudkyně v ústním odůvodnění schválení opatrovnické dohody rodičů před skončením posledního soudního roku uvedla, že "**střídavá výchova v daném případě představuje optimální řešení, přičemž z hlediska nezletilého je tím vhodnější, čím v ranějším věku o ní je rozhodnuto.**" Někteří soudci naopak tuto možnost úpravy poměrů preferují až ve vyšším školním věku nezletilých dětí, jiní až po vyslechnutí dětí před soudem. Konečně část opatrovnických soudců institut střídavé výchovy zcela zavrhuje a autor práce se už setkal přímo v jednací síni

i s výrokem jedné pražské soudkyně ***"u tohoto soudu se děti do střídavé výchovy zásadně nesvěřují."*** S podobně protichůdnými názory se lze setkat rovněž ve znaleckých posudcích vypracovávaných pro účely opatrovnických řízení a při následných výsleších znalců před soudy.

To se již ale dostáváme ke stávající právní úpravě, které jsou podrobně věnovány následující části práce.

2 PLATNÁ HMOTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA VÝCHOVY NEZLETILÝCH DĚTÍ

Základním hmotněprávním předpisem, regulujícím úpravu poměrů nezletilých dětí, je zákon čis. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále v této práci jen "OZ"), platný ode dne 22.3.2012 a účinný dnem 1.1.2014.

Občanský zákoník má pět částí, členěných do **hlav, dílů, oddílů, pododdílů** a ty pak do jednotlivých **paragrafů**:

- obecná část,
- rodinné právo,
- absolutní majetková práva,
- relativní majetková práva,
- ustanovení společná, přechodná a závěrečná.

Předkladatelé nového občanského zákoníku připustili jen malé zásahy do jeho podoby, jak byla předložena zákonodárcům. Návrhy ze strany opozice byly sice vyslechnuty, ale respektovány byly pouze minimálně. Přitom nešlo jen o otázky ideologické, spojené s programy jednotlivých politických stran, které byly v příslušném volebním období zastoupeny v Poslanecké sněmovně; zahrnuty nebyly ani připomínky, jež sejevily autorovi této práce jako konstruktivní.¹⁶ Občanský zákoník tak byl schválen jen malou většinou zákonodárců, což vyvolává obavy, že bude ve značném rozsahu novelizován. Konečně reprezentace vzešlá po předčasných volbách v roce 2013 dala jasně najevo potřebu takové novelizace a má v tom podporu i mezi opozicí. Činnost justice, v případě problematiky řešené v této práci reprezentované především soudci, advokáty a znalci, to nepochybně zkomplikuje.

Bude zajímavé sledovat, jak soudy při rozhodování o výchově nezletilých dětí využijí stávající judikaturu. Nejde samozřejmě o ideologicky podbarvenou judikaturu z období před rokem 1989, nýbrž o judikaturu vyjadřující se k běžným problémům týkajícím se výchovy dětí.

¹⁶ Poznatky autora práce o projednávání předlohy budoucího zákona čis. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve výběrech Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, kterých se zčásti osobně zúčastnil.

Nový občanský zákoník ve svých závěrečných ustanoveních, obsažených v § 3080, konkrétně v bodech 14, 132, 133, 134, 135, 140, 141 a 145, zrušil zákon čis. 94/1963 Sb., o rodině, včetně všech jeho novelizací, a tak po 64 letech došlo k opětovnému začlenění rodinněprávní problematiky do občanského zákoníku. Předchozí právní úprava obsažená v zákoně čis. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění změn, čítala 109 paragrafů. Nový občanský zákoník upravuje rodinněprávní vztahy počínaje § 655 a konče § 975; nová úprava tedy čítá 321 paragrafů. Nárůst počtu paragrafů je podle autora této práce způsoben mimo jiné snahou zákonodárce (přesněji: autorů občanského zákoníku) pokrýt dikcí zákona všechny možné eventualy; někdy je to i na úkor přehlednosti a zjednodušení dikce se přímo nabízí – jako příklad je možné uvést třeba ustanovení § 806 až 807 OZ ve srovnání s ustanovením § 867 OZ. Bezprostředně v oblasti rozhodování soudů o výchově nezletilých dětí, kterou se zabývá tato práce, nepřinesl nový občanský zákoník zásadní novinky, lze hovořit spíše o zpřesnění dikce zákona v případech, které se v uplynulém období ukázaly jako problematické (bránění rodičem, jenž měl dítě ve výchově – nově v péči – ve styku s druhým rodičem, úmyslné zamlčování informací zásadního charakteru o dítěti jedním rodičem před druhým apod.) K určitým změnám ve vymezení této problematiky, včetně nově zavedené terminologie, však došlo.

Vzhledem k tomu, že při úpravě rodinného práva byl zákonodárce vázán společenskou a kulturní realitou, proti níž se nemůže ani zákon lehce prosadit, nepřináší nový občanský zákoník revoluci, spíše jde o evoluční a dílčí změny. Rodinné právo v současné podobě kontinuálně navazuje na dosavadní právní úpravu zákonem o rodině.¹⁷

Stejně, jako doposud, upravuje nový občanský zákoník **výkon rodičovské odpovědnosti rodičů, kteří neuzavřeli manželství**, což je z mnoha důvodů, jejichž analýza přesahuje rozsah této práce, stále častější společenský fenomén, a dále **výkon rodičovské odpovědnosti rodičů po rozvodu jejich manželství**.

¹⁷ KORBEL, F. - PRUDÍKOVÁ, D. Rodina v novém občanském zákoníku. *PRÁVO&BYZNYS*, roč. 2, 2013, čis. 11, s. 64.

Jde ovšem pouze o členění z pohledu formy soužití rodičů; právní regulace úpravy poměrů nezletilých dětí je v obou případech stejná.

Terminologickou změnou je opuštění pojmu "výchova" a jeho nahrazení případnějším pojmem **péče**. Vskutku dosavadní chápání výchovy bylo poměrně úzké, když obecně na dítě výchovně nepůsobí pouze rodiče, nýbrž i další příbuzní, škola, zájmové a sportovní instituce, kolektiv vrstevníků, média apod.

Další terminologickou změnu představuje upřesnění termínu "nezletilé dítě" do podoby **nezletilé dítě, které není plně svéprávné**; to navazuje na možnost **nabýt zletilosti** podle § 30 OZ nejen dovršením osmnáctého roku věku nebo uzavřením manželství za podmínky dosažení věku šestnácti let, jako tomu je dosud, ale nově i výrokem soudu v intencích § 37 OZ a za stejné věkové podmínky. Autor práce si je této terminologické změny vědom, pro stručnost se však i v této kapitole, stejně jako tomu bylo v té předchozí, přidrží pouze stručnějšího pojmu "nezletilé dítě", pokud z kontextu nebude zapotřebí použití termínu v plném zákonném znění.

Namísto dosavadního pojmu "rodičovská zodpovědnost" používá nový občanský zákoník termín **rodičovská odpovědnost**. Pojem rodičovská zodpovědnost byl zařazen do našeho právního řádu zákonem č. 91/1998 Sb., aniž byl při tvorbě tohoto zákona diskutován v odpovídajícím rozsahu a hloubce, zejména pak bez dostatečného zvážení, jaký je přesný význam anglického výrazu "parental responsibilities". Vzhledem k tomu, že nový občanský zákoník používá všude termínu "odpovědnost", přičemž výrazy odpovědnost a zodpovědnost jsou synonyma, tedy slova souznačná, bylo by nesystémové označovat v občanském zákoníku totéž dvěma různě znějícími slovy.

Rodičovská odpovědnost je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě; původní demonstrativní výčet v ustanovení § 31 odst. 1 ZR (péče o zdraví, jakož i o tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte, zastupování dítěte a správa jeho jmění) je v ustanovení § 858 OZ rozšířena o ochranu dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování jeho výchovy a vzdělání, a dále určení místa jeho bydliště. Vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti; nový občanský zákoník výslovně stanoví, že součástí rodičovské odpovědnosti není vyživovací povinnost a právo na výživné, neboť jejich trvání

nezávisí na nabytí zletilosti či svéprávnosti. Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče ve vzájemné shodě, avšak hrozí-li nebezpečí prodlení, může o záležitosti dítěte rozhodnout i jediný z rodičů samostatně s tím, že to druhému rodiči neprodleně sdělí.¹⁸

V případě **rozvodu manželství** soud nejprve v intencích ustanovení § 906 odst. 1 a 2 OZ určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; právě s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům. Soud může rozhodnout i tak, že svým rozsudkem schválí **dohodu rodičů**, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte. Časové předsunutí pravomocného **rozhodnutí soudu o úpravě poměrů nezletilého dítěte** před pravomocné **rozhodnutí soudu o rozvodu manželství**, jakož i možnost schválení dohody rodičů, nový občanský zákoník jako osvědčené zachovává. Do českého rodinného práva bylo obojí zakotveno již ustanovením § 26 odst. 1 a 3 ZR, účinným od 1.8.1998.¹⁹

Nový občanský zákoník v ustanovení svého § 907 odst. 1 rozlišuje **svěření dítěte do péče jednoho z rodičů**, **svěření dítěte do střídavé péče rodičů**, **svěření dítěte do společné péče rodičů** (za zákonného předpokladu souhlasu obou rodičů) a **svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče** (je-li to v zájmu dítěte).

Při střídavé péči je dítě soudem svěřeno v určitém časovém období do péče jednoho rodiče a ve zbývajícím časovém období do péče druhého rodiče; vzhledem k tomu - nejčastěji v měsíčních intervalech - mění své bydliště, zpravidla však navštěvuje stále stejnou školu. Naproti tomu společná péče je bližší klasickému uspořádání rodiny, neboť počítá se společnou péčí obou rodičů o dítě, kdy se ve svých aktivitách vhodně doplňují; každý z rodičů (ve vztahu ke škole

¹⁸ NOVOTNÁ, V. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právo a rodina*, roč. 16, 2014, čís. 2, s. 2-5.

¹⁹ SVEJKOVSKÝ, J. a kol. *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 212.

i k mimoškolním aktivitám dítěte) souběžně zajišťuje to, co je schopen podle jejich společné vůle zajistit lépe, přičemž dítě nemění své bydliště ani školu.²⁰ Jednotlivé varianty svěřeni nezletilého dítěte do péče jeho rodičů, tedy výrazně nejčastější rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů, rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do střídavé péče obou rodičů, či rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do společné péče obou rodičů, mají mezi právníky, pedagogy a psychology své zastánce i odpůrce.²¹ Každá z variant má své specifické klady a zápory; důležité je, aby soud v každém konkrétním případě vycházel z ustanovení § 855 odst. 2 OZ, které upřednostňuje morální a hmotný prospěch dítěte, s jeho konkrétním rozvedením v intencích ustanovení § 906 až 908 OZ.

Například podle předního amerického klinického psychologa R. A. Warshaka *"společná péče nejlépe funguje, když oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je pro děti důležitý, oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je také dobrý rodič, rodiče žijí blízko sebe, děti samy takovou společnou péči chtějí, rodiče mají ke společné péči příznivý postoj, jeden rodič řádně dodržuje své finanční závazky vůči druhému, rodiče vzájemně spolupracují, rodiče jsou flexibilní, rodiče mají slušnou úroveň komunikace a rodiče nezatahují děti do svých konfliktů."*²²

Institut společné péče však podle M. Hrušákové v podstatě znamená, že *"poměry dítěte nejsou pro dobu po rozvodu upraveny, tj. ve vztahu k dítěti jako kdyby k rozvodu manželství jeho rodičů nedošlo"*. Jmenovaná kritizuje argumenty zastánců společné péče, že po rozvodu zůstávají v jednom bytě a jsou schopni se na všem dohodnout a uvádí: za první – jestliže není po rozvodu kam odejít a manželé zůstávají v jednom bytě, tak toho rozvodem příliš nevyřešili a za druhé – jsou-li schopni se na všem dohodnout, tak proč se vlastně rozvádějí.²³ Lze ovšem oponovat případy, kdy rozvod bývalé manžele zklidnil a ku prospěchu

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 28.

²¹ WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996, s. 148-172.

²² WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996, s. 172.

²³ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 43.

dítěte tak soužití jeho rodičů nakonec pokračovalo, byť již bez manželského svazku.

Rovněž Z. Králíčková kritizuje rozsudky soudů o svěřeni dítěte do společné péče jako "**rozhodnutí nerozhodnutí**". Připomíná, že rodiče, kterým ze zákona náleží rodičovská odpovědnost, se musejí v tomto případě prakticky na všem dohodnout, neboť soudem není určeno s kým nebo u koho bude nezletilé dítě žít, kde bude mít trvalé bydliště, jak budou uhrazovány jeho potřeby apod. Dovojuje, že o společné péči by nemělo být soudy rozhodováno tam, kde se rodiče nemohou anebo nechtějí dohodnout.²⁴

Stejně, jako společná péče, je i střídavá péče určitým řešením disproporce ve vztahu k oběma rodičům, která jinak nastane, je-li dítě svěřeno do péče pouze jednomu z nich. Střídavá péče je někdy nazývána "**nejlepším darem, který může dát rozvádějící se pár svým dětem**". Jejimi základními předpoklady jsou ovšem schopnost obou rodičů kooperovat, hledat kompromisy, jejich vysoká flexibilita a respekt k důležitosti druhého rodiče pro společné dítě.²⁵ Pokud však nejsou tyto předpoklady splněny, nesmí soud na střídavou péči rezignovat jen proto, že jeden z rodičů s ní nesouhlasí. Jestliže jeho nesouhlas není nijak odůvodněn, je čistě obstrukční a postrádá ve vztahu k výchově nezletilého dítěte relevanci, nemůže o něj soud opřít své rozhodnutí.²⁶

Obecně je důležitým, třebaže ne rozhodujícím předpokladem pro střídavou péči, zachování jednoho předškolního zařízení anebo jedné školy, zájmových aktivit a kamarádů. Doba, kterou dítě tráví u každého z rodičů, nemusí být naprosto stejná a odvíjí se od věku dítěte, jeho zálib apod. Podle zahraničních zkušeností je u dětí předškolního věku optimální doba jeden až dva týdny, u starších dětí pak jeden měsíc.²⁷

²⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. Praha: Computer Press, 2000, s. 56-57.

²⁵ ČERNÁ, M. *Rozvod, otcové a děti*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2001, s. 39.

²⁶ FRANCOVÁ, M. - DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 16.

²⁷ PAVELKOVÁ, B. *Maloletí v slovenskom rodinnom práve*. 2. časť. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, 2009, s. 31-32.

V návaznosti na předchozí odstavec je však nutno uvést, že pro rozhodování obecných soudů o svěřeni dítěte do střídavé péče rodičů je významný náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1506/13, podle kterého velká vzdálenost mezi bydlíšti rodičů nemůže a priori střídavou péčí vylučovat. Ústavní soud zastává názor, že *"je naopak třeba přihlédnout k dalším okolnostem daného případu, zejména pak k tomu, zda dítě není převozem a pobytem ve zcela odlišném prostředí příliš fyzicky či psychicky zatěžováno a zda je v možnostech rodičů ve stanoveném intervalu tuto vzdálenost překonávat"*. Ústavní soud tak zaujal stanovisko k častým případům, kdy právě větší vzdálenost bydlíšť rodičů – někdy i úmyslně narychlo vytvořená přestěhováním jednoho z nich za účelem získání procesního prospěchu – byla důvodem, že obecné soudy vylučovaly střídavou péči. Zachování jednoho předškolního zařízení anebo jedné školy, do které dítě dochází, už potom samozřejmě není možné.²⁸

Velice citlivou a odpovědnou otázku určení konkrétní(ch) osob(y) pečující(ch) o dítě (jeden z rodičů, oba rodiče, jiná osoba), jež tvoří vlastní náplň této práce, řeší nový občanský zákoník v ustanovení § 907 odst. 2: *"Při rozhodování o svěřeni do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje."* K tomu se v ustanovení § 907 odst. 3 OZ dodává: *"Soud při rozhodování o svěřeni dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého*

²⁸ Odlišné stanovisko k citovanému náleží Ústavního soudu ze dne 30.5.2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13, zaujal ústavní soudce JUDr. Ludvík DAVID, CSc., který byl členem tohoto senátu.

rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově s druhým rodičem."

Obdobný postup je uveden v ustanovení § 908 OZ pro případy, kdy **rodiče nezletilého dítěte spolu nežijí a nedohodnou se o úpravě péče o ně.**

Důvodová zpráva k těmto ustanovením nového občanského zákoníku (v důvodové zprávě předkládané zákonodárcům bylo ustanovení § 907 uvedeno pod ustanovením § 902) uvádí:

"Bez ohledu na to, jak probíhá rozvod manželů – rodičů dítěte, vždy je třeba, aby nejprve bylo rozhodnuto – tak, jak je tomu nyní – o tom, jak bude o dítě nadále postaráno, když jeho právní postavení se nemění (viz výše). Soudu se klade výslovně za úkol rozhodovat o výkonu rodičovské odpovědnosti s uvážením zájmu dítěte, a tento zájem preferovat i před dohodou rodičů o výkonu. Soud by měl při svém rozhodování vzít v úvahu i vazby dítěte na jeho nejbližší příbuzné, to jest kromě rodičů, i na sourozence a prarodiče – pokud je to v konkrétném případě vhodné a možné.

V rozhodnutí o výkonu rodičovské odpovědnosti se rovněž (tak jako dnes) určuje vyživovací povinnosti k dítěti.

Upravují se již standardní způsoby další péče o dítě. Na rozdíl od dosavadního stavu, kdy zákonodárce – zřejmě ve spěchu – vypustil pasáž o nutné dohodě rodičů při svěřeni dítěte do péče oběma rodičům a soudy potom musely – nejednou s obtížemi – tuto nezbytnost prosazovat vlastní autoritou, mluví se o potřebě dohody výslovně (judikatura v tomto ohledu je ovšem dnes jednoznačná – nicméně v souvislosti s novou právní úpravou mohou pokusy o jiný výklad znovu oživnout). Mluví-li se o péči obou rodičů, vždy se tím rozumí buď společná, nebo střídavá péče rodičů.

Dítě lze ale svěřit do péče i jiné osobě, pokud je to v zájmu dítěte potřebné (patrně půjde o rozhodnutí výjimečné a zpravidla také dočasné, zejména v situaci, kdy znesváření rodiče vytvářejí hostilní prostředí, které je pro dítě zcela nevhodné).

*Znovu a podrobně se uvádějí zřetele, k nimž musí soudy při rozhodování o svěřeni dítěte do péče přihlížet. Kromě pohledu do minula mají být nově zohledněny i faktory budoucí, tj. je třeba zjišťovat, u kterého z rodičů bude dítě lépe zajištěno, a to zdaleka ne jen po stránce hmotné. I tady totiž jde o zájem dítěte na dalším příznivém vývoji."*²⁹

Stejně, jako předchozí právní úpravy, ani nový občanský zákoník výslovně neřeší z hlediska svěřeni do péče problematiku rozchodu partnerů s více dětmi. Z hlediska upevňování rodinných vztahů mezi sourozenci je účelné je svěřit do péče jednoho rodiče. Podle komentáře však takto nelze postupovat paušálně. Oddělená výchova sourozenců totiž může být opodstatněná, pokud ani jeden z rodičů nemá možnost pečovat o všechny děti, jestliže nezletilé děti již delší dobu vyrůstají odděleně a přivykly různým výchovným prostředím, pokud je mezi sourozenci značný věkový rozdíl anebo jsou-li již blízko věku zletilosti a důvodně si přejí oddělenou péči.³⁰

Stejně, jako za předchozí právní úpravy, může soud podle ustanovení § 909 OZ i z **vlastní iniciativy** (tedy **ex officio**) **zahájit řízení**, týkající se výkonu povinností a práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. Zákonodárce tím jasně dává najevo – a to na rozdíl od převažující většiny právních vztahů deklarovaných novým občanským zákoníkem – vůli zachovat v záležitostech péče o dítě a jeho ochranu možnost státní ingerence. Návrh na zahájení řízení mohou dát rodiče, popř. další osoby či instituce (škola, orgán sociálně-právní ochrany, ošetřující lékař, policie, státní zástupce apod.), ale soud může takové řízení zahájit i sám, pokud se z hodnověrných pramenů o potřebě nové úpravy poměrů dozví. Procesně je postup soudu upraven ustanovením § 475 odst. 1 ZZŘS.

Šířeji než doposud, reguluje nový občanský zákoník **osobní styk rodiče s dítětem**. Dosavadní úpravu ve čtyřech odstavcích § 27 ZR nahrazuje podrobnými ustanoveními § 887 až 891 OZ, které jsou kupodivu představeny před ustanovení o výkonu rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství rodičů či

²⁹ *Vládní návrh občanského zákoníku, sněmovní tisk čís. 362*. Praha: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2011, s. 778.

³⁰ RADIMSKÝ, J. - RADVANOVÁ, S. a kol. *Zákon o rodině. Komentář*. Praha: Panorama, 1989, s. 100-101.

u rodičů žijících odděleně. S jednáním asociálně uvažujících rodičů, kteří po rozchodu "trestají" bývalého partnera(ku) bráněním jeho styků se společným dítětem, ač ve skutečnosti trestají a poškozují vlastní dítě, nový občanský zákoník počítá a právně zakotvuje cestu k nápravě takových poměrů. Podle ustanovení § 889 OZ se především musejí oba rodiče zdržet všeho, co narušuje vztah dítěte ke kterémukoliv z nich nebo ztěžuje jeho výchovu. Jestliže rodič, který má dítě ve své péči, bude bezdůvodně trvale, či opakovaně druhému rodiči ve styku se společným dítětem bránit, je takové chování důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě ve své péči. Dítě pak může být svěřeno do péče druhého rodiče, zatímco prvý z rodičů se s ním bude nadále stýkat v rozsahu podle nového rozhodnutí soudu.

V této souvislosti bude však zajímavé, jak soudy ve své rozhodovací činnosti budou aplikovat nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3765/11, který povinnost přípravy dítěte vychovávajícím (nově: pečujícím) rodičem na styk dítěte s rodičem, který ho nemá ve výchově (nově: nemá v péči), vnímá jako právem neřešitelnou, když podle něho ***"rodinné vztahy jsou primárně založeny na jiných než právních normativních systémech ... a nelze tak uchopit a vymezit všechny vazby mezi rodinnými příslušníky."***

Závěrem je třeba zdůraznit, že sebelepší právní předpis hmotného práva řádně nezajistí zájmy nezletilého dítěte, pokud úprava jeho poměrů soudem nebude dostatečně rychlá. To platné procesní právo umožňuje, takže rychlost soudní úpravy záležitosti především na efektivitě procesních postupů zvolených jednotlivými opatrovnickými soudci. Třebaže civilní proces mohou někdy účelově komplikovat účastníci řízení, popřípadě jejich neeticky jednající právní zástupci, právní nástroje k rychlé ochraně zájmů dítěte tu jsou.

3 ŘÍZENÍ O VÝCHOVĚ NEZLETILÝCH DĚTÍ

3.1 Platná právní úprava

V současné době je právní regulace civilního procesu ve věcech úpravy poměrů nezletilých dětí obsažena ve dvou právních předpisech.

Řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí, která byla zahájena do 31.12.2013, podléhají plně právní regulaci zákonem čis. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Naproti tomu řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí, která byla zahájena počínaje dnem 1.1.2014, podléhají právní regulaci zákonem čis. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále v této práci jen "ZZŘS"), přičemž občanský soudní řád se použije subsidiárně.

Zákon čis. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, je platný od 17.12.1963 a účinný od 1.4.1964. Tento předpis nahradil předchozí zákon čis. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád), ve znění pozdějších předpisů. Ten zahrnoval ve své druhé části ustanovení respektující zvláštnosti úpravy rodinněprávních vztahů v civilním procesu. Byla tu upravena řízení ve věcech manželských (hlava první), řízení ve věcech opatrovnických, věcech dětí v rodičovské moci a poručenské péči a ve věcech osvojení (hlava druhá) a řízení paternitní (hlava třetí).³¹

Zákon čis. 99/1963 Sb. patří bezkonkurenčně ke "služebně nejstarším" právním předpisům v našem právním řádu. Ke dni odevzdání této práce je dotčen 144 novelizacemi; při běžném nařizování soudních jednání v řádech měsíců se autorovi práce mnohdy stalo, že téhož klienta ani jednou nezastupoval před soudem, aniž občanský soudní řád v mezidobí nedoznal novelizací nějaké změny. Na občanský soudní řád navazuje řada prováděcích předpisů, z nichž pro účely této práce je třeba uvést zejména vyhlášku čis. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů.

³¹ ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 18.

Současně platný i účinný občanský soudní řád má osm částí a je – kupříkladu na rozdíl od trestního řádu – velmi přehledně systematicky členěn. Obsahuje následující **části**, členěné do **hlav**, a ty pak do jednotlivých **paragrafů**:

- obecná ustanovení,
- činnost soudu před zahájením řízení,
- řízení v prvním stupni,
- opravné prostředky,
- řízení ve věcech, o nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem,
- výkon rozhodnutí,
- jiná činnost soudu,
- závěrečná ustanovení.

Původním cílem procesních předpisů bylo – kyberneticky řečeno – vytvoření určitých algoritmů pro řešení sporů o právo před soudy; hovoří se též o **sporném řízení**. V průběhu vývoje společnosti se však ukázala potřeba státní ingerence v některých specifických případech. Klasickým příkladem je právě řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí, kde stát má zájem na jejich zdárném fyzickém a psychickém vývoji, což může být v rozporu se zájmy jednoho z rodičů nebo dokonce i obou; zde jde o potom **nesporné řízení**.

Občanský soudní řád ve své dnešní podobě je založen na myšlence **jednotného procesu**, jak byla vnímána v období po druhé světové válce a promítla se částečně do koncepce zákona č. 142/1950 Sb., ale především do zákona č. 99/1963 Sb. Přínosem sice bylo zjednodušení právní úpravy, na druhé straně však společná procesněprávní regulace obou typů řízení občanským soudním řádem činila mnohé problémy v soudní praxi. Na jejich možný výskyt upozorňovali již v době tvorby současně platného civilního řádu na počátku šedesátých let minulého století legislativci, kteří stáli u jeho vzniku; navzdory tomu byl tehdy občanský soudní řád zákonodárným sborem schválen.³² Vzhledem k tomu, ale

³² Informace autora práce o legislativní přípravě zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, z osobního rozhovoru s JUDr. Josefem Rubešem, který se na přípravě tehdy nového procesního předpisu podílel.

i v souvislosti s novými společenskými potřebami, se po roce 1989 civilní proces od jednotného řízení postupně odklání.

Výrazem **odklonu od jednotného procesu** je právě zákon čis. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, který je platný od 27.9.2013 a účinný od 1.1.2014, jímž jsou procesně regulována nesporná řízení a **jiná zvláštní řízení**. Mezi jiná zvláštní řízení je zahrnuto rovněž **řízení o rozvod manželství**, které je samo o sobě v teorii i praxi *"považováno za řízení sporné, ovšem nelze přehlížet, že jak v řízení o rozvod manželství bez zjišťování příčin rozvratu, tak i se zjišťováním příčin rozvratu manželství, existuje řada procesních výjimek (např. nepřipustnost vedlejšího účastenství, výslech účastníka není podmíněn jeho souhlasem a nemá subsidiární povahu, neexistence práva na náhradu nákladů řízení podle zásady úspěchu ve věci, nepřipustnost žaloby na obnovu řízení a žaloby pro zmatečnost atd.)"*³³ Lze tudíž konstatovat, že v řízení o rozvod manželství se specificky kombinují prvky sporného a nesporného řízení.

Současně platný i účinný zákon o zvláštních řízeních soudních má tři **části**, členěné do **hlav, dílů, oddílů** a ty pak do jednotlivých **paragrafů**:

- obecná část,
- zvláštní část,
- přechodná a závěrečná ustanovení.

Zpřesnění občanského soudního řízení v rámci jeho členění na sporné a nesporné, jak na tuto potřebu bylo poukazováno už v šedesátých letech minulého století při tvorbě občanského soudního řádu, bylo jistě na místě. Autor předložené práce se jako advokát setkal s nejednotným postupem soudů třeba v řízeních o výživném na nezletilé dítě, které se v průběhu tohoto řízení stalo zletilým. Úprava obsažená v ustanovení § 477 ZZŘS nyní postup soudu v těchto případech stanovuje jednoznačně. Stejně tak bylo nepochybně na místě upravit i celou řadu dalších procesních postupů, v problematice blízké tématu této práce kupříkladu v řízeních ve statusových věcech manželských. Na druhou stranu se

³³ KUBÁŇOVÁ, K. Právní regulace rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu manželství v kontextu rekonstrukce soukromého práva v České republice. *EPRAVO.CZ magazine*, 2014, čís. 2, s. 113-115.

nelze ubránit otázce, zda bylo nutno civilní řízení do určité míry znepréhlednit jeho rozštěpením do dvou právních předpisů, namísto sjednocení do jednoho, kde by kupříkladu spornému a nespornému řízení náležely samostatné hlavy, zatímco obecná část by byla pro obě řízení společná. Jinou možností představuje taková novelizace obou procesních předpisů, kterou by se odstranily jejich – místy i několikanásobné – subsidiarity, přičemž zákon o zvláštních řízeních soudních by byl redukován ve své obecné části a naopak podrobněji rozpracován, a tím i obsahově vyvážen v části zvláštní.³⁴ Nutno si uvědomit, že nikoliv každý občan si může dovolit kvalifikované zastoupení právníkem a právnímu laikovi se může jevit stávající úprava značně nejasnou.

Interpretaci (výkladu), aplikaci (používání) a realizaci (uskutečňování) soustavy právních norem obsažených v občanském soudním řádu i v zákonu o zvláštních řízeních soudních, jakožto základních právních předpisech, podle nichž probíhá činnost civilních soudů, jsou věnovány – se zaměřením na úpravu poměrů nezletilých dětí při jejich svěřování do péče – další kapitoly.

Závěrem je na místě připomenout ve světě nikoliv běžnou skutečnost, že zákon čís. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění změn, v současnosti platí (pochopitelně nikoliv ve shodné podobě) ve dvou svrchovaných státech, a to v České republice a ve Slovenské republice, neboť byl vydán dne 17.12.1963, jakožto základní československý procesní předpis pro civilní řízení. Po rozpadu československé federace, následně vzniklé z unitárního Československa, byly ode dne 1.1.1993 občanský soudní řád i občiansky súdny poriadok zákonodárci obou států nezávisle na sobě několikrát novelizovány. Dne 17.12.2014 schválila slovenská vláda přípravu tří samostatných procesních kodexů – civilního sporového poriadku, civilného mimosporového poriadku a správneho súdneho poriadku, které dohromady čítají více než jeden a půl tisíce paragrafů; účinnost všech tří uvedených předpisů má předběžně nastat v roce 2016. V jejich rámci se počítá:

³⁴ DÁVID, R. Obecné připomínky k zákonu o zvláštních řízeních soudních. *Bulletin advokacie*, 2014, čís. 12, s. 57-59.

- se soudcovskou koncentrací řízení – soudci budou moci stanovit lhůtu, do které bude možno soudu předkládat důkazy, aby se zamezilo cílenému protahování řízení,
- s pořádkovými pokutami za zjevně neopodstatněné námitky podjatosti soudců, a to až do výše 500 €,
- s novou úpravou doručování – zásilky nevyzvednuté v osmnáctidenní lhůtě občany v místě jejich trvalého bydliště se budou vracet soudům a ty je po třech dnech budou považovat za doručené, ať už se o nich adresáti dozvěděli anebo nikoliv,
- s povinností účastníků řízení zajistit dostavení se jimi navržených svědků k soudu, jinak se důkazy jejich výpověďmi neprovedou,
- s předběžným projednáváním sporů – soudci úvodem sdělí stranám každého sporu svůj právní názor na projednávanou věc, aby se účastníci mohli rozhodnout, zda budou v řízení pokračovat anebo se přikloní k dohodě,
- s předvídatelností rozhodnutí – soudy by měly rozhodovat jednotně, v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu Slovenské republiky a v případě odchýlného rozhodnutí pouze se zcela zásadním odůvodněním,
- se změnou stávající judikatury jako překonané toliko na základě rozhodnutí velkého senátu Nejvyššího soudu Slovenské republiky,
- s odlehčením soudů vyššího stupně od nemeritorních rozhodnutí (kupř. o nákladech řízení bude rozhodovat soudní úředník prvostupňového soudu, proti jehož rozhodnutí bude možno podat stížnost, o níž rozhodne soudce téhož prvostupňového soudu).

Rozsáhlejší popis připravovaných změn slovenského procesu přesahuje rámec této práce, nehledě na to, že v současnosti dosud nejde o platné právní předpisy.

3.2 Příslušníci justičních profesí v oblasti úpravy výchovy

Příslušníky **justičních profesí**, kteří působí v oblasti úpravy poměrů nezletilých dětí, jsou především **soudce** (vždy) a **advokát** (samozřejmě pokud má

některý z účastníků řízení – převážně rodičů, ale mohou to být kupř. i prarodiče nezletilého dítěte – uzavřeno příkazní **smlouvu o poskytování právních služeb**, jejíž existence je v rámci opatrovnického řízení doložena vystavenou **plnou mocí**). Oba jsou profesionálními justičními právníky, avšak jejich úloha v civilním procesu je odlišná.

Samotný pojem **justice** není odborným právním termínem a v jeho obecném chápání je pod něj zahrnuto jak soudnictví, tak i advokacie; patří sem též řada dalších institucí, jejichž činnost souvisí s činností soudů nebo na ni určitým způsobem navazuje, avšak z hlediska problematiky této práce není podstatná (např. státní správa soudů, soudcovské samosprávné orgány, státní zastupitelství, notářství apod.).³⁵

3.2.1 Právní postavení a úloha soudce

Podle ustanovení § 60 odst. 1 a 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, může být **soudcem** ustanoven státní občan České republiky, který je způsobilý k právním úkonům a bezúhonný, jestliže jeho zkušenosti a morální vlastnosti dávají záruku, že bude svou funkci řádně zastávat, v den ustanovení dosáhl věku nejméně 30 let a souhlasí se svým ustanovením za soudce a s přidělením k určitému soudu. Předpokladem pro ustanovení soudcem je vysokoškolské vzdělání získané řádným ukončením studia v magisterském studijním programu v oboru práva na vysoké škole v České republice (za stanovených podmínek i na vysoké škole v zahraničí) a složení odborné justiční zkoušky v návaznosti na předchozí tříletou praxi v justici. Soudci jsou jmenováni do funkce bez časového omezení a rozhodují jako **samosoudci** anebo v **senátu**. Na soudce se vztahuje zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky (tzv. lustrační zákon).

³⁵ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2011, s. 20.

Soudci jsou po splnění všech zákonných předpokladů jmenováni prezidentem republiky do své funkce. Při jejím výkonu jsou přitom nezávislí a jejich případné ovlivňování, směřující k porušení jejich povinností v řízení, je trestným činem zasahování do nezávislosti soudu podle ustanovení § 335 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále v této práci jen "TZ"). Dokonce ani instančně nadřazený soud nesmí stanovit soudci nižšího soudu, jak rozhodnout, nýbrž je pouze oprávněn uvést svůj právní názor na další postup ve věci; stejně tak nesmí – kromě zákonem připuštěných výjimek – vrátit věc k vyřízení jinému soudci instančně podřazeného soudu. Nezávislost soudců je umožněna tím, že s výjimkou kárného řízení nemohou být sankcionováni, jsou neodvolatelní a není možno je přeložit proti jejich vůli k jinému soudu. Stejně jako advokáti, nesmějí – s několika výjimkami – vykonávat jinou výdělečnou činnost, což je ze strany státu vyváжено jejich platy; vždyť často rozhodují o miliónových hodnotách či o hodnotách, které ani nejsou finančně vyčíslitelné, přičemž některá jejich rozhodnutí mají široký společenský dopad.

Soudci jsou při svém rozhodování vázáni pouze Ústavou České republiky, ústavními zákony a ostatními zákony; vzhledem k těmto právním normám jsou oprávněni posuzovat i správnost právních předpisů nižší právní síly (kupříkladu vyhlášek). Jednání soudů jsou – kromě zákonem připuštěných výjimek – veřejná. Kdo by však tato jednání rušil, může být vyveden ze soudní síně, potrestán pokutou, popř. obviněn z trestného činu pohrdání soudem podle ustanovení § 336 TZ. Důstojnost soudního jednání vyžaduje vhodné oblečení a určitou úroveň vystupování tak, jak to vyplývá z vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění změn; výňatky z tohoto řádu jsou většinou vyvěšeny před každou soudní síní. Svědci, znalci nebo tlumočníci, kteří by při jednání před soudem uvedli nepravdu o okolnosti významné pro rozhodnutí, nebo takovou okolnost zamlčeli, se dopouštějí trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku podle ustanovení § 346 TZ. Pokud by uvedené osoby, ale i účastníci řízení, někoho jiného lživě obvinili ze spáchání trestného činu v úmyslu přivodit jeho trestní stíhání, dopustili by se sami trestného činu křivého obvinění podle ustanovení § 345 TZ. Soudy v řízeních ve věcech

péče o nezletilé rozhodují **usnesením** nebo **rozsudkem**, přičemž tato rozhodnutí jsou činěna podle stavu v době jejich vyhlášení. Písemné vyhotovení rozsudku má být podle ustanovení § 158 odst. 4 OSŘ v třicetidenní lhůtě doručeno do vlastních rukou účastníkům řízení, popř. jejich právním zástupcům, nebylo-li podle ustanovení § 158 odst. 3 OSŘ doručeno při skončení jednání. Maření nebo podstatné ztěžování výkonu pravomocného rozhodnutí soudu v opatrovnických věcech je trestným činem maření výkonu úředního rozhodnutí podle ustanovení § 337 odst. 4 TZ.

Nápad případů jednotlivým soudcům je obecně stanoven rozvrhem práce každého soudu, který schvaluje jeho předseda. Každý soudce (senát) je tak již předem určen pro řízení, které může potenciálně nastat; nejčastější je rozvržení podle počátečního písmene příjmení – v opatrovnických řízeních podle příjmení nezletilého dítěte, o kterém je rozhodováno. Tak je zajištěno, že si svého soudce nemůže nikdo vybrat. Konečně, kdyby přesto došlo k tomu, že rozvrhem stanovený soudce by byl v určitém vztahu k projednávané věci, nebo účastníkům řízení, je na místě uvažovat o jeho **podjatosti**; na tu musí ze zákona upozornit on sám, pokud na to neupozorní již sami účastníci. Vyloučení soudců z důvodů podjatosti je pojednáno v rámci ustanovení § 14 až 16b OSŘ. Je třeba podotknout, že případné vyloučení soudce – pokud jsou pro vyloučení důvody – nastává přímo ze zákona a nikoliv až výrokem nadřízeného soudu. Pokud by ve věci rozhodoval vyloučený soudce, bylo by to důvodem odvolání i obnovy řízení; jakmile se tudíž soudce dozví o důvodech, pro které je vyloučen, může provést už jen úkony, které nesnesou odkladu.³⁶ Režim vyloučení z důvodů podjatosti je obdobný pro soudce, zapisovatele, jiné zaměstnance soudu, znalce a tlumočníky. Z důvodů úspornosti a zbytečného nezvyšování rozsahu této práce odkazuje autor na kapitolu věnovanou znaleckým posudkům, kde je problematika podjatosti podrobně probrána – samozřejmě už s odkazem na ustanovení § 17 OSŘ.

³⁶ RUBEŠ, J. - WINTEROVÁ, A. *Občanský soudní řád a předpisy souvisící*. Praha: Panorama, 1990, s. 32.

Ještě je třeba připomenout, že při rozhodování o možné podjatosti ve vztahu mezi soudcem a advokátem má prioritu volba advokáta; podrobněji je to rozvedeno v následující kapitole.

Často vyslovuje ten, či onen účastník řízení názor, že soudce straní druhému účastníkovi, a že je tedy "podjatý". Především je nutno konstatovat, že i soudce je jenom člověk, který při aplikaci zákonů vychází ze zjištěného skutkového stavu a vlastních zkušeností, přičemž má rozhodovat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Jako takový se může mýlit, vědomě či nevědomě rozhodovat, kupříkladu podle přežitých šablon. Proto je tu v opatrovnických řízeních možnost řádného opravného prostředku, kterým je **odvolání**. U vyšší instance se již rozhoduje vždy v senátech, čímž je možnost právně vadného rozhodnutí výrazně omezena.

Ministerstvo spravedlnosti organizuje pro všechny soudce semináře a další formy vzdělávacích akcí, kde jsou prezentovány významnými odborníky z vědeckých kruhů i z oblasti justice nejnovější poznatky v oboru a kde jsou soudci seznamováni se závazným výkladem těch zákonných ustanovení, která skýtají možnost dvojí, či dokonce vícere interpretace. Přirozeně je nutno v této souvislosti připomenout, že po závěrečném verdiktu nakonec vždy jedna ze stran sporu nebude úplně, či částečně uspokojena, a tak má tendenci hledat vinu nikoliv u sebe, nýbrž na straně svého "neschopného" advokáta, či "nespravedlivého" soudce.

Soudce by měl vždy dbát, aby jeho jednání bylo nestranné. Z důvodů nestrannosti by měl především vždy odmítnout hovořit o meritu věci s účastníky řízení a jejich právními zástupci mimo jednací síň. Každý z účastníků totiž může soudu doručit podání, ve kterém své procesní stanovisko řádně zdůvodní. A konečně: soud (zejména to pak platí pro soud odvolací) rozhoduje především podle toho, co je ve spise. Případné osobní dopisy účastníků řízení soudci je proto nutno otevřené založit do soudního spisu. Samozřejmě je možné se soudcem telefonicky, nebo osobně dohodnout organizační stránku řízení, kupříkladu přesun termínu jednání z důvodů nemoci, služební cesty, dlouhodobě objednaného rekreačního pobytu apod.

Soudce by měl být nejen odborně fundovanou, ale i obecně vzdělanou osobností, ve které se snoubí i lidská zkušenost a moudrost. Soudce by v žádném případě neměl účastníky řízení či jejich zástupce ironizovat. Nejsou ojedinělé situace, kdy ironická poznámka soudce pouze skrývá jeho neschopnost poradit si operativně s konkrétní fází řízení. Soudce ve svém specificky náročném postavení arbitra – a zčásti i mediátora – mezi dvěma proti sobě stojícími stranami musí v každém okamžiku řízení usilovat o to, aby při zachování potřebné autority přiměl účastníky a jejich zástupce k logickým postupům vedoucím k ukončení řízení. Extrémně nevhodnými způsoby, které zachování soudcovské autority neprospívají, jsou na jedné straně přílišná familiárnost, či poukazování zejména v rodinněprávních věcech na vlastní soukromý život soudce, na straně druhé pak přehnaná nepřístupnost a nekomunikovatelnost, projevující se kupříkladu v tom, že soudce i v případě, kdy má tu možnost, nepřizpůsobí termín dalšího jednání pracovní zaneprázdněnosti účastníků nebo jejich právních zástupců. Uvážlivým vystupováním naopak soudce upevňuje svoji autoritu a profesionální vážnost.

3.2.2 Právní postavení a úloha advokáta

Podle ustanovení § 4 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, je **advokátem** ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou. Podmínkou zápisu do seznamu advokátů je především plná způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu v oboru práva na vysoké škole v České republice (za stanovených podmínek i na vysoké škole v zahraničí), složení advokátní zkoušky v návaznosti na předchozí tříletou praxi v justici a složení slibu do rukou předsedy České advokátní komory. Advokát může advokacii vykonávat samostatně, společně s jinými advokáty jako účastník sdružení, jako společník společnosti, jako společník zahraniční společnosti, v pracovním poměru k jinému advokátovi, v pracovním poměru ke společnosti, nebo v pracovním poměru k zahraniční společnosti. Na advokáta se nevztahuje

zákon čis. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů; výkon advokacie není také nijak věkově omezen.

Při zápisu do seznamu advokátů nehrají žádnou roli politická či ideologická hlediska a zápis se při splnění zákonem předepsaných podmínek provede bez ohledu na bývalou nebo současnou politickou příslušnost zájemce o výkon advokacie. To je dáno základním zájmem na poskytování kvalitních právních služeb, což by z pohledu právní praxe nebylo možné, jestliže by se požadavky na advokáty měnily podle aktuálního společenskopolitického klimatu. Podle ustanovení § 3 zákona čis. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, je advokát při poskytování právních služeb nezávislý; je vázán pouze právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta.

Činnost advokáta při poskytování právních služeb klientovi musí být v souladu s etickými principy. Ty jsou stanoveny usnesením představenstva České advokátní komory čis. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex). Pravidla etiky advokátů tvoří profesionální a morální hodnoty univerzálního významu pro tuto profesi. Ve vztahu advokáta ke klientovi je to mlčenlivost, informační povinnost, zaslouženost a přiměřenost honoráře, neomezená osobní odpovědnost, zákaz střetu zájmů a specifické požadavky pro nakládání s prostředky klienta.³⁷

V souladu s ustanovením čl. 6 etického kodexu mají oprávněné zájmy klienta přednost před vlastními zájmy advokáta. V širším slova smyslu by tedy ve věcech péče o nezletilé měl advokát brát v potaz i zájmy dítěte jeho klienta. Je na advokátovi, aby – pokud to emočně vypjatá situace mezi rodiči nezletilého dítěte umožňuje – směřoval takovou kauzu k dohodě, byť palmárně by pro něho byl výhodnější dlouho trvající spor. Snaha o dohodu rodičů ovšem samozřejmě neznamená dohodu za každou cenu a na úkor klienta. Na druhé straně je však třeba si uvědomit, že dohoda rodičů zpravidla otupí ostří vztahů a pro nezletilé

³⁷ MACKOVÁ, A. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 46-53.

dítě klienta bude rozchod jeho rodičů méně traumatický. Bohužel však nikoliv všichni advokáti se dokáží povznést do úrovně, ze které by nahlíželi na kauzy péče o nezletilé tímto pohledem.

Advokát se při výkonu svého povolání opírá o dva základní principy: princip respektování platného právního řádu a princip respektování oprávněných zájmů svého klienta. Zmíněné zásady ovšem může plně dodržet pouze osoba nezávislá na komkoliv, včetně státu. Nezávislost na státu musí být zaručena zvláště za okolností, že advokát velmi často vystupuje jako profesionální kritik postupů a rozhodnutí soudů a státních orgánů. Souběžným faktorem nezávislosti je skutečnost, že advokáti nemají od státu žádný příjem a jsou tak finančně závislí pouze na své klientele. S několika výjimkami (např. u vysokoškolských učitelů a v rámci samotné advokacie) nesmějí být advokáti ani v pracovním poměru, neboť tím by se vlastně stali existenčně závislími na svých zaměstnavatelích. Právní služby advokátů jsou proto poskytovány za odměnu hrazenou klienty, jejíž výši určuje advokátní tarif; v současnosti je jím vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb, ve znění pozdějších předpisů. Tato vyhláška rozlišuje smluvní odměnu a mimosmluvní odměnu. Smluvní odměna může být odvozena od počtu hodin vynaložených k vyřízení věci, paušální částkou za úplné vyřízení věci, či je sjednána ve formě podílu na hodnotě věci; mimosmluvní odměna je stanovena pevnými částkami za jednotlivé úkony právních služeb, jako je převzetí a příprava zastoupení, porada s klientem, písemné podání soudu nebo jinému orgánu, účast na jednání před soudem nebo jiným orgánem, sepsání právního rozboru věci, sepsání listiny o právním úkonu apod. Kromě odměny hradí klient advokátovi také hotové výdaje (kupř. soudní a jiné poplatky, cestovní výdaje, poštovné, telekomunikační poplatky, znalecké posudky a odborná vyjádření, překlady, opisy a fotokopie), jakož i časové ztráty spojené s úkony mimo sídlo advokáta (např. tehdy, zastupuje-li pražský advokát svého klienta před karvinským soudem).

Podle ustanovení § 21 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, je advokát vázán mlčenlivostí spočívající v tom, že nesmí nikomu sdělit skutečnosti, o nichž se dozvěděl v souvislosti se zastupováním.

Mlčenlivostí není vázán pouze tehdy, může-li zabránit některému ze zločinů taxativně uvedených v trestním zákoníku. Přejde-li mu kupříkladu jeho klientka oznámit nazítří objednanou vraždu manžela, musí advokát tuto informaci oznámit příslušným státním orgánům, neboť jinak by se dopustil trestné součinnosti nepřekažením uvedeného zločinu. Naproti tomu přizná-li se mu stejná klientka, že k jí objednané vraždě manžela došlo, až po dokonání tohoto činu, nesmí advokát tuto skutečnost nikomu sdělit, ať už je, či není jeho klientka stíhaná, ať mu to sdělí na svobodě, či ve vazební věznici.

Z advokátní etiky vyplývá zákonná povinnost advokáta odmítnout poskytnutí právních služeb tam, kde by mohlo dojít ke kolizi zájmů a kde by dříve získané informace od nějakého klienta mohl využít v dalším sporu (jestliže tedy kupříkladu již zastupoval jednoho z manželů v žalobě o neplatnost manželství, nemůže později zastupovat druhého manžela v řízení o rozvod manželství).

Může se stát, že si klient vybere – ať už vědomě, nebo náhodou – advokáta, jehož bratranec je předsedou okresního soudu, kde má být kauza projednávána. Jindy je švagrová advokáta státní zástupkyní, nebo notářka projednávající dědictví jeho dlouholetou přítelkyní. I pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí může být kamarádkou advokátky, nebo se s ní zná třeba ze společného cvičení aerobiku. Ve všech těchto případech má prioritu volba advokáta, takže soudci, popř. další fyzické osoby vystupující v opatrovnickém řízení, u nichž připadá v úvahu podjatost, jsou z projednávání a rozhodování vyloučeni.

Další základní zásadou v rámci advokacie je respektování existence právního zastoupení. Je-li strana zastoupena advokátem, nikdy s ní nesmí advokát protistrany jednat přímo, nýbrž vždy musejí oba advokáti jednat spolu.

Mnohdy se v advokátních kancelářích objevují klienti, kteří zejména v současných tržních podmínkách předpokládají, že zaplatí-li odměnu advokátovi, je výsledek podle jejich představ již předem jasný a je pouze otázkou času, kdy k němu soud dospěje. To je naštěstí zásadní omyl; naštěstí proto, že kdyby tomu tak bylo, byl by výsledek řízení snadno stanovitelný již zákonem podle movitosti klienta. Je třeba zdůraznit, že klient si platí právní služby, které je advokát povinen provést v nejvyšší možné kvalitě, nikoliv však jejich výsledek, který

závisí od množství faktorů často advokátem neovlivnitelných. Přes veškerou profesionalitu a vynaložené úsilí proto advokát nemůže svému klientovi ručit za požadovaný výsledek. Je tu možno použít analogii mezi povoláními advokáta a lékaře: rovněž u lékaře si jeho pacient platí – byť většinou prostřednictvím své zdravotní pojišťovny – profesionálně kvalitní péči a nikoliv její výsledek. Důležité ale je, že jak advokát, tak i lékař, musejí lege artis vynaložit maximální možné úsilí, aby požadovaného výsledku bylo dosaženo.

Je třeba ještě zmínit skutečnost, že ze všech profesí poskytujících právní služby jen advokát je oprávněn poskytovat právní rady a zastupovat své klienty v celé šíři. V trestních věcech smí obviněného zastupovat dokonce pouze advokát a zastoupení příslušníkem jakékoliv jiné právnické profese je zákonem vyloučeno.

Ne vždy lze osobní výkon advokacie zaručit. Dojde-li například k onemocnění advokáta, či probíhá-li ve stejném čase několik soudních stání, musí za sebe advokát zajistit substituční zastoupení prostřednictvím **náhradníka**, kterým může být jiný advokát, popř. za určitých okolností též advokátní koncipient. U soudců toto možné není, vyjma jejich dlouhodobých absencí, kdy předseda soudu může pověřit projednáním věci jiného soudce.

V současné době poskytují právní služby i některé další subjekty, které nespádají pod advokacii, notářský, či exekutorský právnický stav, ani nejsou patentovými zástupci. Vesměs jde o nelegální činnosti, označované jako "právní poradenství", "ekonomicko-právní poradenství", "organizační pomoc" apod. Zájemcům o právní služby v těchto případech může být sice celkem jedno, jakým způsobem tyto subjekty provozují svoji činnost, zda platí řádně daně apod. Horší už to ovšem z jeho pohledu bývá s kvalitou poskytovaných právních služeb a především s odpovědností za ně. Kvalita právních služeb poskytovaných **vinkláři** nemůže být řádně kontrolována, neboť neexistuje žádný orgán, který by ji soustavně sledoval a cíleně rozvíjel formou seminářů, specializovaných publikací apod. Zatímco advokát ručí ze zákona za pochybení při poskytování právních služeb celým svým majetkem a navíc je povinně pojištěn, takže kupříkladu nesprávný žalobní petit, či neuplatnění nároku ve lhůtě, mající za

následek majetkovou újmu mandanta, musí v plné výši klientovi nahradit, možnost náhrady škody ze strany shora uvedených subjektů je pouze iluzorní.

Závěrem je na místě uvést stručné srovnání příslušníků obou justičních profesí z pohledu jejich právního postavení a úlohy v řízení:

- osoba soudce je dána ustanoveními procesního práva o příslušnosti a rozvrhem práce soudu, osoba advokáta je věcí výběru té které strany řízení,
- soudce je placen jako funkcionář státního aparátu, advokát je honorován svým klientem,
- soudce je a musí být nestranným, advokát je a musí být stranický,
- soudce přiměřeně poučuje o procesních právech a povinnostech všechny účastníky řízení, advokát poučuje pouze svého klienta,
- soudce volí postup vedoucí k ukončení procesu, advokát radí klientovi a postupuje tak, aby soud dospěl k cíli prospěšnému jeho klientovi,
- soudce rozhoduje, advokát pomáhá klientovi a napomáhá soudu k rozhodnutí, které bude pro klienta příznivé.³⁸

3.3 Pedagogické a psychologické aspekty úpravy výchovy

Oba rodiče mají již od narození dítěte zcela nezastupitelné role. Představa, že nejdříve pečuje matka a až později přichází otec, je hrubě nesprávná. Každý z obou rodičů má odlišnou roli, kterou uplatňuje již od nejranějšího věku dítěte, kdy je dítě v tomto směru nejcitlivější. Svět je polární, tak jako jsou v něm černá a bílá, jsou v něm rovněž muž a žena; přitom každá polarita je zárukou harmonie. Otec je a musí být prvním mužem v životě každého dítěte, matka je naproti tomu modelem ženy. Otec má představovat vyrovnaný zdroj jistoty a bezpečí, matka má být zdrojem pohody a rodinného tepla.³⁹

³⁸ RUBEŠ, J. O některých etických zásadách každodenní práce soudce a advokáta. *Právo a zákonnost*, 1991, čís. 9, s. 492-506.

³⁹ TÄUBNER, V. *Rodiče v krizi?* Neratovice: Nakladatelství Petr Šorel, 1993, s. 6-13.

Rodina je pro dítě místem hlubokých a trvalých citových vztahů, v nichž je uspokojována dětská potřeba životní jistoty. Podstatným znakem rodinné výchovy je právě trvalost a hloubka těchto vztahů, které v nerodinné výchově (jesle, mateřská škola, škola, dětský domov apod.) v tomto rozsahu absentují. Podle psychologických výzkumů mohou dospělí lidé, a to i milující otcové a matky, citově obsáhnout nejvýše asi deset dětí. Je-li jich víc, je pravděpodobné, že už se intenzita vztahů oslabuje, a že na to někdo doplácí. Tento poznatek je využíván kupříkladu při uspořádávání dětských vesniček a větších pěstounských rodin.⁴⁰

*"Rozchod rodičů je pro děti většinou velmi bolestná zkušenost, zvláště když rodiče používají práva svěřeni dítěte do péče k vydírání svého bývalého partnera. Děti nemají před soudem žádné lobby, a jsou to právě děti, které hlavně u vypjatých rozvodových klání zakoušejí největší útrapy. Soudci a soudem povolání znalci jsou v takové situaci často bezmocní a spokojí se jen s tím, když děti dostanou z palebné linie. Toto jednání vede v mnoha případech k tomu, že díky takovému rozvodu děti ztratí kontakt s jedním z rodičů."*⁴¹

Při rozhodování o tom, komu bude svěřeno nezletilé dítě, které není plně svéprávné, do péče, je přednostně sledován **zájem dítěte**, nikoliv zájem jeho otce nebo matky. Především je třeba, aby v rámci další péče o nezletilého byly naplňovány následující **základní potřeby dítěte**:⁴²

- ❖ **Základní biologické potřeby** – vzduch, voda, teplo, výživa a režim stravování, spánek a podmínky pro kvalitní navození spánku, přiměřené obydlí, ošacení a ochrana před nemocemi a úrazy.
- ❖ **Základní psychické potřeby** – množství, kvalita a proměnlivost podnětů, řád a smysl podnětů pro učení, citové a sociální vazby pro utváření osobnosti, potřeba identity a potřeba otevřené budoucnosti.
- ❖ **Základní sociální potřeby** – sociální dovednosti, vzory pravidel chování v sociální komunikaci a porozumění nonverbální komunikaci, ochrana

⁴⁰ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 29-30.

⁴¹ RUDOLPH, J. *Jsi moje dítě*. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010, s. 78.

⁴² VANÍČKOVÁ, E. Traumatizace dítěte rodičovským konfliktem. *Právo a rodina*, roč. 16, 2014, čís. 4, s. 22.

před všemi formami interpersonálního násilí a potřeba zvládnání stresových situací, porozumění intrakulturním a interkulturním rozdílům.

- ❖ **Základní emocionální potřeby** – pozitivní výchova dítěte a jeho bezpodmínečná akceptace navozující pocit lásky, jistoty a bezpečí, jeden emocionální průvodce dětstvím, potřeba uvědomělého prožívání situací, schopnost empatie, veřejně prospěšné práce, dobrý skutek, pocit sounáležitosti a pocit jistoty v očekávání sociální podpory.
- ❖ **Základní duchovní potřeby** – potřeba přiměřeného sebepojetí, hierarchie životních hodnot a životní příběh.

Soud za součinnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí by měl rozhodnout v intencích platné hmotněprávní úpravy. Samozřejmě je tu zpravidla rozdílný pohled rodičů, jejichž stanoviska tlumočí a zdůvodňují jejich právní zástupci, svůj pohled prezentuje kolizní opatrovník dítěte (k opatrovníkovi, jeho postavení a úkolům se vrátíme později), soud má k dispozici vyjádření svědků, odborně se vyjadřují znalci a rozhodnout má soudce, jenž je sice vysoce právnicky erudován, ale většinou nemá odbornou kvalifikaci v oblasti pedagogicko-psychologické. V dalším textu jsou podle své závažnosti seřazena **kritéria**, která by mohla být vodítkem při rozhodování.

Pravděpodobnost, že jeden z rodičů bude splňovat všechna uvedená kritéria velmi dobře, zatímco druhý naopak všechna špatně, je velice malá. Obvykle se soud setká s rodiči, kteří budou některá kritéria splňovat lépe, jiná hůře; aby mohl rozhodnout co nejlépe, měl by znát váhu jednotlivých kritérií zhodnocenou psychology.

Následně uvedená kritéria, která byla původně vypracována pro znalce, prošla určitým vývojem. Prvně byla publikována v odborném časopise pro psychology,⁴³ poté následovalo uveřejnění v další odborné psychologické publikaci.⁴⁴ Již před prvním uveřejněním byla kritéria posuzována psychology; v dalším období pak byla opakovaně modifikována psychology, pracovníky orgánů sociálně-právní

⁴³ BAKALÁŘ, E. Úloha psychologa – soudního znalce při posuzování výchovných předpokladů při rozvodu manželství s dětmi. *Československá psychologie*, roč. XXXIII, 1989, čís. 5, s. 470-477.

⁴⁴ ŘÍČAN, P. - VÁGNEROVÁ, M. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Avicenum, 1991, s. 280-286.

ochrany dětí a v rámci seminářů i soudními znalci a soudci. Před závěrečnou redakcí kritérií⁴⁵ šlo již celkem o několik set odborníků, kteří postupně upřesnili jejich pořadí i obsah tak, jak jsou rozvedena níže.

1. Osobnost rodiče

Osobnost rodiče je třeba považovat za nejdůležitější, neboť její kvalita se přímo nebo zprostředkovaně promítá i do čtyř následujících kritérií, která rovněž patří mezi podstatná. Do tohoto kritéria jsou zařazeny pojmy, jako dobře fungující osobnost, citová zralost, psychosociální zralost, produktivní orientace. Tyto pojmy se v mnohém překrývají stejně, jako i jejich protiklady – poruchová osobnost, emoční labilita a nízká odolnost vůči stresu, ustrnutí na infantilních reakcích, neproduktivní (např. konzumní) orientace. Americký psychiatr L. SAULA v této souvislosti uvádí: *"Při naplnění citového vývoje má dospělý jedinec zralou osobnost. Jako takový je převážně nezávislý a odpovědný, přičemž má malou potřebu regrese; je také dávající a produktivní, i když stále schopný relaxovat a normálně přijímat. Je spíše kooperativní než egoistický, či soutěživý; je v relativní shodě se svým svědomím, které se snadno integruje s jeho dospělými city a chováním. Jeho sexualita je osvobozená a orientovaná na založení rodiny a na odpovědnou produktivní aktivitu jak sexuální, tak sociální; jeho nepřátelství k jiným a sobě samému je minimální, je však přesto k dispozici pro účely obranné a konstruktivní. Jeho chápání reality je jasné a nezkomolené emočními stigmaty z dětství; osvobozen od dětských vzorců prožívání a chování, dovede se realizovat a je vysoce adaptabilní. Jeden z mnohých výsledků tohoto vývoje je minimální úzkostnost."*⁴⁶

Platí obecná zásada: čím více psychopatologie je v osobnosti rodiče, tím méně je takový rodič vhodný k výchově dítěte.

⁴⁵ BAKALÁŘ, E. a kol. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2006, s. 15-27.

⁴⁶ SAUL, L. *Emotional Maturity. The Development and Dynamics of Personality and Its Disorders*. Philadelphia: J. B. Lippincott Co., 1971, s. 15.

2. Vztah rodiče k dítěti

Pozitivní vztah k dítěti, jinak řečeno láska k němu, je základní podmínkou pro jeho další normální vývoj. Je třeba rozlišovat lásku zdravou, zaměřenou na rozvoj a štěstí dítěte, a lásku deficitní, sobeckou, zaměřenou převážně na uspokojení vlastních potřeb.

Dobrý rodič by měl:

- a) znát vnitřní svět dítěte (měl by být schopen odhadnout, co by dítě na danou otázku mohlo odpovědět, jak by asi namalovalo úkol daného zadání, jak by asi vyplnilo dotazník apod.),
- b) být schopen realisticky vidět klady a zápory dítěte,
- c) být účasten na základních aktivitách péče o dítě (číst dítěti pohádky, doprovázet ho do jeslí, do školky, či do školy, dohlížet na psaní domácích úkolů, kontrolovat a podepisovat mu žákovskou knížku, chodit s ním k lékaři, chodit do školy na třídní schůzky, mít kontakt s učiteli, věnovat se zájmové činnosti dítěte apod.),
- d) být schopen projevit vůči dítěti emoční vřelost, dát mu svou lásku jasně najevo celým svým chováním, nejen slovy.

3. Charakter, morálka a struktura mravních norem rodiče

K formování vlastního charakteru má mít dítě dobrý vzor. Podobně jako u dalších kritérií, rodiče v opatrovnických řízeních vesměs sami sebe prezentují v co nejpříznivějším světle a poukazují na nedostatky toho druhého. Při hodnocení charakteru či úrovně mravních norem se vychází:

- a) ze studia opatrovnického spisu (vysoká míra fluktuace v zaměstnání, pravomocné rozhodnutí v přestupkovém řízení, pravomocný rozsudek v trestním řízení apod.),
- b) ze způsobu řešení konfliktní situace rodičů konkrétním rodičem,
- c) z postoje rodiče k právům dalších osob (právo druhého rodiče podílet se na výchově, právo prarodičů na styk s dítětem apod.),
- d) z výsledků psychologických testů.

4. Respekt rodiče k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

Zpřetrhání citového pouta dítěte k rodiči vede k narušení základní životní jistoty dítěte, popouzení pak k celému spektru poruch a případně vypěstovaný syndrom zavrženého rodiče k poškození psychického vývoje dítěte.

Toto kritérium obsahově úzce souvisí s předchozími. Má-li totiž rodič zdravou osobnost, má-li k dítěti pozitivní vztah, má-li dobrý charakter, pak dítěti nebrání ve styku s druhým rodičem, i když k němu může mít některé osobní výhrady. Realizace styku dítěte s druhým rodičem je pro normální vývoj dítěte a jeho celkovou životní situaci velmi důležitá. Pokud rodič plánuje přerušit styk dítěte s druhým rodičem, pak je to velmi závažný faktor, zásadně snižující kvality takto smýšlejícího rodiče. Psychopatologie je tu zřejmá: osobní pomsta, prožitek moci při příležitosti pokořování druhého rodiče a ubližování mu jsou důležitější, nežli zájem dítěte. Občanský zákoník s tímto neblahým rodičovským sklonem počítá a v ustanovení § 889, věta druhá, uvádí: ***"Brání-li rodič, který má dítě v péči, bezdůvodně trvale či opakovaně druhému rodiči ve styku s dítětem, je takové chování důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě ve své péči."***

Účelem popouzení dítěte jedním rodičem proti druhému rodiči je přerušit existující smysluplný vztah. Opakovaně bylo prokázáno, že takové popouzení dítěti škodí. Kromě poruch v adaptibilitě tím dochází i ke sníženému sebehodnocení a snížené sebedůvěře dítěte. Dítěti se totiž do citového života vstřípí, že ten druhý rodič je špatný a později ve školních hodinách biologie se dítě dozví, že polovinu genů, tedy i psychických dispozic, má od této závadné osoby.⁴⁷ ***"Licítace a zaměření proti druhému rodiči jsou snad největší provinění, jakého se mohou dopustit rodiče na svých dětech, protože jak kupování si náklonnosti, tak popuzování dítěte se nakonec může obrátit nejen proti svému původci, ale může se odrazit negativně i v charakteru dítěte."***⁴⁸ Důsledkem intenzivnějšího

⁴⁷ BAKALÁŘ, E. Syndrom zavrženého rodiče. *Psychologie dnes*, roč. 9, 2003, čís. 1, s. 28-29.

⁴⁸ PÁVEK, F. *Zákon rodičům a dětem*. Praha: SPN, 1989, s. 81.

popouzení je vznik **syndromu zavrženého rodiče**, jehož dopad je pro dítě devastující. Syndrom vede:

- a) ke ztrátě téměř všeho, co s druhým rodičem souvisí (tedy i druhé poloviny identity),
- b) k zabrzdění a zdeformování vývoje emocionality,
- c) k zabrzdění a zdeformování psychosociálního vývoje.

*"Syndrom zavrženého rodiče je proces, kdy dítěti je vůči rodiči vštěpován odpor a kritika, které jsou neoprávněné anebo přehnané. Tvrzení, že takové děti jsou pouze popuzovány, je příliš zúžené. Termín popouzení znamená, že jeden z rodičů systematicky programuje dítě proti druhému rodiči. Koncept zavrženého rodiče však zahrnuje kromě popouzení také další aspekty. Programující rodič přispívá k odcizení dítěte nejenom vědomě, ale i podvědomě. Navíc, a to je velmi důležité, se na rozvoji syndromu podílí i samo dítě, nezávisle na rodiči. Významnou úlohu tu hraje i prostředí a rodina, v níž dítě žije. U syndromu zavrženého rodiče je tudíž rodičovské programování doplněno o scénáře odsuzující a zavrhuující druhého rodiče, které si vytváří samo dítě."*⁴⁹

5. Vztah dítěte k rodiči

Ke svému normálnímu vývoji dítě potřebuje trvalou přítomnost dospělé osoby (nejlépe rodiče), ke které si vytváří pevný a trvalý vztah. Zkušený posuzovatel je dobře vybaven k tomu, aby zjistil kvalitu a intenzitu takového vztahu, tj. koho má dítě rádo, koho více akceptuje apod. Měl by též umět zjistit, jak rodič umí uspokojovat dětské potřeby. I když jsme všichni byli dětmi, spektrum důležitých dětských potřeb si běžně ani neuvědomujeme.

Posuzovatel při takovém šetření může narazit na skryté úskalí spočívající v tom, že si dítě vytvoří pevný citový vztah i k rodiči, jehož celkový profil a výchovné předpoklady jsou velmi podprůměrných kvalit. Stává se to zejména v případech, kdy:

- a) je to jediná osoba, která byla dítěti po určitou (delší) dobu nablízku,

⁴⁹ GARDNER, R. A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1996, s. 12.

- b) takový rodič programově – ale ne nutně zcela vědomě – zamezuje dítěti navazovat jiné vztahy,
- c) takový rodič – informovaný o náplni rozvodového řízení u soudu a eventuálně i znaleckého šetření – dítě cílevědomě manipuluje a někdy i korumpuje.

Jiná taková komplikace se objevuje u dětí v pubertálním věku. Ty bývají pravidelně v opozici právě vůči rodiči stejného pohlaví, tedy vůči tomu, koho nejvíce potřebují jako vzor k vytvoření sociální role (viz kritérium č. 6).

V některých případech posuzovatel zjistí, že jedno dítě je citově silně vázáno na jednoho rodiče a druhé dítě na druhého. Současně je patrná i výraznější míra sourozenecké rivality a žárlivosti. Zjistí-li posuzovatel, že oba rodiče mají výchovné předpoklady zhruba stejné kvality, pak by měl zvážit eventualitu návrhu děti mezi rodiče rozdělit. Ke zcela zjevným pozitivům tohoto řešení (má i své záporny) dlužno připočítat ještě další, byť i zřídka si uvědomované: není zde "vítěze" ani "poraženého", oba rodiče jsou "úředně" rovnocenní a mají – po opadnutí rozvodové tenze – prostor pro spolupráci v zájmu dětí.

Při tradičním řešení bývá mocenské postavení asymetrické a další spolupráce obvykle malá. Potíže s asymetrií byly patrně v roce 1998 i jedním z řady důvodů k zakotvení institutů střídavé či společné výchovy do novelizovaného ustanovení § 26 odst. 2 ZR a v současnosti institutů střídavé či společné péče do ustanovení § 907 odst. 1 OZ.

6. Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role

Od útlého věku, přes školní věk, až po práh dospělosti, si člověk vytváří svou společenskou roli také podle sexuální identity. Chlapci mužskou, dívky ženskou. Aby dítě mohlo přijmout svoji roli zdravě, plně a uspokojivě, musí mít vhodný vzor, model. Pomocí procesu identifikace s matkou děvče dospívá k pocitu, že je správnou ženou. Analogicky chlapec dospěje k pocitu, že je správným mužem, pomocí procesu identifikace s otcem.

Tradiční výrazný protiklad a komplementarita mužské a ženské role jsou součástí historického a genetického programu vývoje. Neobyčejně usnadňují

dětem orientaci ve světě i v sobě, mimo jiné také proto, že společnost očekává od chlapce – muže poněkud jiné chování, než očekává od dívky – ženy.

Výzkumy ukázaly, že děti žijící s jedním rodičem se v průměru přizpůsobují lépe, je-li rodič stejného pohlaví (samozřejmě při vyvážených ostatních důležitých kritériích).

Již zmíněné popouzení dítěte proti druhému rodiči může vést i k velkým potížím s identifikací s takto očerněným rodičem stejného pohlaví.

7. Úroveň vzdělání a inteligence rodiče

Rodič, který má výrazně vyšší inteligenci a vzdělání, bude dítě více stimulovat v jeho rozumovém rozvoji, předá mu více zkušeností a poznatků.

Kritérium je snadno hodnotitelné (testy inteligence, dosažené vzdělání). Výše dosaženého vzdělání vypovídá nejen o nadání a hlubším zájmu o obor, ale i o cenných povahových vlastnostech, jako je cílevědomost, vytrvalost a houževnatost.

Do tohoto kritéria patří samozřejmě i eventuální významnější účast rodiče v některé z oblastí lidských činností, jako je literární tvorba, výtvarné či hudební umění, vědecká činnost či vynálezectví. Zvláště je třeba respektovat, projevuje-li dítě o takovou činnost hlubší zájem, nebo je-li v tomto směru nadáno.

O nadaných dětech v ubíjejícím prostředí vědí své učitelé – je to pro ně jedna z velmi skličujících stránek jejich práce. Nevyužití intelektu, nadání či zájmu dítěte může vést až k deformacím jeho psychiky a je bezesporu škodlivé rovněž z celospolečenského hlediska.

8. Šíře rodinného zázemí

Širší rodinné zázemí je pro všestranný rozvoj dítěte a jeho pocit životní jistoty příznivější. Do širšího rodinného zázemí počítáme prarodiče dítěte a samozřejmě i sourozence rodičů a jejich děti, zejména jsou-li srovnatelného nebo jinak příhodného věku (např. starší sestřenice studující zdravotní nebo pedagogickou školu se může věnovat mladšímu příbuznému).

Kritérium nabývá na důležitosti teprve tehdy, je-li nepoměr mezi jednotlivými rodinnými zázemími výraznější, např. jeden osamělý rodič s jedním příbuzným, a to ještě sociálně omezeným, ve srovnání s druhým rodičem, který má několik blízkých a sociálně dobře fungujících příbuzných. Důležité také je, jak daleko od sebe tito příbuzní bydlí, jak často se s dítětem vídají a zejména jaká je kvalita tohoto příbuzenského zázemí z hlediska interpersonálních vztahů a ochoty příbuzných pomoci. Bez zmíněných kvalit hodnota takového zázemí prudce klesá, může být dokonce negativem.

Svůj význam mají též nemovitosti blízkých příbuzných (chaty, chalupy, rodinné domky), kde rodič může s dítětem trávit víkendy, letní i zimní prázdniny apod. Důležité je znát, kdo by rodiče zastupoval v případě, že by rodič své povinnosti nemohl dočasně vykonávat (nemoc, úraz, delší služební cesta apod.).

9. Kontinuita prostředí pro dítě

Dítě by pokud možno nemělo zpřetrhávat svazky s dalšími důležitými osobami a s prostředím, na které si zvyklo. Prostředí může tvořit dům, byt, pokoj, ale také zahrada, místo k procházkám, hřiště, škola, klubovna apod.

O blízkých příbuzných jsme hovořili v kritériu širě rodinného zázemí. Ti jsou pro dobro dítěte motivováni příbuzenskými svazky, což jsou složitá přediva postojů podmíněná geneticky a sociálně. Kromě příbuzných patří do prostředí i kamarádi, učitelé, dobří sousedé a dokonce i domácí zvířátka. O důvěrně známé lidi – a konečně i ta zvířata – by dítě nemělo být ochuzeno. Někdy tomu tak chce osud i bez rozvodové situace; dítě se pak zadaptuje i na nové prostředí, avšak nemělo by to být často.

Má-li však dítě na současné prostředí vzpomínky traumatické, pak je změna prostředí faktorem pozitivním.

10. Socioekonomický status

Má-li rodič více finančních prostředků, může dítěti zajistit lepší životní podmínky. Tímto kritériem máme na mysli dostupnost finančních prostředků či rezerv, které má rodič k dispozici na základě:

- a) způsobilosti k vyšším příjmům, dané vzděláním, kvalifikací, schopnostmi, potřebnými styky, podnikavostí apod.,
- b) vlastnictví majetku, s nímž může sám volně disponovat.

Dostatek finančních prostředků totiž pravidelně znamená i lepší životní úroveň a velmi často – posuzováno souhrnně – i zdravější životní styl.

Rodič, který disponuje většími finančními prostředky, může dítěti (dětem) zajistit:

- lepší hygienu bydlení (vlastní pokoj, více prostoru, lepší lokalitu, u bytu zeleň),
- lepší a hodnotnější stravu,
- lepší lékařskou, zdravotní či poradenskou péči,
- lepší přístup ke vzdělání, a to školnímu i mimoškolnímu,
- větší spektrum podnětů pro rozvoj schopností, dovedností a zájmů,
- lepší podmínky pro rozvoj nadání a talentu,
- lepší (na podněty bohatší) letní i zimní prázdniny apod.

Pro posuzovatele však může být nesnadné uvést kritérium socioekonomický status – ocitnuvší se na posledním místě – do přiměřené relace s kritérii ostatními. Zdá se, že jde o pozůstatek rovnostářského myšlení a patrně i nedobře provedené privatizace. Zmíněné rovnítko však snad nebude platit dlouho; vždyť přece nadání, talent, tvořivost, podnikavost, tvrdá a houževnatá práce, jakož i dobré jméno na základě poctivosti, by měly vést k nadprůměrným příjmům.

3.4 Předběžná opatření

Predběžná úprava poměrů dítěte je upravena v ustanovení § 452 až 465 ZZŘS. Přichází v úvahu v situacích, kdy se nezletilé dítě ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče, nebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj, nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen, nebo byl-li narušen. Může jít o situace, kdy oba jeho rodiče jsou po těžké autohavárii v nemocnici, byli vzati do vazby, dítě vedli k činnosti, která by byla v případě jeho trestní odpovědnosti trestná apod.

Soud tu nařídí, aby bylo nezletilé dítě umístěno ve vhodném výchovném prostředí, které může zajistit osoba nebo specializované zařízení.

Předběžné opatření může soud nařídit jen na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí; přitom nezletilé dítě nemusí být pro účely nařízení předběžného opatření zastoupeno. K rozhodnutí je příslušný obecný soud navrhovatele, přičemž bezprostředně po nařízení předběžného opatření předá příslušný soud věc obecnému soudu nezletilého.

O návrhu na vydání předběžného opatření musí soud rozhodnout nejpozději do 24 hodin od jeho podání, přičemž pokud soud návrhu vyhoví, je jeho rozhodnutí vykonatelné vydáním a výrok soudu je závazný pro každého. Rozhodnutí o předběžném opatření se doručuje účastníkům až při provedení výkonu a pokud nebyli při výkonu přítomni, potom se doručí dodatečně.

Předběžné opatření trvá po dobu 1 měsíce od jeho vykonatelnosti a při svěřeni nezletilého dítěte do pěstounské péče po dobu 3 měsíců od jeho vykonatelnosti; ve druhém uvedeném případě za předpokladu zahájení řízení ve věci samé může trvat až do vykonatelnosti meritorního rozhodnutí.

Předběžné opatření vydané na dobu 1 měsíce může soud opakovaně prodloužit tak, aby celková doba trvání předběžného opatření nepřesáhla 6 měsíců, ve výjimečných případech i déle, pokud nebylo možné z vážných a objektivních příčin ukončit v šestiměsíční době důkazní řízení ve věci samé.

Předběžné opatření může soud zrušit na návrh rodičů nezletilého dítěte, orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo opatrovníka nezletilého dítěte, přičemž o takovém návrhu musí rozhodnout nejpozději do 7 dnů. Byl-li návrh na zrušení předběžného opatření zamítnut, může jej oprávněná osoba, neuvede-li v něm jiné důvody, opakovat až po uplynutí 14 dnů od právní moci zamítavého rozhodnutí.

Jestliže bylo proti usnesení o předběžné úpravě poměrů nezletilého dítěte podáno odvolání, může soud prvního stupně své usnesení změnit, jen pokud odvolání v celém rozsahu vyhoví; autoremedura je typická pro správní řízení, zatímco v řízení před soudy je její použití výjimečné.

Pokud prvostupňový soud odvolání nevyhoví, musí věc předložit odvolacímu soudu do 15 dnů od podání odvolání, přičemž ten musí rozhodnout do 7 dnů.

Z výše uvedeného je patrné, že účelem předběžné úpravy poměrů dítěte je dočasné a rychlé řešení krizové situace, ve které se nezletilé dítě, které není plně

svéprávné, ocitlo, přičemž teprve v následně zahájeném řízení, kde bude možné provést a vyhodnotit všechny potřebné důkazy, se rozhodne meritorně.

3.5 Řízení v prvním stupni

Podle ustanovení § 8 a § 9 zákona čís. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, jsou v prvním stupni místně příslušné okresní soudy. V obvodu hlavního města Prahy jsou místně příslušné obvodní soudy a v obvodu města Brna je místně příslušný Městský soud v Brně.

3.5.1 Průběh řízení

Řízení, jehož předmětem je péče o nezletilé dítě, konkrétně rozhodování soudů v intencích ustanovení § 907 OZ, může být zahájeno i bez návrhu (ex officio), pokud se soud dozví takové informace, které ho k tomu povedou; zpravidla je však zahájeno na návrh zákonného zástupce, méně častěji na návrh opatrovníka.

Pro řízení je charakteristické, že soud může ve smyslu ustanovení § 26 ZZŘS překročit návrhy účastníků a přisoudit něco jiného anebo více, nežli čeho se domáhají. Důvodem je ochrana zájmů nezletilého dítěte (kupř. tam, kdy by bývalí manželé po rozvodu jejich manželství vypořádali své společné jmění na úkor výživného pro jejich nezletilé dítě). Soud je naproti tomu podle § 25 odst. 2 ZZŘS omezen zákazem rozhodnout o péči o nezletilé dítě rozsudkem pro zmeškání.

Zákonodárce umožňuje soudu za účelem ochrany zájmů dítěte uložit jeho rodičům podle ustanovení § 474 odst. 1 ZZŘS účast na mimosoudním **smírčím jednání**, **mediačním jednání** nebo na **rodinné terapii** nepřekračující dobu 3 měsíců, nebo jim nařídít **setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie**. Důvodem je pokus o nalezení smírného řešení.

Pro řízení je podle ustanovení § 467 odst. 1 ZZŘS místně příslušný obecný soud nezletilého dítěte. Pokud není místně příslušný soud znám nebo nemůže-li včas zakročit, zakročí podle ustanovení § 467 odst. 2 ZZŘS soud, v jehož obvodu

se nezletilý zdržuje, přičemž – jakmile je to možné – postoupí věc místně příslušnému soudu.

Podle ustanovení § 4 odst. 2 ZZŘS, které je plně převzato z původní dikce ustanovení § 88 písm. c) OSŘ, odkud bylo zároveň s účinností zákona o zvláštních řízeních soudních vypuštěno, je obecným soudem nezletilého účastníka soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě **dohody rodičů**⁵⁰ nebo **rozhodnutí soudu**, popřípadě **jiných rozhodujících skutečností**, své bydliště. To může být zdrojem problémů, pokud některý z rodičů před podáním návrhu na zahájení řízení dítě přestěhuje do jiného bydliště. Zde se vychází z toho, že dohoda rodičů o bydlišti dítěte musí mít trvalý ráz, přičemž k ní může dojít výslovně, jakož i jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o jejím obsahu.⁵¹

U nezletilého nelze vycházet z projevu vůle někde se trvale zdržovat, proto je zde projev vůle nahrazen především dohodou rodičů s tím, že takový pobyt dítěte musí mít charakter trvalosti. *"Jde-li proto o jednostranný zásah ze strany jednoho rodiče (nebo dokonce třetí osoby), nedojde tím ještě k založení nového bydliště. K dohodě rodičů může dojít výslovně, i jinak. Nesmějí tu ovšem vzniknout pochybnosti o obsahu projevu vůle. Tak např. nové bydliště nezletilého bude založeno dohodou i tehdy, jestliže jeden z rodičů jednostranně dítě umístí jinam a druhý z rodičů, ač o tom ví, proti tomu nijak nezakročí."*⁵²

Z vlastní praxe autora práce je vcelku běžná situace, kdy se matka odstěhuje i s nezletilým dítětem k rodičům, nebo novému partnerovi a následně podá návrh na zahájení řízení o svěřeni dítěte do své péče k soudu místně příslušnému podle jejího nového pobytu. Takový návrh je podán buď z neznalosti procesního předpisu ohledně místní příslušnosti, nebo úmyslně za účelem vzniku procesních průtahů, které oddálí meritorní rozhodnutí ve věci. Mezitím si totiž dítě na novou situaci zpravidla zvykne, případně je účelově programováno, a s odstupem času

⁵⁰ Výstižnější by byl podle autora práce spíše termín **poslední souhlasné vůle rodičů**, jak je to zmíněno v kapitole věnované výkonu rozhodnutí ve věcech péče soudu o nezletilé.

⁵¹ DRÁPAL, L. - BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 573.

⁵² HANDL, V. - RUBEŠ, J. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985, s. 386.

zpracovávány znalecký posudek s ohledem na stálost prostředí pro dítě řešenou situací velice často uzavře návrhem na ponechání stávajícího stavu.

S ohledem na to, že podle ustanovení § 103 OSŘ soud kdykoliv za řízení, které je zahájeno okamžikem podání návrhu soudu podle ustanovení § 79 odst. 1 OŘS (návrhem učiněným ústně do protokolu, písemným návrhem doručeným prostřednictvím poskytovatele poštovních služeb nebo písemným návrhem doručeným osobně do podatelny, návrhem doručeným prostřednictvím veřejné datové sítě), zkoumá podmínky tohoto řízení, v návaznosti na nedodržení místní příslušnosti vydá **usnesení o postoupení věci místně příslušnému soudu** a po právní moci tohoto usnesení místně příslušnému soudu věc postoupí i s celou spisovou dokumentací. Postup ve věci, včetně případného použití opravného prostředku proti tomuto usnesení, upravuje ustanovení § 105 OSŘ. Další **přenesení místní příslušnosti** je možné i v průběhu řízení za podmínek stanovených § 5 ZZŘS.

Problémy s místní příslušností někdy nastávají v souvislosti se střídavou péčí, kde oba rodiče střídavě přihlašují nezletilé dítě na adresu svého bydliště. Potom připadá v úvahu právě ustanovení § 4 odst. 2 ZZŘS. Ukázkou takového postupu je rozhodnutí soudu ve věci, kterou převzala naše advokátní kancelář, ovšem ještě v době, kdy nebyl účinný zákon čis. 89/2012 Sb., ani zákon čis. 292/2013 Sb., čemuž odpovídá jak terminologie použitá v rozhodnutí, tak i odkaz na příslušné právní předpisy. Vzhledem k tomu, že každý z rodičů nezletilého dítěte bydlel po rozchodu v jiné pražské městské části – a tedy místně příslušný pro vedení řízení by byl pokaždé jiný obvodní soud – byla věc postoupena soudu, který o věci rozhodoval původně, ačkoliv v jeho obvodu už tou dobou žádný z účastníků řízení nebydlel. Za povšimnutí stojí výrok II ohledně ustanovení kolizního opatrovníka, který měl být podle názoru autora práce obsažen v samostatném, datově předcházejícím usnesení. Současná úprava v ustanovení § 469 odst. 1 ZZŘS uvádí, že nezletilé dítě je v řízení zastoupeno opatrovníkem jmenovaným soudem, přičemž tímto opatrovníkem je zpravidla místně příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí; to zákon stanoví s ohledem na okolnost, že zájmy rodičů nezletilého dítěte jsou ve vzájemném rozporu, takže by ho nemohli řádně zastupovat.

Usnesení ze dne 23.1.2013, které nabylo právní moci dnem 13.2.2013, má celkem 2 strany; v souladu s problematikou řešenou v této práci je ve výrokové části i v odůvodnění jeho přepis doslovný, vynecháno je poučení o opravném prostředku, datum a podpisy (soudkyně, zapisovatelka).

Obvodní soud pro Prahu 2 rozhodl ve věci péče o nezletilou X.Y., nar. xxxxxxx, dceru matky A.B., nar. xxxxxxx, bytem v Praze 10, xxxxxxx, zastoupenou D.K. advokátkou se sídlem xxxxxxx, a otce C.D., nar. xxxxxxx, bytem v Praze 2, xxxxxxx, o návrhu matky na změnu výchovy nezletilé

t a k t o :

- I. Obvodní soud pro Prahu 2 vyslovuje svou místní nepříslušnost.
Po právní moci tohoto usnesení bude věc postoupena Obvodnímu soudu pro Prahu 5.
- II. Opatrovníkem nezletilé se pro toto řízení o vyslovení místní nepříslušnosti ustanovuje Městská část Praha 2 se sídlem v sídle Úřadu Městské části Praha 2, nám. Míru 20, Praha 2.

O d ů v o d n ě n í :

Návrhem došlým soudu dne 21.1.2013 se matka nezletilé domáhá změny výchovy nezletilé X.Y., nar. xxxxxxx. Matka konkrétně požaduje, aby bylo zrušeno předchozí rozhodnutí soudu o střídavé výchově a nezletilá byla svěřena do výchovy matky. Svůj návrh matka odůvodňuje tím, že od posledního rozhodování ve věci úpravy poměrů nezletilé došlo k podstatným změnám, a to především na straně nezletilé X.Y., které takovéto rozhodnutí odůvodňují. Z obsahu návrhu a dotazem na Obvodní soud pro Prahu 5 zdejší soud zjistil, že naposledy bylo rozhodnuto ve věci nezletilé Obvodním soudem pro Prahu 5 dne 9.8.2007 pod sp. zn. xxxxxxx, ve spojení s rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 16.11.2007, sp. zn. xxxxxxx, a to tak, že nezletilá byla svěřena do střídavé

výchovy rodičů s intervalem střídání pobytu u otce a matky vždy v rozsahu 14 dnů. Rozhodnutí nabylo právní moci dne 20.1.2008.

S poukazem na výše uvedené a za situace, kdy na základě již dříve založené místní příslušnosti dle § 88 písm. c) OSŘ (v souvislosti s posouzením místní příslušnosti v době podání prvního návrhu ve věci péče o nezletilou) nadále trvá místní příslušnost Obvodního soudu pro Prahu 5, kde je veden spis nezletilé pod sp. zn. xxxxxxx, rozhodl tedy zdejší soud tak, jak je uvedeno ve výroku I tohoto usnesení, když o každém nezletilém dítěti má být veden pouze jeden opatrovnický spis.

Současně byl nezletilý pro toto řízení o vyslovení místní nepříslušnosti ustanoven opatrovník, a to dle ustanovení § 37 odst. 1 a 2 zákona o rodině.

Jak již bylo uvedeno v kapitole věnované platné hmotněprávní úpravě, ustanovení § 867 OZ předpokládají vyjádření dítěte před rozhodnutím, které se dotýká jeho zájmu. Procesně je tento požadavek upraven v ustanovení § 20 odst. 4 ZZŘS: *"V řízení, jehož účastníkem je nezletilý, který je schopen pochopit situaci, soud postupuje tak, aby nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován o možných důsledcích vyhovění svému názoru i důsledcích soudního rozhodnutí."* Později se k této problematice, která má nejen právní ale i psychologické aspekty, vrátíme.

3.5.2 Důkazní prostředky a dokazování

V intencích ustanovení § 120 OSŘ jsou účastníci řízení povinni označit **důkazy** k prokázání svých tvrzení, přičemž soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede. Soud kromě toho může provést i jiné důkazy, pokud jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li ze soudního spisu. Za **skutková zjištění** může soud převzít též shodná tvrzení účastníků. V případech nesporného řízení k tomu navíc přistupuje ve smyslu ustanovení § 21 ZZŘS možnost soudu provést i další důkazy, než pouze ty, které byly navrhovány účastníky.

Za důkaz mohou podle ustanovení § 125 OSŘ sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci; pokud není způsob provedení toho kterého důkazu předepsán, určí ho soud. Ve věcech rozhodování o výchově nezletilých dětí připadají v úvahu **výslech rodičů, výslech svědků, zprávy a vyjádření opatrovníka, stanovisko dítěte, zpráva školy, lékařské zprávy, znalecký posudek, revizní znalecký posudek** a konečně **další zprávy a vyjádření**. V následujících podkapitolách budou uvedené důkazní prostředky charakterizovány podrobněji.

Ve smyslu ustanovení § 132 OSŘ *"Důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci."* Dále pak podle ustanovení 133 OSŘ *"Skutečnost, pro kterou je v zákoně stanovena domněnka, jež připouští důkaz opaku, má soud za prokázánu, pokud v řízení nevyšel najevo opak."* Konečně podle ustanovení § 134 OSŘ *"Listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny, které jsou zvláštními předpisy prohlášený za veřejné, potvrzují, že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, i pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno."*

3.5.2.1 Výslech rodičů

Výslech účastníka v rámci řízení před soudem je třeba důsledně odlišovat od tvrzení účastníka.

Tvrzení účastníka je obsaženo v návrhu soudu na zahájení řízení, v nějakém z dalších podání soudu, ve vyjádření učiněném do protokolu v soudní kanceláři anebo je součástí přednesu účastníka před soudem. Stejně tak mají charakter tvrzení účastníka jeho odpovědi na dotazy soudu v průběhu soudního roku, jestliže nejsou kladeny v rámci jeho výslechu. Tvrzení účastníka je v průběhu řízení před soudem předmětem dalšího dokazování.

Naproti tomu **výslech účastníka** je důkazní prostředek, jehož provedení má přesvědčit soud o pravdivosti skutkových tvrzení účastníka. Výslech účastníka tudíž navazuje na už vyřčená tvrzení účastníka a vesměs představuje "poslední možnost", jak je prokázat, pokud se to v průběhu řízení před soudem nepodařilo prokázat jinak. Postupuje-li soud správně, není možné, aby teprve výsledkem účastníka byla doplňována neúplná či chybějící skutková tvrzení.

Výslech účastníků ve sporném řízení je podle § 131 odst. 1 OSŘ možný jen s jejich souhlasem. Naproti tomu u nesporného řízení se nevyžaduje podle ustanovení § 22 ZZŘS souhlas účastníků s jejich výsledkem a postačí, pokud soud dospěje k názoru, že je jejich výsledku třeba ke zjištění skutkového stavu. Ustanovení však nevede k získání dalších informací pro rozhodovací činnost soudu, pokud si účastník "*na nic nepamatuje*". Koneckonců, i když účastník přes poučení soudu lže, nelze ho za to trestně stíhat, a to na rozdíl např. od svědků, znalců a tlumočnicků. Bude-li však výpověď některého z účastníků řízení v souvislosti s ostatními důkazy vyhodnocena soudem jako nepravdivá, potom tento účastník může nést následek v podobě nepříznivého rozhodnutí, což se vztahuje jak na sporné, tak i na nesporné řízení.⁵³

Konečně účastník, jenž sám lže, bude z hlediska ustanovení § 907 odst. 2 OZ jen stěží schopen řádně dbát o mravní výchovu nezletilého dítěte.

Soudy výslech rodičů ve věcech svěřeni nezletilého dítěte do péče téměř bezvýjimečně provádějí a nelze-li rodiče vyslechnout přímo, činí tak alespoň prostřednictvím dožádaného soudu. Výslech rodičů se provádí i v případech, kdy je předem vzhledem ke všem okolnostem zřejmé, jak soud s vysokou mírou pravděpodobnosti rozhodne. Autor jako advokát příkladmo právně zastupoval v řízení, v němž soud rozhodoval o svěřeni nezletilého dítěte do péče prarodičů ze strany matky za situace, kdy matka dítěte byla pravomocně odsouzena jako členka organizované skupiny za přípravu a spáchání vraždy svého manžela a otce uvedeného dítěte (v jedné osobě). Matka dítěte byla eskortována z věznice

⁵³ DRÁPAL, L. - BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 910-911.

k soudu, vyslechnuta v předmětném řízení a po skončení soudního roku eskortována zpět do věznice.

Při výslechu rodičů se zajímají soudy především o důvody jejich procesních postojů, stálost, či změnu budoucího prostředí, v němž by dítě mělo po rozhodnutí soudu žít, rozsah dosavadní péče každého z rodičů o dítě a schopnost každého z rodičů dohodnout se na výchově s druhým rodičem, včetně vedení dítěte k respektování druhého rodiče. Podle okolností konkrétního případu pak soudy zjišťují výslechem rodičů též další informace potřebné pro svá rozhodnutí.

Soud rodiče nezletilého dítěte v intencích ustanovení § 474 odst. 1 ZZŘS vede k nalezení **smírného řešení**, kterým může být jak zpětvzetí návrhu na zahájení řízení o svěřeni dítěte do péče, tak i dohoda podle ustanovení § 906 odst. 2 OZ navržená soudu ke schválení. V návaznosti na zjištěné skutečnosti může soud, jak již bylo uvedeno, rodičům uložit až tříměsíční účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídít setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie.

V návaznosti na směrnici Evropského parlamentu a Rady čis. 2008/52/ES ze dne 21.5.2008, o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech, a v souladu s implementačním požadavkem v ní formulovaným, byl u nás přijat zákon čis. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci), účinný od 1.9.2012, v návaznosti na něj pak jeho prováděcí vyhláška čis. 277/2012 Sb., o zkouškách a odměně mediátora. Mediace je založena na principu dobrovolnosti, principu důvěrnosti, principu nestrannosti a neutrality, principu neformálnosti, principu sebeurčení a principu převzetí odpovědnosti.⁵⁴

Mediace při řešení rozporů mezi partnery podle nejnovějších předpisů navazuje na zkušenosti z dlouholeté činnosti **předmanželských a manželských poraden**, u jejichž zrodu stál ve druhé polovině šedesátých let minulého století M. Plzák, zakladatel **matrimoniologie** (vědního oboru věnovaného manželství) a propagátor nových metod v rodinné psychoterapii a poradenství. Tento český

⁵⁴ HORÁČEK, T. Základní principy mediace (z právního i neprávního pohledu). *Bulletin advokacie*, 2013, čis. 6, s. 17-21.

psychiatr měl rozhodující podíl rovněž na založení **Linky důvěry**, která již od roku 1964 – jako vůbec první v tehdejších socialistických státech – fungovala právě v Československu.⁵⁵

Soud nemá žádné prostředky, jakými by přinutil rodiče nezletilého dítěte k jeho účasti na mediačním jednání, avšak může k přístupu rodičů přihlídnout při rozhodování o meritu věci a rovněž při rozhodování o náhradě nákladů řízení, které podle ustanovení § 150 OSŘ nemusí zčásti anebo zcela přiznat, pokud se některý z účastníků odmítl bez vážného důvodu zúčastnit prvního setkání s mediátorem. V rámci opakovaného výslechu rodičů nezletilého dítěte má soud možnost zjistit důvody, proč se některý z rodičů soudem nařízené mediace nezúčastnil.

3.5.2.2 Výslech svědků

Výslech svědků nevybočuje při rozhodování soudu o péči o nezletilé dítě z mezí daných ustanovením § 126 OSŘ, neboť zákon o zvláštních řízeních soudních ve své obecné části, ani v části zvláštní, ohledně výslechu svědků pro toto řízení nic konkrétního neuvádí.

Jako svědek je povinna se dostavit na předvolání soudu každá fyzická osoba, přičemž v řízení před soudem musí pod trestní sankcí vypovídat pravdu a nic nezamlčet. V případě, že svědek při výslechu uvede nepravdu o okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí, nebo takovou okolnost zamlčí, spáchá tím trestný čin křivé výpovědi podle ustanovení § 346 odst. 2 TZ, za což může být potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. Jestliže by pak křivou výpovědí svědek způsobil značnou škodu, nebo se křivé výpovědi dopustil v úmyslu jiného vážně poškodit v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu, potom podle ustanovení § 346 odst. 3 TZ může být potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let. Autor práce se ovšem

⁵⁵ Její vznik byl iniciován Ústředním výborem Komunistické strany Československa jako jeden z prostředků ke snížení vysokého počtu sebevražd.

dosud nesetkal s tím, že by byl svědek pro prokazatelně křivou výpověď na základě trestního oznámení soudce trestně stíhán; podle informace soudců, se kterými o tom hovořil, je to skutečně při jejich zatížení ojedinělé.

Výpověď může předvolaná osoba odepřít jen tehdy, jestliže by způsobila nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým, přičemž o důvodnosti odepření výpovědi rozhoduje soud. V případě, že soud na výpovědi trvá a její odepření svědkem nepovažuje za důvodné, si svědek ovšem nemusí nic pamatovat (ať už skutečně, nebo předstíraně); informační hodnota takové výpovědi z hlediska rozhodování soudu je nulová. V opatrovnických věcech takto téměř bezvýjimečně reagují rodinní příslušníci, pokud by v rámci svého výslechu uškodili účastníkovi řízení, který je příslušníkem jejich rodiny; výpověď s odvoláním na osobu blízkou však tito svědci zpravidla neodpírají, protože potom by naopak nemohli soudu sdělit okolnosti, neprospěšné druhé straně. Autor této práce se za svou advokátní praxi jen jednou sešel s případem, kdy matka nezletilých dětí navrhla jako svědkyni svoji matku – tedy tchyni protistrany, která pak před soudem ve prospěch svého zetě uvedla: *"Myslím si, pane soudce, že ty holky by měl vychovávat tady otec, vždyť ta má dcera se chová úplně jako šlapka"*; matka nezletilých dětí pak se svou matkou přerušila veškeré styky a obě dospívající dcery svěřil soud do výchovy otce.

Otázky svědkovi mají právo klást v intencích ustanovení § 126 odst. 3 OSŘ postupně předseda senátu, členové senátu, účastníci (popř. jejich právní zástupci) a nakonec znalci. Soud nepřipustí pouze otázky nesouvisející s předmětem výslechu, otázky s naznačenou odpovědí a otázky klamavé.

Otázky nesouvisející s předmětem výslechu zbytečně zahlcují soud nepotřebnými informacemi a protahují řízení. Pokud je účastníkem, jeho právním zástupcem nebo znalcem položena otázka, kterou soud vnímá jako nesouvisející s předmětem výslechu, potom je na místě, aby ten, kdo otázku chce položit, na výzvu soudu souvislost s předmětem výslechu vysvětlil. Soud může o nepřipustění otázky rozhodnout až tehdy, pokud by vysvětlení významu otázky na svědka bylo pro předmět řízení nedostatečné.

Otázky s naznačenou odpovědí (sugestivní otázky) jsou ovlivňovacího charakteru a podsouvají vyslychanému okolnosti, které se mají zjistit teprve z jeho výpovědi (kupř. *"Že to bylo, pane svědku, v půl čtvrté?"*).

Klamavé otázky (kapiózní otázky) jsou matoucího charakteru a mají vyslychaného nepozorovaně, zejména předstíráním nepravdivých skutečností, dovést k výpovědi, kterou si přeje vyslychající (kupř. *"Předchozí svědek nám, pane svědku, ale řekl něco úplně jiného."*).

Určitou zvláštností řízení o svěřením nezletilého dítěte do péče je celkem nikoliv řídký případ vyslechnutí tří skupin osob, které zpracovávají, popř. podávají, na vyžádání soudu písemnou zprávu, což běžně svědci nečiní.

První skupinou jsou **pedagogové**, kteří zpravidla zpracovávají zprávu školy podepsanou následně jejím ředitelem, jenž však – zejména na větších městských školách – o jednotlivých dětech podrobnosti většinou nezná. U soudu tak jako svědci vystupují učitelé mateřských škol, učitelé (zejména třídní učitelé), vychovatelé a případně vedoucí zájmových kroužků i dalších školních aktivit. Ti všichni znají nezletilé dítě z bezprostředního kontaktu, často jsou s ním pohromadě časově déle, nežli jejich vlastní rodiče, a navíc mají odborné vzdělání. Z hlediska jejich pedopsychologické kvalifikace, praxe a nezájatosti – jistě větší než u příbuzných účastníků řízení – jsou pro soud cenným zdrojem informací.

Druhou skupinu tvoří ošetřující **lékaři**, kteří sice na vyžádání soudu podávají písemné lékařské zprávy, ale jejichž výslech může osvětlit i další skutečnosti, než jen lékařský pohled. Pro soud může být cenná informace o tom, kdo dítě doprovází k lékaři, jak rodič s dítětem v čekárně i ordinaci kooperuje, jak zajišťuje dodržování lékařských doporučení apod. Navíc lékaři, stejně jako pedagogové, představují kvalifikované odborníky, neboť v rámci svého vysokoškolského studia získali poznatky rovněž z psychologie a psychiatrie.

Konečně třetí skupinu tvoří **osoby zajišťující mimoškolní aktivity dítěte**. I ony mohou svoji písemnou zprávu či vyjádření doplnit o další – pro soud podstatné – informace. Může jít o skupinové vedoucí pionýrských či skautských oddílů, trenéry sportovních oddílů, vedoucí uměleckých či technických kroužků apod. Skutečnost, že otec nebo matka mají společnou aktivitu se svým dítětem

(fotbal, jízda na koni, šachy, keramická tvorba, práce v elektrotechnickém kroužku, recitace, fotografování apod.) není nikterak výjimečná a z hlediska dikce ustanovení § 907 odst. 2 OZ se může při rovnováze všech ostatních faktorů významných pro rozhodnutí soudu ukázat jako podstatná.

3.5.2.3 Zprávy a návrhy opatrovníka

Úprava zastoupení je obecně upravena v ustanoveních § 436 až 488 OZ, zákonné zastoupení pak v ustanovení § 457 až 488 OZ. Pro účely této práce jsou podstatná tři ustanovení citovaného zákona. Předně je to ustanovení § 457 OZ, podle kterého zákonné zastoupení sleduje ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv, následně pak ustanovení § 458 OZ, podle kterého není zákonný zástupce oprávněn právně jednat za zastoupeného v záležitostech výkonu rodičovských povinností a práv, a konečně ustanovení § 460 OZ, které navazuje na dikci tohoto paragrafu. Podle § 460 OZ totiž – pokud hrozí střet anebo dojde-li dokonce ke střetu zájmu zákonného zástupce se zájmem zastoupeného - musí soud svým usnesením jmenovat **kolizního opatrovníka**.

Úprava zastoupení nezletilých dětí je v ustanoveních § 892 až 895 OZ. Podle § 892 OZ mají rodiče právo a povinnost zastupovat dítě při právních jednáních, ke kterým není právně způsobilé. Toto **zákonné zastoupení** však není možné, pokud by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodičem a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů. V takovém případě jmenuje soud nezletilému dítěti opatrovníka.

Na uvedenou hmotněprávní úpravu zastoupení navazuje procesněprávní úprava. Zatímco v obecné části zákona o zvláštních řízeních soudních nenalezneme o zastoupení nezletilého dítěte ani zmínku, ve zvláštní části je tomuto problému věnována patřičná pozornost. Ustanovení § 469 odst. 1 ZZŘS uvádí: *"Dítě je v řízení zastoupeno opatrovníkem, kterého soud pro řízení jmenuje. Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí."*

Sociálně-právní ochrana dětí je upravena zákonem čis. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále v této práci jen

"ZSPOD"). Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou v intencích § 4 ZSPOD krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, újezdní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a krajské pobočky Úřadů práce. Místní příslušnost se podle § 61 ZSPOD řídí místem trvalého pobytu dítěte. Podle ustanovení § 17 ZSPOD vykonává funkci opatrovníka nezletilého dítěte **obecní úřad obce s rozšířenou působností**.

Na žádost je místně příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí podle ustanovení § 51 odst. 5 písm. a) bodu 1 ZSPOD povinen poskytnout soudu údaje potřebné pro občanské soudní řízení. Za tím účelem je orgán sociálně-právní ochrany dětí oprávněn šetřit situaci v místě, kde dítě žije, popř. ve škole, kam dochází. Kromě toho je orgán sociálně-právní ochrany dětí v kontaktu s rodiči dítěte anebo osobami, kterým je dítě svěřeno do péče. Podkladem zprávy pro soud je i stanovisko samotného dítěte. Podle § 8 odst. 2 ZSPOD totiž *"Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Při své činnosti bere orgán sociálně-právní ochrany v úvahu přání a pocity dítěte s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického vývoje."*

Z pohledu advokátní praxe autora této práce je určitým nedostatkem skutečnost, že se osoby, jednající za orgán sociálně-právní ochrany dětí, při jednotlivých soudních jednáních poměrně často střídají, takže jejich **písemné zprávy pro soud a ústní závěrečné návrhy před soudem** trpívají určitou diskontinuitou. Tím se pak stává opatrovnictví formální záležitostí, což při běžně se vyskytující tenzi mezi rodiči zhoršuje situaci soudu, který má rozhodnout ve prospěch dítěte. Autor práce se několikrát dokonce setkal i se situací, kdy z vyjádření osoby, jednající za orgán sociálně-právní ochrany dětí před soudem, byť byla formálně kompetentní k této činnosti, vyplynulo, že nezná pohlaví dětí, o kterých se rozhoduje, jejich jména ani věk!

Nelze pominout též skutečnost, že úroveň právních vědomostí osob, jednajících za orgán sociálně-právní ochrany dětí, je dosti rozdílná. Problematikou řádného zastoupení dítěte opatrovníkem se zabýval rovněž Ústavní soud, podle kterého stát *"přebírá odpovědnost za způsob vedení soudem ustanoveného zastoupení"*. Dle názoru Ústavního soudu *"postup, kdy je soudem ustanoven a poté tolerován nedostatečně činný opatrovník, je nepřipustným formalismem, který ve svém důsledku popírá právo zastoupeného účastníka na spravedlivé řízení"*. Pro obecné soudy tím nastává poměrně problematická situace, neboť mají ve své dvojjediné roli nestranně projednat věc a zároveň dohlížet na činnost jimi ustanoveného opatrovníka. Ústavní soud přitom podotýká, že v souladu s cílem účinné ochrany práv dětí by bylo mnohem vhodnější, kdyby soud v právně komplikovaných případech ustanovil jako opatrovníka advokáta. Třebaže tyto závěry se týkají sporného řízení, nebylo by podle autora této práce od věci ustanovovat advokáty i pro některá složitější řízení ve věcech péče soudu o nezletilé děti.⁵⁶

Zprávy podává orgán sociálně-právní ochrany dětí, jakožto kolizní opatrovník, soudu na základě jeho vyžádání. Zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kteří se zúčastňují jednání před soudem, by potom každou podanou písemnou zprávu měli při jednání před soudem ústně zdůvodnit, pokud zdůvodnění neplyne již z jejího obsahu. K upřesnění předložené písemné zprávy a podkladů, z nichž se při jejich sepisování vycházelo, mohou být osobě, jedající za orgán sociálně-právní ochrany dětí před soudem, kladeny otázky předsedou senátu, členy senátu, rodiči, popř. jejich právními zástupci, a znalci.

3.5.2.4 Stanovisko dítěte

Právní úpravu této problematiky nalezneme v mezinárodních úmluvách ratifikovaných Českou republikou, v Ústavě České republiky a v zákonech.

⁵⁶ KAVALÍR, J. Ústavní soud k činnosti OSPOD při zastupování nezletilých dětí. *Právo a rodina*, roč. 16, 2014, čís. 8, s. 1-5.

Podle čl. 96 odst. 1 ústavního zákona čis. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, **"všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva"**.

Usnesením předsednictva České národní rady čis. 2/1993 Sb. byla Listina základních práv a svobod vyhlášena součástí ústavního pořádku České republiky (dále v této práci jen "LZPS"). Podle čl. 3 odst. 3 LZPS **"nesmí být nikomu způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod"**. Podle čl. 10 odst. 2 LZPS **"má každý právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života"**. Čl. 32 odst. 1 LZPS zaručuje **"zvláštní ochranu dětí a mladistvých"**. Na něj navazující čl. 32 odst. 4 LZPS pak uvádí, že **"péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, přičemž děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být podle tohoto ustanovení omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona"**.

Specificky zaměřena na tuto problematiku je Úmluva o právech dítěte, která se v návaznosti na souhlas Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky a ratifikaci prezidentem České a Slovenské Federativní Republiky stala součástí ústavního pořádku České republiky, jak vyplývá ze sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí čis. 104/1991 Sb. (dále v této práci jen "ÚPD"). Podle čl. 12 odst. 1 ÚPD musí státy, které jsou její smluvní stranou, **"zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni"**. Za tímto účelem se podle čl. 12 odst. 2 ÚPD dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo **"vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství"**.

S Evropskou úmluvou o výkonu práv dětí vyslovil souhlas Parlament České republiky, byla ratifikována prezidentem republiky a vyhlášena sdělením Ministerstva zahraničních věcí čis. 54/2001 Sb. m. s. Podle jejího čl. 3 má mít dítě, které má podle vnitrostátních předpisů dostatečnou schopnost chápat situaci,

v soudním řízení, které se jej týká, zaručena dále uvedená práva, kterých má mít možnost se domáhat. Jde o právo dostávat příslušné informace, právo jejich konzultování, právo moci vyjádřit svůj názor a konečně právo být informováno o možných důsledcích vyhovění názoru dítěte, jakož i o možných důsledcích jakéhokoliv rozhodnutí.

Novinkou při rozhodování soudu o výchově oproti předchozí úpravě je přesnější vymezení možností a dopadů **vlastního názoru nezletilého dítěte, které není plně svéprávné**. Dosavadní právní úprava obsažená v § 31 odst. 3 ZR stanovila: *"Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje."* Nová úprava obsažená v ustanovení § 867 odst. 1 OZ stanoví: *"Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit."* Navazující ustanovení § 867 odst. 2 OZ uvádí: *"Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost."*

Důvodová zpráva k těmto ustanovením nového občanského zákoníku (v důvodové zprávě předkládané zákonodárcům byla ustanovení § 867 OZ původně uvedena pod ustanovením § 862) uvádí:

"Zdejší ustanovení patří k nejvýznamnějším z hlediska ochrany, již stát dítěti poskytuje, resp. je povinen poskytovat. Zásadním východiskem je informace: dítěti se musí dostat relevantní informace, to jest informace kvantitou a kvalitou dostačující k tomu, aby si dítě, o němž má být rozhodováno a které je třeba před tímto rozhodnutím vyslechnout, mohlo vytvořit vlastní (informovaný) názor (o dané záležitosti) a tento názor (decizivnímu orgánu) sdělit. Zajisté ne každé

dítě je schopno s relevantní informací náležitě naložit - přijmout ji, popřípadě vytvořit si vlastní názor, eventuálně tento názor sdělit. V takovém případě se orgánu, který ve věci rozhoduje, ukládá, aby informoval a posléze vyslechl osobu, která je způsobilá (schopná) zájmy dítěte ochránit; je ovšem třeba, aby zájmy této osoby nebyly v rozporu se zájmy dítěte (popř. aby ani nehrozil rozpor v jejich zájmech).

Má se mít vždy za to, že dítě starší dvanácti let je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Dítě starší dvanácti let soud vždy vyslechně osobně, dítě mladší bude moci být vyslechnuto prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo jiným vhodným způsobem. Nic ale nebrání soudu, aby vyslechl i dítě mladší dvanácti let osobně přítomné.

Superfluum non nocet⁵⁷ v otázce tak závažné: znovu se proto v závěru ustanovení ukládá soudu povinnost věnovat názoru dítěte patřičnou pozornost."⁵⁸

Postup zjišťování názoru dítěte soudem je velmi přesně rozveden v ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ. Podle tohoto ustanovení *"V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výsledkem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor; přítomnost důvěrníka dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účast u výslechu dítě požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností mařen účel výslechu. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti."*

Povinnost soudu zjistit názor nezletilého dítěte není vázána na to, zda jde o řízení sporné, nesporné anebo vykonávací; jedinou podmínkou je, aby dítě bylo

⁵⁷ Přílišnost neškodí (ve významu: pečlivosti není nikdy málo).

⁵⁸ *Vládní návrh občanského zákoníku, sněmovní tisk čís. 362.* Praha: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2011, s. 766-767.

schopno formulovat své názory. Názory vyřknuté před soudem soud zhodnotí a přihlédne k nim na základě rozumové vyspělosti dítěte. Nejde o výslechy ve smyslu dokazování, nýbrž pouze o zjištění stanoviska nezletilého; vzhledem k tomu se v tomto případě neuplatní ustanovení § 131 OSŘ a komunikace s dítětem neproběhne tudíž v intencích ustanovení § 126 odst. 3 OSŘ. Zjištění má být prováděno šetrně, bez zbytečné traumatizace dítěte, podle konkrétní situace kupříkladu soudcem neoblečeným v taláru, bez přítomnosti rodičů a jejich právních zástupců; ti se výsledek zjišťování stanoviska dítěte dozvědí z protokolu o jednání a rovněž z odůvodnění rozsudku. Nezjišťuje se zde skutkový stav, nýbrž přání a názory nezletilého dítěte tak, aby – pokud to je možné – soud k těmto přáním a názorům přihlédl.⁵⁹

Ustanovení § 1 odst. 1 ZSPOD sociálně-právní ochranou dětí rozumí především *"ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině"*. Podle ustanovení § 5 ZSPOD je předním hlediskem sociálně-právní ochrany **zájem a blaho dítěte**. Obdobně, jako v občanském soudním řádu, jsou i v tomto zákoně upravena práva dítěte z hlediska vyjádření jeho stanoviska. Orgány sociálně-právní ochrany postupují, jak již bylo dříve uvedeno, ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 ZSPOD. Navazující ustanovení § 8 odst. 3 ZSPOD potom ukládá orgánu sociálně-právní ochrany informační povinnost vzhledem k nezletilému dítěti. Uvádí výslovně *"Dítě, které je schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah a význam rozhodnutí vyplývajících ze soudního nebo správního řízení, kterého je účastníkem, nebo jde-li o jiné rozhodnutí, vztahující se k jeho osobě, obdrží od orgánu sociálně-právní ochrany informace o všech závažných věcech jeho osoby se týkajících; o dítěti starším 12 let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit"*.

⁵⁹ DRÁPAL, L. - BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 650.

Třeba uvést, že poslední část předchozí věty za středníkem, týkající se nezletilých dětí starších dvanácti let, byla zařazena v souvislosti se zásadní rekodifikací civilního práva zákonem č. 89/2012 Sb. a právními předpisy na něj navazujícími. Autor práce v souvislosti s tím podotýká, že se opakovaně setkal s rozhodnutími soudů vyslovenými v rozporu se stanovisky dětí vyššího školního věku a s úteků těchto dětí k tomu z rodičů, se kterým ve skutečnosti děti chtěly společně žít. Přes všechna úskalí, která nová právní úprava přináší – jak to bude rozvedeno později – proto považuje tuto úpravu za vhodnou. V sousedním Německu ostatně obdobná právní úprava platí již delší dobu a není vyloučeno, že i odtud čerpali autoři nového občanského zákoníku svoji inspiraci. Napovídá tomu následující stručný exkurs od české k německé právní úpravě.

Výslovné právo na zohlednění vůle dítěte je v Německu zakotveno v ustanovení § 1671 odst. 2 č. 1 BGB⁶⁰, podle něhož soud **"žádosti** (o svěřeni dítěte do výchovy) **vyhoví, pokud je s tím druhý rodič srozuměn a pokud dítě dosáhnuvši čtrnácti let věku neprojeví opačný názor"**. Právo dítěte účinně odporovat návrhu jednoho z rodičů však není chápáno jako právo veta. Podle ustanovení § 1671 odst. 2 č. 2 BGB soud **"žádosti** (alternativně) **vyhoví, pokud lze očekávat, že zájmům dítěte nejlépe odpovídá zrušení společné výchovy a svěřeni dítěte do výchovy navrhovateli"**.

V souladu se zájmy dítěte je jako jedno z kritérií, a to ve spojení s ustanovením § 159 FamFG⁶¹, též respektování názoru dítěte samotného. Ten je vnímán jednak jako indicie pro existující psychické vazby, jednak jako projev sebeurčení. Věková hranice, od kdy si dítě samo může vytvořit rozumný názor na věc, je velmi diskutována; v současné době je při zohlednění dalších okolností považován názor dvanáctiletého dítěte za relativně spolehlivý podklad pro rozhodování.⁶²

⁶⁰ **Bürgerliches Gesetzbuch** (zkr. **BGB**) je německý občanský zákoník. Přijat byl v roce 1896, účinný je od 1.1.1900 až do současnosti. Je základním právním předpisem německého občanského práva hmotného.

⁶¹ **Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit**, častěji pouze **Familienverfahrgesetz** (zkr. **FamFG**) je německý zákon o řízení ve věcech rodinných a záležitostech dobrovolného soudnictví. Přijat byl v roce 2008, účinný je od 1.9.2009. Je právním předpisem německého občanského práva procesního pro nesporná řízení.

⁶² Johannsen, K. H. - Henrich, D. *Eherecht. Scheidung, Trennung, Folgen*. Mnichov: C. H. Beck, 1998, § 1671, č. 79 a 81.

Již zmíněný § 159 FamFG pak procesně upravuje vyslechnutí dítěte před soudem. Ustanovení § 159 odst. 1 FamFG soudu ukládá provést výslech dítěte staršího čtrnácti let, přičemž podle jeho dikce *"od výslechu lze upustit pouze v případě, jedná-li se výlučně o majetkové záležitosti dítěte a výslech jako takový není opodstatněn"*. Výslech dítěte mladšího čtrnácti let se provede podle ustanovení § 159 odst. 2 FamFG tehdy, *"pokud jeho sklony, vazby nebo vůle jsou pro rozhodnutí ve věci relevantní, nebo pokud je jeho vyslechnutí žádoucí z jiných důvodů"*. Ustanovení § 159 odst. 3 FamFG umožňuje *"upuštění od vyslechnutí jen ze zvláště závažných důvodů"*, avšak *"pokud tyto důvody již odpadly, výslech se neprodleně provede"*. Dle § 159 odst. 4 FamFG *"má být dítě vhodným a věku odpovídajícím způsobem informováno o předmětu i možném výsledku řízení, pokud toto neohrozí jeho další vývoj či výchovu; dítěti je dána příležitost vyjádřit se. Zřídil-li soud dle § 158 FamFG v řízení opatrovníka, má být tento při výslechu dítěte přítomen. Způsob výslechu dítěte je dán na zvážení soudu"*.

V odstavcích 1 a 2 zakotvená povinnost soudu provést vyslechnutí dítěte je tedy odlišně koncipována podle jeho věku. Dítě mladší čtrnácti let (odst. 2) musí soud v opatrovnickém řízení vyslechnout tehdy, pokud jeho psychický vztah k věci (jmenovitě sklony, vazby nebo vůle) je pro rozhodnutí ve věci relevantní, nebo pokud to soud z jiného důvodu uzná za vhodné. Dítě, jež dosáhlo čtrnácti let (odst. 1), soud v takovém řízení vyslechne, nejde-li výlučně o majetkové záležitosti a neopodstatněnost, vždy. Výjimku stanoví § 159 odst. 3 FamFG.

V souladu s problematikou řešenou v této práci je dále ukázka **protokolu o vyslechnutí nezletilého dítěte** podle ustanovení tehdy platného a účinného procesního předpisu, který v ustanovení § 178 odst. 2 OSŘ uváděl: *"O vhodnosti a účelnosti navržených nebo zamýšlených opatření soud zpravidla zjistí názor národního výboru, společenské organizace nebo i jednotlivých občanů, kteří jsou obeznámeni s poměry. Jestliže to je vhodné, vyslechne o nich i nezletilého."* Procesní předpis již tehdy rozlišoval mezi "výslechem" a "vyslechnutím", přičemž toto rozlišení nebylo pouze formální. Pro dokreslení příslušné kauzy je třeba uvést, že chlapci bylo v době zjišťování jeho názorů soudem osm let, tou dobou

byl již téměř tři roky předběžným opatřením svěřen do výchovy matce a jeho postoj, nepřetržitě trvající po celou dobu rozvodového řízení jeho rodičů, spolu se zhodnocením dalších důkazů, podpořil nakonec rozhodnutí soudu, respektující jeho vůli.

P r o t o k o l

sepsaný před Obvodním soudem pro Prahu 3 dne 5.12.1990

Přítomni: od soudu JUDr. H. K., předsedkyně senátu
za OPD ONV 3 P. P.
dále přítomen JUDr. J. K., předseda soudu

Matkou byl přiveden nezl. X. Y.

K dotazu, co nejraději dělá, uvádí:

Nejraději si čtu a sportuji. Dělán to s tátou a mámou.

K dotazu, kde má rodinu, uvádí:

Tady, na Vinohradech. Rodina je pro mě táta, máma, babička, strejda Míša (bratr tatínka) a pár vzdálených strejdů a tet – třeba Luba a Vendulka.

Tomu pánovi, co s náma bydlí v Hloubětíně, říkám "strejdo". Jako člena rodiny ho ani neberu. Nehraje si se mnou. Sice mi neubližuje, ale jako kamaráda ho neberu.

K dotazu, jaké má kamarády, uvádí:

Ve škole v Hloubětíně mám kamarády Petra, Adélu a Verunu. Líp se ale znám s kamarády odtud, z Vinohrad. Je to Andrejka, Oskar, Katka ze školy, Martina Lišková, bratranec Michal a sestřenice Jitka, kteří bydlí poblíž.

K dotazu, kde by chtěl v budoucnosti bydlet, uvádí:

Do budoucnosti bych chtěl bydlet tady – na Vinohradech, s tátou a babičkou. Tady je i hezčí bydlení – máme tady domek a je tady zahrada.

K dotazu, zda má mámu rád, uvádí:

Mám. Stýskat se mi však po ní ani nebude. Budu tam často jezdit. Bratra mám rád. Kdybych bydlel u tatínka, ani mi však chybět nebude.

K dotazu, jak táta vaří, uvádí:

Když jsem u táty, většinou vaří babička. Táta taky umí vařit. Táta umí knedlíky s vajíčkem, palačinky, bramborák, krupicovou kaši, hranolky.

K dotazu, ke kterému z rodičů by mělo dítě jít, když se rodiče rozejdou, uvádí:

K tomu, ke kterému dítě chce, kterého má raději.

Tady, na Vinohradech, jsem stále zvyklý být. Nemusel bych si zvykat, kdybych byl dán k tátovi.

Další dotazy nejsou.

V tomto věku jsou podle zkušeností autora práce z jeho justiční praxe takto konzistentní stanoviska dětí naprostou výjimkou. Zatímco stanovisku dítěte k rozhodnutí soudu o tom, komu bude nadále svěřeno do péče, byla prozatím věnována pozornost pouze z pohledu právního, podívejme se nyní na problematiku upravenou v § 906 a § 907 OZ pohledem psychologů.

Ustanovení výše uvedených mezinárodních smluv, jakož i hmotněprávních a procesněprávních předpisů občanského práva, znějí moderně, humanisticky a vycházejí ze základních lidských hodnot, jako je rovnost a spravedlnost. Dítě má mít všechna práva – včetně práva svobodně se vyjádřit. Zůstává však otázkou, nakolik to, co dítě chce, či řekne, je závazné pro dospělé a zejména pro státní orgány.

Tak kupříkladu víme, že dítě si neuvědomuje nevhodnost, škodlivost či dokonce vysokou rizikovost některých svých přání. Dovedeme si představit situace, v nichž dítě

- vyžaduje, aby mohlo sledovat večerní rozhlasový nebo televizní pořad, pro děti již nevhodný,
- potají se "přecpe" lahůdkami, z nichž je mu pak špatně,
- přes varování chce trávit čas s nevhodnými kamarády,
- najednou nechce dělat školní úlohy nebo dokonce nechce vůbec do školy jít,
- odmítá si vzít předepsaný lék nebo se nechat preventivně očkovat,

- navzdory výstrahám si chce hrát s nevhodnými předměty (zápalkami, ostrými nástroji, zbraněmi apod.),
- navštěvuje nebezpečná místa (lešení, vrak nějakého plavidla, dům určený k demolici apod.),
- zkouší konzumovat alkohol, polykat nepředepsané léky, čichat k rozpouštědlům, míchat výbušné směsi atd.

Z uvedených příkladů je zřejmé, že ne všechna dětská přání a požadavky akceptujeme. Dítě si mnohdy nemůže uvědomit nevhodnost či dokonce riskantnost svých požadavků, neboť není citově, rozumově a ani morálně zralé. Samozřejmě, že ani dosažení věku dospělosti není automatickou zárukou "rozumnosti" vyslovených přání či požadavků, můžeme však počítat s vyšší mírou informovanosti, zodpovědnosti a zralosti.

Kromě zmíněné nezralosti je zde ještě další, skrytější úskalí: dítě je přeci závislé na dospělých, nejspíše na rodičích, na jednom patrně více než na druhém. Je to totiž právě dospělý, který rozhoduje o bydlení, o domácnosti, o jejím provozu a pravidlech, o jídle, o penězích, o ošacení, o nemoci, o případné lékařské péči a samozřejmě i o programu pro dítě: kdy vstávat, kdy si vzít jaký lék, kdy dělat úkoly, kdy si hrát s kamarády, kdy přijít z hřiště domů, do kolika hodin sledovat televizi, kdy jít spát. Dítě také většinou ví, kdy se chová správně, kdy nesprávně, kdy zlobí. Je to dospělý, kdo důvěrně zná (někdy – bohužel – by měl důvěrně znát) vnitřní svět dítěte, jeho potřeby, přání, očekávání, kdo dítě pochválí, potěší, ale i pokárá, vyvolá pocity viny, kdo vyslechne, projeví zájem, lásku. Z toho všeho dítě ví – a může být i podprůměrného intelektu – že takový dospělý je pro něj tou nejdůležitější osobou široko daleko. Narušení nebo zpretrhání takového vztahu by dítě ohrozilo v jeho vývoji, zdraví a v některých případech i na životě. Dítě to svým způsobem "ví".

Ve hře jsou další, skrytější a zrádnější úskalí. Kromě již popsané běžné závislosti je dítě navíc:

- a) korumpovatelné,
- b) vydíratelné,
- c) programovatelné.

Podívejme se nyní na uvedené faktory podrobněji.

Korumpovatelnost dítěte

Během výchovného procesu si dítě musí osvojit řadu návyků (například hygienických), řadu povinností (například školních), musí vyspívat morálně (například respektovat hranice, pravidla, normy, druhé osoby apod.). Rodič, který si bude chtít dítě naklonit na svou stranu, bude využívat těchto závislostí dítěte a místo pomoci či usměrňování k větší zralosti je bude rozmazlovat, nadměrně chránit, tolerovat nevhodné chování, podporovat v závislosti a parazitování. Bude-li se dítě u soudu vyjadřovat, kterému rodiči dává přednost, zda tomu právě popsanému, nebo tomu náročnějšímu, vyžadujícímu plnění povinností, pak není těžké odhadnout výsledek předem.

Vydíratelnost dítěte

V průběhu svého citového vyspívání a zrání je dítě zvýšeně důvěřivé, sugestibilní, zapálené pro spravedlnost, zranitelné, ale i bezbranné vůči citovému vydírání, které samozřejmě ani neprohlédne. Rodič, který bude chtít dítě získat na svou stranu, bude využívat těchto slabších míst dítěte a místo pomoci k větší zralosti je může citově vydírat. Není to těžké: stačí dítěti barvitě líčit, jak hrozné následky vyplynou, nerozhodne-li se správně, jak těžce ublíží lidem, kteří jej milují (a jak je bude bolet srdíčko, či jak je bude tížit svědomí), jak pomůže silám zla a podobně. Bude-li se dítě u soudu vyjadřovat, kterému rodiči dává přednost, zda tomu trpícímu, potřebnějšímu a zranitelnějšímu (byť zcela fiktivně), nebo tomu druhému, pak i z těchto důvodů lze mít pochybnosti o věrohodnosti jeho tvrzení.

Programovatelnost dítěte

Dospělým lidem lze "vymýt mozky", odborně řečeno provést brainwashing. Diktátorské režimy to běžně uskutečňují na svých politických odpůrcích. Avšak i demokratické společnosti jsou spojeny s celou řadou více či méně propracovaných postupů, cíleně směřujících k ovlivňování lidského jednání

(z mnoha příkladů stačí uvést reklamní trh či předvolební sliby některých politických stran).

U dětí je vymývání mozku snazší. Není nutné ani vězení, ani speciální školení. Pravda, určitá izolace od druhého rodiče je vítaná; proto také se tak často setkáváme – s jinak bezdůvodnými – návrhy na vydání předběžného opatření, kterým by soud svěřil dítě do péče jednoho z rodičů, se kterým by žilo izolováno od rodiče druhého. Programující rodič pak vystačí s přesvědčováním, vytrvalostí a absencí morálních zábran. Programování dítěte proto hravě zvládají tisíce rodičů i s podprůměrným intelektem. Výsledkem může být trvalé poznamenání dítěte, přesněji řečeno poškození jeho psychického vývoje. V odborných kruzích (psychiatrie a psychologie) se užívá označení syndrom zavrženého rodiče (PAS)⁶³. Syndrom lze diagnostikovat podle osmi kritérií. Jedno z nich je průběžná kampaň degradující jednoho rodiče a současně nekritické zidealizování rodiče druhého. Bude-li takové "naprogramované" dítě před soudem sdělovat, kterému rodiči dá přednost, pak je jasné, jak se vyjádří. Nezasvěcení přítomní se budou divit, jak to má to dítě v hlavě dobře srovnané, i když je ještě vlastně malé. Vystoupení takto zpracovaných dětí je emocionální a vskutku přesvědčivé.

Z toho co bylo uvedeno je patrné, že vyslechnutí dítěte může být významným podkladem pro rozhodování soudu pouze tehdy, žije-li dítě stále pohromadě s oběma rodiči. Jestliže však – a nejde zdaleka o situaci výjimečnou – soud svěřil předběžným opatřením dítě do péče jednoho z rodičů, se kterým žije odděleně od druhého rodiče, potom informační význam jeho vyslechnutí pro soud je nepřímo úměrný času, který uplynul od vydání tohoto rozhodnutí. Je naprosto neobvyklé, jak již bylo uvedeno v této kapitole dříve, pokud za těchto okolností dítě vyjádří před soudem vůli žít po rozvodu s druhým z rodičů, když na prvním je ve všech směrech zcela závislé.

Tragickým prvkem je to, že – řečeno hovorově – zlo může mít v některých případech zelenou. Platí-li fakticky, že před soudem vyslovená dětská preference

⁶³ GARDNER, R. A. *The Parental Alienation Syndrome*. New Jersey: Creative Therapeutics, 1999.

toho či onoho z rodičů ovlivní rozhodnutí soudu, a tím i budoucí život dítěte, pak je třeba předpokládat, že hrubší ovlivňování dítěte proti druhému rodiči bude provádět spíše rodič s horší povahou. Ovlivňování dítěte (korumpování, vydírání, programování) bude provádět spíše rodič, který má menší nebo nulovou míru respektu k právu dítěte na druhého rodiče, o právu druhého rodiče na dítě ani nemluvě; tedy rodič, u něhož převládají emoce nenávisti, pomsty, a dále i mocenské a sobecké motivy. Možnosti ovlivňování dítěte formami korumpování, vydírání a programování se mohou měnit s jeho věkem a také tím, jak silnou má dítě osobnost.

Na druhé straně ovšem soud má mít možnost zjistit některé aspekty situace nezletilého – takové, které nebyly dostatečně či dobře zpracovány v předchozích šetřeních. Čím starší dítě, tím více se soud může dozvědět.

3.5.2.5 Zprávy školy

Podle ustanovení § 128 OSŘ je každý povinen bezplatně na dotaz sdělit soudu skutečnosti, které mají význam pro řízení před soudem a pro jeho rozhodnutí. Písemné požadavky soudu v řízeních ve věcech péče o nezletilé jsou adresovány řediteli školy, který je potom podle charakteru požadovaných informací postupuje třídnímu učiteli, vychovateli ve školní družině, či výchovnému poradci. Na základě jejich podkladů je pak vypracována **zpráva školy**, kterou jménem školy ředitel podepíše a odešle soudu.

Kdykoliv v průběhu řízení může soud v rámci dokazování předvolat jako svědka i ředitele (zřídka) anebo učitele (téměř výlučně, pokud se soud pro důkaz výpovědi pedagoga rozhodne). Předpokládá se, že je svědkem nejen nestranným (což – bohužel – nemusí být vždy pravda), ale především odborně erudovaným. Třebaže **svědecká výpověď** před soudem představuje pro učitele další zatížení a v podstatě bývá zatěžující i pro školu (zajištění suplování), nelze ji podle procesních předpisů odmítnout; je rovněž otázkou profesionální cti pedagoga. Není jistě příjemné tvář v tvář rodičům sdělovat před soudem do protokolu nepříjemné skutečnosti, odpovídat na otázky soudce a advokátů, nezamlčet soudu

i negativní skutečnosti, avšak prioritou je tu prospěch dítěte, ve srovnání s nímž se ostatní průběžné nepříjemnosti jeví jako banální.

U řízení souvisejících s rozchodem rodičů je zpráva školy nejen na místě, ale již její samotné vyžádání soudem signalizuje škole mimořádnou situaci v rodině žáka, kterou možná bude v dalším období nucen spoluzvládat nejen třídní učitel, ale pravděpodobně i celý pedagogický kolektiv. Učitelé pak mohou u žáků snáze diagnostikovat kořeny takových problémů, jako je zhoršený prospěch, agresivita, nervozita, přecitlivělost, plačtivost, tiky apod.

Jak je patrné, prolíná se nám tu problematika právní s problematikou pedagogicko-psychologickou. Není tudíž od věci věnovat jí pozornost za situace, kdy v rozvodovosti zaujímá podle našich statistických ročenek Česká republika (a předtím Československo) v celosvětových statistikách již řadu let neslavné čelné místo.⁶⁴

Soud pro své rozhodování potřebuje znát, kdo je v kontaktu se školou, kdo se s dítětem učí, jak je kontrolováno plnění jeho školních povinností i kdo zajišťuje jeho mimoškolní aktivity, kterým též přísluší významná role. Z verbálních projevů dítěte může totiž zkušený pedagog zjistit podstatné skutečnosti, které soud bude zjišťovat jen obtížně, a to i v rámci zjišťování stanoviska dítěte, o kterém byla řeč v předchozí kapitole. Je třeba si uvědomit, že školní prostředí, ve kterém dítě mnohdy stráví více času, nežli doma, je pro ně daleko přirozenější, nežli strohá soudní síň; vzhledem k tomu jsou jeho projevy ve škole pochopitelně bezprostřednější. Zvláště u časově vytížených rodičů – zejména je to patrné v předškolní výchově a na prvním školském stupni – často právě pedagog tráví s dítětem nejvíce času. Při rozhodování soudu o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů jsou rodiče účastníky řízení, u nichž nelze předpokládat vlastní objektivitu. Právě učitel tu může sehrát významnou roli, neboť s dítětem je v širokém kontaktu, přitom však je nad věcí a profesně je zainteresován nikoliv na zájmu otce nebo matky, nýbrž na zájmu dítěte samotného. Do jaké míry je tento

⁶⁴ *Statistické ročenky České republiky*. Praha: Český statistický úřad, 1993-2014.

předpoklad splněn, záleží na kvalifikaci a praxi učitele, jakož i na kvalitě jeho osobnosti.

Sluší se dodat, že i po pravomocném rozhodnutí soudu o svěřeni nezletilého dítěte do péče jednoho z rodičů bude škola komunikovat s oběma rodiči, neboť oběma náleží v intencích ustanovení § 865 OZ rodičovská odpovědnost stejným dílem, samozřejmě pokud není některému z nich výkon **rodičovské odpovědnosti omezen** podle ustanovení § 870 OZ, pokud není podle ustanovení § 871 OZ **rodičovské odpovědnosti zbaven**, popř. pokud není podle ustanovení § 868 OZ výkon jeho **rodičovské odpovědnosti pozastaven**. Takové rozhodnutí může ovšem učinit v intencích ustanovení § 865 odst. 2 OZ pouze soud a nikoliv (jak se nezdá stává) jeden z rodičů, který chybně informuje školu a ventiluje si jejím prostřednictvím své problémy vůči rodiči druhému. Pokud jeden z rodičů s takovou informací přichází, měl by ji škole doložit rozhodnutím soudu ve věci jeho péče o nezletilé, ať už ve formě **usnesení o předběžném opatření** anebo pravomocného **rozsudku**. Rodičovská odpovědnost je totiž právem ryze osobní povahy, které nemůže druhý rodič vykonávat pouze sám. V intencích ustanovení § 21 odst. 1 písm. b) v souvislosti s odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, mají oba rodiče **právo na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání svých nezletilých dětí** a škola je povinna oběma rodičům tyto informace sdělit; nemá tedy právo jejich podání odmítnout, samozřejmě s výjimkami uvedenými úvodem tohoto odstavce.⁶⁵

Škola by ostatně v rámci svého výchovně-vzdělávacího působení měla počítat se spoluprací s oběma rodiči, kteří jsou pro ni směrem k žákovi nejvýznamnějším partnerem. Aktivní kooperace školy s rodiči může významně napomoci ke kompenzaci problémů, kterým je vystaveno dítě rozcházejících se rodičů. Zatímco běžné výchovné problémy (jednorázová – méně závažná – kázeňská pochybení žáka, nárazové prospěchové problémy, organizační zajištění školy v přírodě, úhrady stravného nebo lístku do divadla apod.) bude jistě škola řešit s tím

⁶⁵ FRIEDL, A. *Školské zákony*. Praha: EUROUNION, 2005, s. 73-74.

rodičem, kterému bylo dítě svěřeno do péče, nejde-li ovšem o péči střídavou či společnou, o závažných výchovných problémech, s možným dlouhodobým dopadem pro dítě (sociálně patologické projevy žáka, jako užívání omamných látek, alkoholismus, kouření, patologické hráčství, závislost na elektronických médiích, záškoláctví, šikanování, vandalismus, delikvence, která by u mladistvých či dospělých byla trestná apod.), by školou měli být informováni oba dva rodiče a podle situace i místně příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. Při absenci komunikace mezi rodiči je v zájmu dítěte, aby škola informovala i toho rodiče, který nebyl druhým rodičem informován; takový postup ostatně vyplývá z ustanovení § 22 odst. 3 školského zákona, jehož dikce uvádí zákonné zástupce, nikoliv pouze jednoho z nich.

Vzhledem k tomu, že rozhodnutí soudu ohledně nezletilých dětí jsou podle ustanovení § 909 OZ změnitelná při **změně poměrů**, může na základě nových pedagogicko-psychologických poznatků o žákovi právě od školy vzejít informace o tom, že soudem stanovená úprava se neosvědčila a o svěřeni dítěte do péče bude nutno na základě nových okolností rozhodnout znovu.

3.5.2.6 Lékařské zprávy

Ustanovení § 128 OSŘ, na které bylo odkázáno v předchozí kapitole, se týká i **lékařských zpráv**. Písemné požadavky soudu v rámci řízení ve věci péče o nezletilé jsou adresovány praktickému dětskému lékaři, popř. též odbornému lékaři. Kromě toho se soud může obrátit se žádostí o informace rovněž na zdravotnické zařízení zajišťující péči o nezletilé dítě (poliklinika, nemocnice, dětská ozdravovna apod.). Zpracovanou lékařskou zprávu podepisuje a zasílá soudu vedoucí takového zdravotnického zařízení.

V rámci dokazování může soud předvolat jako svědka i lékaře, pokud se pro důkaz jeho výpovědí rozhodne; zpravidla však je písemná zpráva postačující. Třebaže **svědecká výpověď** před soudem představuje pro lékaře další zatížení, nelze ji podle procesních předpisů odmítnout.

U řízení souvisejících s rozchodem rodičů nezletilého dítěte je lékařská zpráva nejen na místě, ale již její samotné vyžádání soudem signalizuje poskytovateli zdravotních služeb mimořádnou situaci v rodině, kterou možná bude třeba v dalším období terapeuticky řešit.

Soud pro své rozhodování potřebuje znát, kdo je v kontaktu s lékařem, kdo se podílí na léčbě dítěte, jak jsou ze strany rodičů zajišťovány preventivní prohlídky dítěte apod.

Stejně jako v případě školy, i po pravomocném rozhodnutí soudu o svěřeni nezletilého dítěte do péče jednoho z rodičů bude poskytovatel zdravotních služeb komunikovat s oběma rodiči, neboť oběma náleží dle ustanovení § 865 OZ rodičovská odpovědnost stejným dílem, samozřejmě pokud není některému z nich výkon rodičovské odpovědnosti omezen, pokud není rodičovské odpovědnosti zbaven, popř. pokud není výkon jeho rodičovské odpovědnosti pozastaven.

Poskytovatel zdravotních služeb by ostatně v rámci lékařské péče měl počítat se spoluprací s oběma rodiči, kteří jsou pro něho směrem k nezletilému pacientovi nejvýznamnějším partnerem. Zatímco běžné zdravotní problémy (prevence, běžná onemocnění a úrazy apod.) bude jistě řešit s tím rodičem, kterému bylo dítě svěřeno do péče, nejde-li ovšem o péči střídavou či společnou, o závažných zdravotních problémech s možným dlouhodobým anebo trvalým dopadem pro dítě (závažná onemocnění anebo i jen pouhé podezření na ně, potřeba rozsáhlejších chirurgických zásahů, nutnost delší hospitalizace ve zdravotnickém zařízení apod.) by měli být poskytovatelem zdravotních služeb informováni oba dva rodiče.

Vzhledem k tomu, že rozhodnutí soudu ohledně nezletilých dětí jsou změnitelná při změně poměrů, může na základě nových lékařských poznatků o nezletilém dítěti a o prostředí, v němž žije (tělesná poškození svědčící o neúměrném trestání, pečující rodič požívající omamné látky apod.), od poskytovatelů zdravotních služeb vzejít informace o tom, že soudem stanovená úprava se neosvědčila a o svěřeni dítěte do péče bude nutno na základě nových okolností rozhodnout znovu.

3.5.2.7 Znalecké posudky

Mezi důkazními prostředky uvedenými v ustanovení § 125 OSŘ, které může potřebovat soud pro své rozhodnutí, je zahrnut i **znalecký posudek**. Závisí-li rozhodnutí na posouzení skutečností, k nimž je zapotřebí odborných znalostí, vyžádá si soud odborné vyjádření u orgánu veřejné moci. Jestliže však je posuzovaný problém složitý anebo má soud pochybnost o správnosti shora uvedeného odborného vyjádření, ustanoví podle § 127 odst 1 OSŘ ve věci **znalce**. Znalec může být pouze vyslechnut, aniž zpracoval posudek v písemné podobě, nebo naopak pouze vypracuje písemně posudek a soud ho použije bez výslechu znalce, popř. znalec vypracuje písemně posudek a návazně je proveden před soudem jeho výslech; podle zkušeností autora práce je soudy v řízeních ve věcech péče o nezletilé téměř výlučně volena poslední uvedená varianta.

Znalci činní v rámci řízení ve věci péče o nezletilé jsou v souladu se zákonem čís. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, a vyhláškou čís. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, obojí ve znění pozdějších předpisů, jmenováni buď v **oboru zdravotnictví**, nebo v **oboru školství a kultura**; v obou uvedených případech je **odvětvím psychologie**. V oboru zdravotnictví jsou jmenováni **kliničtí psychologové**, v oboru školství a kultura jsou jmenováni **psychologové, kteří v okamžiku jmenování nepracují jako zdravotníci** (jedná se především o psychology z poraden pro rodinu a mezilidské vztahy a poraden pedagogicko-psychologických, ale také pracujících ve školství, včetně školství vysokého, ve výzkumu atd.). Další znalci v **oboru zdravotnictví**, jsou jmenováni pro **odvětví psychiatrie**. Znalci z odvětví psychologie jsou absolventy filozofických fakult a poněkud zjednodušeně řečeno se vyjadřují ke vztahovým problémům mezi posuzovanými osobami; znalci z odvětví psychiatrie mají lékařské vzdělání a s jistým zjednodušením popisu jejich činnosti se vyjadřují k možným chorobným stavům posuzovaných osob.

V některých případech je řešená problematika natolik rozsáhlá, že ji jeden znalec nemůže svoji odborností pokrýt; potom soud buď sám ustanoví několik znalců, nebo na návrh již ustanoveného znalce ustanoví jako konzultanty znalce

další. Ve věcech péče soudu o nezletilé zpravidla jde o **souběžné ustanovení znalců v odvětvích psychologie a psychiatrie**. Posuzovanými osobami jsou především účastníci řízení (rodiče, děti), ale i další osoby z prostředí, kde by potenciálně mohlo dítě dále vyrůstat (prarodiče a další příbuzní obou rodičů, noví partneři obou rodičů, děti nových partnerů apod.).

Soudní praxe zná, kromě **znaleckého posudku zpracovaného jedním nebo několika (zpravidla dvěma) znalci** v intencích oddílu II zákona č. 36/1967 Sb., rovněž **ústavní znalecký posudek** v intencích oddílu III zákona č. 36/1967 Sb., zadaný ke zpracování významné instituci činné v příslušné vědní oblasti, kupříkladu vysoké škole, vědeckému ústavu apod. Ústavní posudek bývá po získání potřebných podkladů (pohovory, psychotesty apod.) projednáván na odborném semináři pracovníků instituce, kterého se případně zúčastní i přizvaní konzultanti. O závěrech ústavního znaleckého posudku se vede vědecká rozprava a nakonec se o nich hlasuje; podepisuje ho statutární zástupce instituce. Ústavní posudek zároveň může být i **revizním posudkem**, pokud má soud pochybnosti o správnosti zpracování a závěrech prvotního znaleckého posudku. **Superrevizní posudky**, které občas bývají zpracovávány v paternitních sporech, kde záměnou krevních vzorků by mohlo dojít k pochybením v závěrech, se v řízeních podle ustanovení § 466 písm. b) ZZŘS, ve kterých se rozhoduje o péči o nezletilé děti, neprovádějí.

O ustanovení znalce(ů) rozhoduje soud **usnesením**, v jehož rámci vymezí znalci úkol, položí konkrétní otázky a stanoví termín vypracování znaleckého posudku. Účastníkům řízení soud ukládá povinnost poskytnout znalci součinnost a zpravidla i povinnost složit zálohu na znalecký posudek. V zadání znalci by neměly být pokládány právní otázky, což ovšem soudy dlouhodobě porušují, nýbrž otázky skutkové. *"Zcela vadné je ovšem, jestliže soud klade znalci v rámci bližšího určení předmětu a cíle znaleckého zkoumání nikoliv skutkové, nýbrž právní otázky (např. "Kterému z rodičů by mělo být nezletilé dítě svěřeno do výchovy?", "Neměl by být omezen či zakázán styk rodiče s nezletilým dítětem?" atp.). V této souvislosti soudy zapominají, že právní posouzení věci na podkladě skutečně zjištěného stavu věci je výlučnou záležitostí soudu, a že úloha znalce*

*tkví hlavně v tom, že pomáhá soudu v zjišťování skutkového podkladu pro rozhodnutí (byť může soudu také doporučit opatření ve prospěch dítěte, jež se mu jeví z hlediska jeho oboru jako nejvhodnější).*⁶⁶ Znalecké posouzení umožňuje na základě teoretických znalostí a praktických zkušeností z oborů psychologie a psychiatrie, které soudce zpravidla nemá – a i kdyby je měl, pak je nesmí použít – fundovaně analyzovat příslušný případ a vyvodit z této analýzy kvalifikované závěry.

Proti výše uvedenému usnesení nelze podat odvolání, neboť se jím podle ustanovení § 202 odst. 1 písm. a) OSŘ upravuje vedení řízení a případně se podle ustanovení § 202 odst. 1 písm. k) OSŘ účastníkům řízení ukládá povinnost složit zálohu na náklady tohoto důkazu. Pokud by účastníci řízení nárokovali vypracování odpovědí na další otázky, které soud v usnesení nepoložil, mají možnost to navrhnout soudu a ten po posouzení důvodnosti otázek může úkol znalce rozšířit dalším usnesením. Zpravidla však jsou další otázky kladeny znalci až při jeho výslechu před soudem; pokud je schopen odpovědět, uvede se jeho odpověď do protokolu, pokud nikoliv, je mu dán soudem časový prostor na **doplnění posudku** o odpovědi na tyto další otázky.

Při posuzování procesních podmínek může být některým z účastníků řízení vznesena v intencích § 17 OSŘ **námítka podjatosti znalce**. Soud potom o námitce podjatosti znalce rozhodne ve smyslu ustanovení § 14 až 16 OSŘ samostatným usnesením, proti kterému není přípustný opravný prostředek. Znalec je vyloučen pro podjatost tehdy, jestliže se zřetelem k jeho poměru k věci, k účastníkům nebo k jejich zástupcům, lze mít o jeho nepodjatosti pochybnosti; stačí tu již tedy pouhé pochybnosti, poměr k věci, účastníkům anebo jejich zástupcům nemusí být potvrzen. Na druhou stranu je ovšem potřebné podjatost znalce opřít o konkrétní skutečnosti. Důkaz znaleckým posudkem se může návazně provést až tehdy, když usnesení o této otázce – tedy podjatosti nebo

⁶⁶ *Rozbor a zhodnocení rozhodování soudů o výchově a výživě nezletilých dětí*. Praha: Nejvyšší soud, 1967, s. 216-217.

nepodjatosti – nabude právní moci, samozřejmě pokud tato otázka byla v rámci řízení vůbec nastolena.

Poměr k věci může být podle výkladu komentáře k občanskému soudnímu řádu založen na ustanoveních hmotného nebo procesního práva. Při přiměřeném použití § 14 OSŘ by tedy znalec mohl být vyloučen, kdyby sám byl, nebo mohl být, účastníkem řízení, nebo kdyby alespoň mohl být vedlejším účastníkem, protože má na věci právní zájem. Důvod vyloučení pro poměr k věci by mohl nastat rovněž tehdy, kdyby měl být znalec slyšen současně jako svědek, kdyby měl na výsledku sporu přímý nebo nepřímý zájem, anebo kdyby již měl o věci takové poznatky, jež měl získat až v průběhu řízení a které by tedy mohly oslabit jeho nestrannost. Proto například nemůže být ve věcech péče soudu o nezletilé ustanoven znalcem pediatr dítěte, o jehož svěření do péče je soudem rozhodováno, třebaže by byl zapsán v seznamu znalců. Stejně tak nemůže být ustanoven znalcem psycholog, který je sice zapsán v seznamu znalců, avšak již vypracoval expertizu na základě osobní žádosti jednoho z rodičů.

Poměr k účastníkům by byl podle téhož pramene dán tehdy, když by znalec byl k účastníkovi ve vztahu osoby blízké, dále i ve vztahu přátelském či nepřátelském, popř. ve vztahu ekonomické či služební závislosti. Totéž samozřejmě platí pro poměr znalce k právním zástupcům účastníků řízení.⁶⁷

Podjatost znalce může reálně nastat toliko u znaleckého posudku zpracovávaného jedním nebo několika soudními znalci, kdežto u ústavního posudku – zpracovávaného institucí, která má právní subjektivitu – je podjatost pojmově vyloučena. Důvody vyloučení znalce pro podjatost tu nepřipadají v úvahu, ledaže by byl podjat přímo statutární zástupce instituce (děkan fakulty, ředitel ústavu apod.).

Judikatura uvádí, že z hlediska procesní ekonomie je vhodnější, pokud soud při jednání uvede osobu znalce, kterého hodlá ustanovit a účastníky řízení vyzve nikoliv k podání námitek, nýbrž k vyjádření k osobě uvažovaného znalce. Jestliže soud neshledá výhrady účastníků k osobě uvažovaného znalce za důvodné, potom

⁶⁷ HANDL. V. - RUBEŠ, J. *Občanský soudní řád (komentář)*. I. díl. Praha: Panorama, 1985, s. 145-146.

osobu znalcem ustanoví a s výhradami proti ní se vypořádá až v meritorním rozhodnutí. Pokud má však soud za to, že výhrady vůči osobě znalce jsou důvodné, nevydává o tom samostatné rozhodnutí, nýbrž usnesením rovnou ustanoví znalcem jinou osobu.

Pokud účastníci až po vydání usnesení, kterým byl ustanoven znalec, ať už toto usnesení bylo vydáno přímo při soudním roku anebo jim bylo doručeno, vznesou námitky k osobě znalce, změní soud – ztotožňuje-li se s námitkami – toto své usnesení, původně ustanoveného znalce úkolu zproští a ustanoví znalcem jinou osobu; v odůvodnění měnícího usnesení pak uvede důvody a vypořádá se zde i s tvrzením účastníků.⁶⁸

Znaleckou činnost lze obecně rozdělit do tří na sebe navazujících etap:

- 1) V **úvodní etapě** se znalec orientačně seznamuje se zadaným úkolem a materiály, které má k dispozici, přičemž si stanoví, jaké postupy a metody bude aplikovat při řešení úkolu zadaného soudem. K nejčastěji používaným postupům a metodám patří:
 - a) studium soudního spisu,
 - b) studium další dokumentace (např. lékařských zpráv či zpráv logopeda dodaných účastníky řízení přímo znalci) a písemností (např. kresby dětí, korespondence),
 - c) zaměřené rozhovory s účastníky (rodiče a děti),
 - d) zaměřené rozhovory s dalšími osobami (příbuzní, noví partneři apod.),
 - e) pozorování chování nezletilého v přítomnosti rodičů, event. dalších osob, které vytvářejí nebo by potenciálně mohly vytvářet budoucí výchovné prostředí,
 - f) vyšetření účastníků, popř. dalších osob, psychologickými testy,
 - g) studium písemného zdůvodnění rodičů, proč má být dítě svěřeno právě do jejich péče (vypracují rodiče na žádost znalce),
 - h) návštěva prostředí, v němž dítě žije nebo má potenciálně žít.

⁶⁸ RUBEŠ, J. - WINTEROVÁ, A. *Občanský soudní řád a předpisy souvisící*. Praha: Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Linde Praha, 1992, s. 36.

- 2) Vlastní **pracovní etapa** znalecké činnosti představuje:
- a) celkové posouzení situace a jejího vývoje, zhodnocení vlastností vyšetřovaných osob, jejich vzájemných vztahů, vnitřních vztahů a vzájemných souvislostí,
 - b) zhodnocení významu jednotlivých zjištění, zejména jejich souvislosti s kritérii výchovných předpokladů, interpretace dílčích závěrů a jejich podřazení pod obecnější zákonitosti.
- 3) V **závěrečné etapě** formuluje znalec své odpovědi na otázky soudu. Přitom shrnuje všechny své poznatky o posuzovaném případě, přičemž používá zejména metody formální logiky tak, aby požadované odpovědi byly jasné, stručné, srozumitelné a nepřipouštěly různá vysvětlení.

Znalecké posudky pro účely rozhodování soudů o výchově dětí v civilním procesu by měly obsahovat tři základní části:

- 1) **Úvodní část** obsahující výpis ze soudního spisu a výčet otázek položených soudem.
- 2) **Vlastní nález** obsahující popis provedených vyšetření, rozhovorů, pozorování a dalších šetření co do místa a času provedení, způsobu provedení, způsobu vyhodnocení a jeho výsledků.
- 3) **Závěrečnou část**, kde jsou podány odpovědi na otázky soudu a je zdůvodněno, na základě čeho k nim znalec dospěl. Umožní-li to soud (většinou samostatnou otázkou při soudním roku), znalec sdělí ještě další fakta, která zjistil a považuje je za relevantní.

Výpis ze soudního spisu není pochopitelně opisem – opatrovnický spis má v lepším případě několik desítek, často však též i několik stovek stran; někdy jsou vloženy také spisy trestní, souvisí-li s projednávanou kauzou atd. Výpis má dokumentovat, že znalec spis podrobně prostudoval, tj. mají být zmíněny všechny zásadní skutečnosti ve spisu obsažené. Znalec by rovněž měl upozornit soud na případné nápadnosti, jednostranné anebo neúplné zprávy školy, výsledky sociálního šetření, či zprávy různých organizací hájících zájmy dětí; úkolem znalce není takové zprávy kritizovat, ale může poukázat na to, které údaje by

z odborného hlediska obsahovat měly a přitom je neobsahují, eventuálně na odborné omyly, které se v těchto zprávách mohou objevit.

Jak již bylo uvedeno, znalec provádí především podrobný rozhovor s každým z rodičů a s dítětem. Za účelem výpovědi posuzovaných subjektů o sobě používá rovněž **dotazníkové metody** (psychologické dotazníky kladoucí si za cíl popsat osobnost odpovídajícího). Dotazníky však mají samy o sobě (jsou-li užity jako výhradní diagnostické metody, bez dalšího vyšetření) velmi pochybnou diagnostickou hodnotu, neboť vyšetřovaný může zcela vědomě lhát a je-li inteligentní, skutečně významně zkreslit svůj obraz. Vyšetřovaný však může zkreslovat i nevědomě – to, co si "opravdu myslí", a to zejména sám o sobě, může být na hony vzdáleno realitě. Hlavní část vyšetření jednotlivce by vedle podrobného rozhovoru měly tudíž tvořit **projektivní metody**. Na rozdíl od dotazníků nestárnou (neobsahují materiál vázaný na určité prostředí, dobu, či způsob myšlení), dávají prostor pro vyjádření (projekci) vlastních pocitů, myšlenek, citových stavů atd. Jejich další výhodou je praktická nemožnost tyto metody "obelstít". Představíme-li si vyšetřovanou osobu, dokonale "nacvičenou" neeticky jednajícím psychologem v jedné z metod, pak v řádu extrémně malé pravděpodobnosti až nemožnosti je "sladění" několika takových metod do podoby, jež by "obelstila" jen trochu zkušeného psychologa.

U dětí se zpravidla provádí orientační vyšetření kognitivních funkcí (myšlení, paměť, pozornost, schopnost porozumět faktům a adekvátně je reprodukovat). To není zdaleka samozřejmost jednak z hlediska věku, jednak i u dětí retardovaných (třeba jen pro zanedbanost) nebo nějak psychicky alterovaných (nemusí jít hned o chorobu, stačí mimořádně silné prožívání rodinné situace nebo dlouhodobý pobyt v prostředí hrubě nevyhovujícím apod.). Je-li tu intenzivní dojem nebo dokonce je známo, že dítě bylo některou z obligátních metod – téměř vždy užívaných – na popud jednoho nebo druhého rodiče vyšetřeno v poradně anebo soukromým psychologem, znalec musí mít k dispozici varietu alternativních metod, s nimiž dítě obeznámeno není a které vytvoří diagnostický celek pro dítě nový a neznámý.

Závěry posudku, tedy odpovědi na otázky soudu, mají být doložitelné a doložené v posudku samém, tzn. v jeho první a druhé části. Pro každou větu závěru psychologického posudku by měl existovat jednoznačný, výsledky správných a správně aplikovaných metod podložený, zdroj v předchozích částech posudku (jak je běžné a zcela samozřejmé u jiných, např. technických či medicínských znaleckých posudků).

Znalecký posudek musí splňovat i formální náležitosti. Především musí být nerozebiratelným způsobem svázán a jeho listy musí být očíslovány, musí být uvedeno datum jeho zpracování, dále musí být opatřen vlastnoručním podpisem znalce s otiskem znalecké pečeti a konečně musí být opatřen znaleckou doložkou s uvedením pořadového čísla posudku ve znaleckém deníku.

Po doručení zpracovaného znaleckého posudku soudu rozešle kancelář soudu stejnopisy znaleckého posudku účastníkům řízení, a pokud jsou zastoupeni, potom jejich právním zástupcům. Jak již bylo uvedeno, znalec zpravidla obhájí závěry svého posudku před soudem; jen v případech jednoznačných nebo na základě souhlasu všech účastníků řízení může soud od výslechu znalce upustit. Soud při vyhodnocování znaleckého posudku prověřuje, zda:

- ❖ byly znalci předloženy dostatečné a věrohodné podklady,
- ❖ zpracování posudku je provedeno lege artis, tedy zda je v souladu s vědeckými poznatky (zde je úloha soudu nejobtížnější, ale odborně specializovaný advokát může hodnocení posudku jako celku výrazně ovlivnit),
- ❖ vyvozené závěry logicky vyplývají z výsledků znaleckého zkoumání.

Soud samozřejmě hodnotí důkaz znaleckým posudkem v souvislosti s jinými důkazy a nalezne-li rozpory, dokazování doplní. V případě závažnějších nesrovnalostí může nařídit i vypracování revizního znaleckého posudku, a to zpravidla formou posudku ústavního.

Autor práce se ve své advokátní praxi setkal se znaleckými posudky různého rozsahu i obsahu. Od jednoho extrému, kde dvoustránkový posudek zpracovala znalkyně, až po druhý extrém, kde se znalec stal téměř "členem rodiny", se kterou trávil čas po večerech všedních dnů i o víkendech, aby

se co možná nejpodrobněji seznámil s výchovným prostředím. Rovněž výslech znalce před soudem bývá někdy informačně chudý (znalec jen stále opakuje to, co je v písemné podobě již uvedeno v posudku), zatímco jindy přináší další pohledy na řešenou problematiku. Občas dochází dokonce k absurdní situaci, kdy znalec při znaleckém výslechu zcela popře závěry vlastního posudku. Pro soud, který vesměs znalecký posudek hodnotí jako velmi závažný důkaz, je to potom nelehká situace.

Na rozdíl od znalců v jiných oborech (elektrotechnika, kybernetika, stavebnictví, doprava, ekonomie apod.) není v oborech, ze kterých jsou ustanovováni znalci pro řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, zpracována jednotná metodika a tito znalci se setkávají převážně jen v rámci dobrovolných seminářů. Častým důsledkem této situace jsou zcela zásadní rozpory mezi použitou metodikou i závěry znaleckých posudků zpracovaných v téže kauze, věc u znaleckých posudků z technických oborů spíše výjimečná.

3.5.2.8 Další zprávy a vyjádření

Pro získání uceleného pohledu soudu, potřebného pro jeho rozhodování o budoucím výchovném prostředí nezletilého dítěte, mají význam i další zprávy a vyjádření týkající se dítěte. Zpravidla jde o mimoškolní zájmové aktivity, přičemž nezřídka jsou spojeny s jedním z rodičů. Pokud se dítě věnuje umělecké činnosti, ve které se zdokonaluje výhradně s jedním z rodičů (hra na hudební nástroj, keramické práce apod.), vrcholovému sportu, který spoluorganizuje jeden z rodičů (atletika, kopaná apod.), či intelektuální činnosti spojené s jedním z rodičů (šachy, informační technologie, radiotechnika apod.), potom to představuje pro soud významný faktor. To je v souladu s § 907 odst. 2 OZ, který ukládá soudu brát ohled *"na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů"*.

Zprávy a vyjádření tohoto charakteru podává a podepisuje ředitel základní umělecké školy, statutární zástupce tělovýchovné jednoty, vedoucí domu mládeže

apod. Je-li to účelné, soud provede jeho výslech za účelem upřesnění uvedených písemných informací.

Do této skupiny podkladů pro rozhodování soudu patří rovněž zprávy zaměstnavatelů rodičů o možnostech vyjít rodičům vstříc v případě svěřeni nezletilého dítěte do jejich péče (formou pružné pracovní doby, možností splnit část pracovních úkolů doma – tzv. prací z domova, potvrzením existence volného místa pro dítě v podnikové mateřské škole apod.). Statutární zástupci zaměstnavatelů se v těchto případech předvolávají k výslechu jen výjimečně, má-li soud o podané zprávě pochybnosti nebo potřebuje-li ji upřesnit.

3.5.3 Náklady řízení

Podle ustanovení § 137 OSŘ tvoří **náklady řízení** soudní poplatek a další hotové výdaje účastníků a jejich zástupců, ušlý výdělek účastníků a jejich zákonných zástupců, náklady důkazů (svědečné podle § 139 odst. 1 OSŘ, znalečné podle § 139 odst. 2 OSŘ, náklady za předložení listiny podle ustanovení § 139 odst. 3 OSŘ), tlumočné (podle § 139 odst. 2 OSŘ), náhrada za daň z přidané hodnoty, odměna za zastupování a odměna pro mediátora podle zákona o mediaci za první setkání s mediátorem nařízené soudem dle § 100 odst. 2 OSŘ. Přitom odměna za zastupování patří k nákladům řízení, jen je-li zástupcem advokát, notář či patentový zástupce (oba posledně jmenovaní pouze v rozsahu oprávnění stanoveného zvláštními právními předpisy). Náhrada za daň z přidané hodnoty přísluší k nákladům řízení spojených se zastupováním, jen je-li zástupcem advokát, notář, či patentový zástupce, všichni za předpokladu, že jsou plátcí daně z přidané hodnoty.⁶⁹

Podle ustanovení § 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, je řízení ve věcech péče soudu o nezletilé osvobozeno od soudních poplatků.

⁶⁹ Uvedeno zjednodušeně, neboť problematika daně z přidané hodnoty není náplní této práce.

Ohledně náhrady ostatních nákladů řízení obecně platí § 142 odst. 1 a 2 OSŘ, podle kterého se náklady řízení přiznávají plně anebo částečně účastníku, který měl ve věci úspěch, a to podle míry jeho úspěchu. V řízeních, která lze zahájit i bez návrhu a v nichž nelze dost dobře hovořit o úspěchu ve věci, je třeba při posuzování výsledků řízení vycházet z porovnání rozhodnutí soudu ve věci samé s procesními návrhy účastníků. *"Jestliže například v řízení o výchově nezletilého dítěte navrhovali oba rodiče svěřeni dítěte do své péče a soud na základě znaleckého posudku rozhodl o svěřeni dítěte do výchovy matky, je podle tohoto výsledku řízení otec v plném rozsahu povinen nahradit náklady řízení, které státu vznikly placením znaleckého."*⁷⁰ Je však třeba uvést, že soudní praxe není zcela jednotná.

Jde-li o **prvé rozhodnutí o svěřeni nezletilého dítěte do péče**, potom soudy zpravidla nepřiznávají nároky na náhradu právních služeb advokátů obou rodičů, nároky na náhradu ušlých výdělků obou rodičů, jakož i jejich cestovní výdaje a uloží oběma rodičům, aby zbývající náklady řízení (tedy především svědecké, znalečné, náhrady za předložení listin, popř. odměnu pro mediátora a tlumočné) uhradili každý jednou polovinou. Třebaže výše zmíněná díkce komentáře vychází z úspěchu či neúspěchu ve věci, soudy svá rozhodnutí o nákladech řízení odůvodňují tím, že jejich rozhodnutí o nezletilém dítěti je v zájmu obou jeho rodičů, tedy by se měli oba rodiče na nákladech řízení podílet.

Jiná situace nastává, pokud některý z rodičů navrhne soudu novou úpravu poměrů, a tedy **změnu rozhodnutí o svěřeni nezletilého dítěte do péče**. Zde již soudy zpravidla akceptují míru úspěšnosti a náklady řízení (z nichž téměř bezvýjimečně největší část tvoří znalečné) uloží k náhradě tomu z rodičů, jehož procesní stanovisko bylo v rozporu s novým rozhodnutím.

Jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele, nemusí soud podle § 150 OSŘ výjimečně náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti přiznat. *"Hlediskem je zde především to, aby rozhodnutí o náhradě nákladů se nejevilo jako tvrdost vůči*

⁷⁰ BUREŠ, J. - DRÁPAL, L. - MAZANEC, M. *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 519.

účastníkovi a neodporovalo dobrým mravům".⁷¹ Důvodem může být nejen špatná sociální situace některého z rodičů (kupř. matka sice nebyla v řízení o nové úpravě poměrů nezletilého dítěte úspěšná, avšak nemá příjem, neboť je na mateřské dovolené s nezletilým dítětem ze svého dalšího vztahu), ale třeba i odmítnutí zúčastnit se bez vážného důvodu prvního setkání s mediátorem nařízeného soudem.

Rozhodnutí o nákladech řízení je upraveno v ustanovení § 151 OSŘ. V jeho rámci vydává soud dva druhy rozhodnutí. Prvou skupinu tvoří rozhodnutí, kterým je vyčíslena výše těchto nákladů; takových usnesení může být více (kupř. samostatná usnesení o odměnách jednotlivým znalcům, usnesení o náhradách mzdy a dalších hotových výdajů svědkům apod.). Druhou skupinu tvoří rozhodnutí o povinnosti již vyčíslené náklady řízení nahradit; o tom soud rozhoduje i bez návrhu účastníků v rozsudku nebo usnesení, kterým se řízení u něho (tedy na příslušném soudním stupni) končí – a teprve až po právní moci tohoto rozhodnutí běží **pariční lhůta**, tedy lhůta ke splnění této povinnosti.

Pokud účastníci řízení nebo jejich zástupci, svědci, znalci, tlumočníci nebo ti, kdož měli v rámci řízení nějakou povinnost, způsobili svým zaviněním anebo náhodou, která se jim přihodila, nadbytečné náklady, může soud rozhodnout o povinnosti tyto nadbytečné náklady nahradit. V uvedeném rozhodnutí soud vyčíslí velikost nadbytečně vzniklých nákladů a uloží příslušným osobám, komu je mají nahradit.

3.5.4 Rozhodnutí soudu prvního stupně

Rozhodnutí je výrok soudu vyjadřující jeho vůli ohledně řešení určité právní situace, který má závazné právní důsledky vymezené objektivním právem; jeho charakteristickými rysy jsou **autoritativnost** a **závaznost**; z obojího pak vyplývá jeho **vynutitelnost**.⁷²

⁷¹ RUBEŠ, J. - WINTEROVÁ, A. *Občanský soudní řád a předpisy související*. Praha: Linde, 1993, s.137.

⁷² WINTEROVÁ, A. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2011, s. 256-257.

Ve věcech rozhodování soudů o výchově nezletilých dětí připadají z možných soudních rozhodnutí v úvahu usnesení a rozsudek.

Usnesením upravuje soud v intencích ustanovení § 167 až 171 OSŘ průběh řízení (např. rozhodnutí o ustanovení znalce), řeší některé dílčí otázky (např. rozhoduje o přiznání znalečného nebo svědečného), reaguje na procesní návrhy účastníků (např. zpětvzetí návrhu na zahájení řízení) apod.; používá se ve všech případech, kdy není stanovena jiná forma, kterou ovšem může být při rozhodování soudu o výchově nezletilých dětí pouze rozsudek. Kromě výroku obsahuje usnesení formální náležitosti, jako označení soudu, věci (spisovou značkou, slovně), odůvodnění (je-li to stanoveno procesním předpisem), poučení o opravném prostředku, datum vyhlášení usnesení a podpis soudce, popř. osoby odpovědné za písemné vyhotovení usnesení. Usnesení vyhlašuje soud při jednání přítomným účastníkům. Je-li možné se proti usnesení odvolat anebo jde-li o usnesení, kterým se ukládá účastníkům nějaká povinnost (např. přivést dítě v určitý den a hodinu k soudu za účelem zjištění jeho stanoviska), potom se usnesení doručuje. Svým usnesením, s výjimkou usnesení, kterým se upravuje vedení řízení, je soud vázán. Lhůta k plnění usnesení začíná běžet od jeho doručení; jejím uplynutím je usnesení vykonatelné. Pokud v usnesení nebyla uložena povinnost plnit, je usnesení – není-li stanoveno jinak – vykonatelné doručením a není-li třeba doručovat, pak je vykonatelné vyhlášením anebo vyhotovením. Pokud je usnesení vykonatelné až po své právní moci, běží lhůty k plnění až od ní.

Rozsudkem rozhoduje soud ve věci samé, jde o meritorní rozhodnutí, jehož náležitosti jsou rozvedeny v § 152 až 166 OSŘ a § 471 až 472 ZZŘS. V rozsudcích o svěřeni nezletilého dítěte do péče je soud podle § 472 ZZŘS povinen účastníky řízení poučit o možnosti výkonu rozhodnutí a o způsobech jeho provedení v intencích ustanovení § 502, 503 a 504 ZZŘS. Obecně je účelem rozsudku závazně deklarovat anebo utvářet hmotněprávní vztahy.

Teorie civilního procesu rozlišuje dva druhy rozhodnutí, a to konstitutivní a deklaratorní rozhodnutí.

Konstitutivní (pravotvorná) rozhodnutí zakládají nové právní poměry a působí až od okamžiku svého vydání, tedy *ex nunc*; je s nimi spojen vznik, změna nebo zánik hmotněprávních vztahů. Rozhodování soudů o výchově nezletilých dětí je ukončeno právě vydáním rozsudků tohoto druhu.

Deklaratorní rozhodnutí prohlašují právní poměry již existující a působí už od okamžiku, kdy zjištěné poměry vznikly, tedy *ex tunc*; do oblasti hmotněprávních vztahů nezasahují. V rámci rozhodování soudů o výchově nezletilých dětí se nevyskytují, avšak v rámci blízké problematiky jsou jimi ukončeny paternitní spory, které rozhodování soudů o výchově nezletilých dětí časově předcházejí.

*"Každé rozhodnutí (bez ohledu na jeho typ a obsah) obsahuje dvě stránky, totiž skutkové zjištění a právní posouzení. Skutkové zjištění vytváří předpoklad, za něhož může být určité rozhodnutí vydáno a tvoří jeho východisko; právní posouzení je závěr, který soud vyvodil z tohoto východiska."*⁷³

Skutková zjištění tvoří přímé poznatky soudu (např. o bránění jednoho rodiče ve styku nezletilého dítěte s druhým rodičem v řízeních o změně výkonu povinností a práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti) a poznatky získané na základě dokazování (např. znalecký posudek). **Právní posouzení** je vlastně vyvozením právních důsledků ze skutkových zjištění.

Rozsudkem má být rozhodnuto o celé projednávané věci; procesní předpis uvádí výjimky (částečný rozsudek, mezitímní rozsudek), které se však při rozhodování soudů o výchově nezletilých dětí zpravidla nevyskytují.

Podle ustanovení § 154 odst. 1 OSŘ *"pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení."* Změní-li se tedy situace těsně před plánovaným vyhlášením rozsudku, soud musí provést nová skutková zjištění, nově je právně posoudit a teprve až potom může ve věci rozhodnout. Takovou změnu kupříkladu představuje (nikoliv ojedinělá) skutečnost, že dítě uteče od jednoho z rodičů ke druhému; soud zde musí zjistit důvody útěku a podle toho i přistupovat k hodnocení dalších důkazů. Zkrátka podle J. Rubeše *"soudce nemůže přijít na*

⁷³ WINTEROVÁ, A. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2011, s. 258.

předpokládané poslední jednání ve věci vnitřně rozhodnut o znění rozsudku, neboť soud musí být až do poslední chvíle schopen přehodit výhybku".

Podle ustanovení § 471 odst. 2 ZZŘS *"ve věcech péče soudu o nezletilé rozhoduje soud s nejvyšším urychlením."* Požadavek je spojen s vůlí zákonodárce co nejrychleji poměry uspořádat tak, aby důsledky rozchodu rodičů nezletilého dítěte na jeho psychický stav byly minimální. Tento požadavek bývá podle vlastních zkušeností autora práce z justice splněn jen málokdy. Někdy protahování řízení způsobují (často přetížení) opatrovníčtí soudci dlouhými intervaly mezi jednotlivými nařízenými soudními roky, jindy účastníci a jejich právní zástupci, kteří uměle protahují dobu, po kterou je nezletilé dítě u jednoho z rodičů (např. na základě předběžného opatření), neboť se výrazně zvýší možnost, že si mezitím nezletilé dítě "zvykne" a soud takto "samovolně" vzniklý stav v podstatě bude akceptovat. Autor se v těchto případech setkává s uplatňováním nejrůznějších zdržovacích taktik, počínaje opakovanými omluvami příslušného rodiče, popř. jeho právního zástupce, a konče námitkami podjatosti znalců, soudce apod. V této souvislosti stojí za zmínku **Cochemská praxe**, uplatňovaná od devadesátých let minulého století u soudu rodinného práva ve městě Cochem, v německé spolkové zemi Porýní – Falc. Je založena na bázi rovnocennosti a vzájemného sesíťování činnosti všech institucí a odborných profesí zabývajících se rodičovským konfliktem – tedy poradny, odborů péče o dítě, advokátů, soudců rodinného práva a soudních znalců. Pojem Cochemská praxe *"označuje interdisciplinární spolupráci profesí, zabývajících se záležitostmi dětí. K jeho základu patří mezi jiným, že vzájemně koordinované profese vnímají konflikt rodičů, nebo jiných účastných dospělých, perspektivou dítěte. Cílem je přivést rozhádané rodiče, alespoň v nejminimálnější zájmu svých dětí, k jejich rodičovské autonomii, a tím ke (znovu)nabytí společné odpovědnosti."*⁷⁴ Cochemská praxe směřuje ke smírnému řešení rodičovského konfliktu, a to v období řádově týdnů, což je v České republice ojedinělá situace, ke které dochází převážně jen v případech, kdy jsou rodiče o další péči o své nezletilé dítě

⁷⁴ RUDOLPH, J. *Jsi moje dítě*. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010, s. 50.

dohodnutí předem a soud po zvážení zájmu dítěte svým rozsudkem schválí rodiči předestřenou dohodu. To vede k rychlému ukončení řízení ve věcech péče o nezletilé pravomocným rozhodnutím soudu též proto, že ve smyslu ustanovení § 476 ZZŘS nejsou rodiče nezletilého dítěte oprávněni podat proti výroku soudu o schválení jejich dohody odvolání.

Soudní rozhodování je možné podle teorie civilního procesu rozčlenit do několika **fází**.

Prvou z nich představuje **vynesení rozhodnutí**, což je odborný termín pro jeho vznik; v rámci této fáze se stanovuje, kdo má rozhodnutí vydat (samosoudce, senát), zda již je k dispozici dostatek informací pro vynesení, takže není potřeba jednání odročit a konečně postup při jeho vzniku (způsob hlasování senátu, který probíhá v pořadí přisedící → mladší soudci → starší soudci → předseda senátu bez ohledu na věk). O hlasování se sepíše protokol, který je jakožto součást soudního spisu v zalepené obálce, přístupné k otevření pouze instančně nadřazenému soudu.

Druhou fází je **vyhlášení rozhodnutí**, tedy sdělení jeho obsahu ústní formou účastníkům; rozsudek je vyhlášen veřejně, čímž je učiněno zadost jeho širší publicitě, avšak dále se nezveřejňuje v písemné ani elektronické podobě. Vyhlášeným rozsudkem je soud vázán a jeho změna připadá v úvahu pouze u instančně nadřazeného soudu v rámci odvolacího řízení nebo u téhož prvostupňového soudu při vrácení věci nadřazeným soudem zpět k dalšímu projednání. Po vyhlášení rozsudku se mohou účastníci v intencích ustanovení § 207 odst. 1 OSŘ vzdát odvolání; v opatrovnických věcech má z hlediska urychlení význam, pokud se odvolání vzdají všichni účastníci, tedy oba rodiče (popř. jejich jménem jejich právní zástupci) a kolizní opatrovník, zastupující nezletilé dítě (samo dítě, které není plně svéprávné se odvolání vzdát nemůže). Rozsudek soudu pak nabude právní moci dnem jeho doručení poslednímu z účastníků.

Písemné vyhotovení rozhodnutí představuje třetí fázi soudního rozhodování a je veřejnou listinou.⁷⁵ Náležitostí písemného vyhotovení každého rozsudku je malý státní znak České republiky, úřední název státu ČESKÁ REPUBLIKA a slova ROZSUDEK JMÉNEM REPUBLIKY, spisová značka projednávané věci, záhlaví (obsahuje označení soudu, jméno a příjmení soudce, jména a příjmení účastníků řízení a jejich právních zástupců, u nezletilých dětí ještě ustanoveného kolizního opatrovníka, jakož i označení projednávané věci), enunciát (tj. výrok rozsudku), odůvodnění, poučení o opravném prostředku, datum vyhlášení rozsudku a podpis soudce, popř. osoby odpovědné za písemné vyhotovení rozsudku. Na rozdíl od vyhlášení usnesení je podle ustanovení § 156 OSŘ vyhlášení rozsudku vždy veřejné a na rozdíl od usnesení je proti rozsudku vždy možné odvolání. Veřejné vyhlášení rozsudku musí proběhnout i tehdy, pokud samo jednání veřejné nebylo, což může v některých rodinněprávních kauzách tohoto typu nastat (kupř. je-li prováděno dokazování ohledně možného týrání nezletilého dítěte jedním z rodičů).

Třetí fáze je ukončena řádným doručením do vlastních rukou, přičemž doručováno je buď přímo účastníkům, nebo jejich právním zástupcům, a dále koliznímu opatrovníkovi. Doručení může být uskutečněno v **listinné podobě** anebo prostřednictvím **veřejné datové sítě**. V listinné podobě lze podle ustanovení § 48 OSŘ předat rozsudek po posledním jednání ve věci přímo u soudu, doručit ho prostřednictvím soudních doručovatelů, orgánů Justiční stráže, soudních exekutorů, provozovatelů poštovních služeb, Vězeňské služby České republiky (osobám ve výkonu trestu odnětím svobody a ve vazbě), zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (fyzickým osobám tam umístěným), ústavu pro výkon zabezpečovací detence (fyzickým osobám tam umístěným), Ministerstva vnitra (příslušníkům Policie České republiky, jimž není možno písemnost doručit jinak), či Ministerstva spravedlnosti (fyzickým osobám požívajícím diplomatické výsady a imunity anebo osobám, jež jsou v jejich bytě); specifickým případem je doručení uložením u doručujícího soudu (o čemž musí

⁷⁵ WINTEROVÁ, A. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2011, s. 271-279.

být účastník řízení anebo jeho právní zástupce poučen ve výzvě soudu). U uživatelů **datových schránek** podle ustanovení § 47 odst. 1 OSŘ (fyzické osoby si je mohou nechat zřídit dobrovolně) se rozhodnutí doručují přednostně prostřednictvím veřejné datové sítě. Kromě toho lze prostřednictvím veřejné datové sítě podle § 46 odst. 2 OSŘ doručovat na **elektronickou adresu**, kterou adresát sdělil soudu, jestliže o tento způsob doručení soud požádal anebo s ním vyslovil souhlas, a zároveň uvedl akreditovaného poskytovatele certifikačních služeb, který vydal jeho kvalifikovaný certifikát a vede jeho evidenci, nebo předložil svůj platný kvalifikovaný certifikát. Na rozdíl od doručování do datové schránky je pro toto doručení třeba aktivní jednání adresáta vůči soudu, neboť musí do tří dnů od doručení potvrdit soudu přijetí písemnosti datovou zprávou opatřenou svým uznávaným elektronickým podpisem; pokud by to neučinil anebo pokud by se písemnost zasláná soudem na elektronickou adresu vrátila soudu jako nedoručitelná, potom podle ustanovení § 47 odst. 3 OSŘ by bylo doručení neúčinné.

Podle ustanovení § 159 OSŘ *"doručený rozsudek, který již nelze napadnout odvoláním, je v právní moci."*; konkrétně rozsudek nabude právní moci dnem jeho doručení posledního z účastníků řízení, kteří se po vyhlášení rozsudku vzdali práva odvolání, dnem jeho doručení účastníkovi, jde-li o rozsudek předběžně vykonatelný anebo uplynula-li marně odvolací lhůta. Podle § 161 odst. 1 OSŘ *"rozsudek je vykonatelný, jakmile uplyne lhůta k plnění"*, označovaná jako **pariční lhůta**. Tato lhůta činí podle ustanovení § 160 odst. 1 OSŘ tři dny. Není-li v rozsudku uložena povinnost k plnění, což se týká mimo jiné rozsudků o svěřeni nezletilých dětí do péče, je podle ustanovení § 161 odst. 2 OSŘ rozsudek vykonatelný, jakmile nabyl právní moci. Předběžnou vykonatelnost rozsudku může soud vyslovit tehdy, *"jestliže by jinak účastníku hrozilo nebezpečí těžko nahraditelné nebo značné újmy."* V rozsudcích o svěřeni nezletilého dítěte do péče tato situace nastává v případech, kdy je ohrožen jeho zdravý fyzický a psychický vývoj (otec alkoholik, matka narkomanka, týrané dítě apod.).

Při přepisu rozsudků do listinné podoby dochází někdy k nesprávnostem uvedeným v ustanovení § 164 OSŘ, které je možné na místě opravit. Chyby

v psaní a počtech, jakož i jiné zjevné nesprávnosti, opraví soud i bez návrhu. Týká-li se oprava enunciátu nebo není-li ji možné provést ve všech stejnopisech rozhodnutí, vydá soud **opravné usnesení**, které znovu doručí všem účastníkům.⁷⁶

Pokud nemá **odůvodnění rozsudku** podklad ve zjištěném skutkovém stavu v intencích ustanovení § 165 OSŘ, může v odvolací lhůtě účastník řízení navrhnout jeho **opravu**. Nevyhoví-li jeho návrhu soud prvního stupně, předloží věc odvolacímu soudu, který o návrhu na opravu odůvodnění rozhodne; o opravě odůvodnění soud rozhoduje usnesením.

Jestliže soud v intencích ustanovení § 166 OSŘ omylem nerozhodl o některé části předmětu řízení, o nákladech řízení anebo o předběžné vykonatelnosti, může účastník řízení v odvolací lhůtě navrhnout doplnění. Doplnění o část předmětu řízení činí soud **doplňujícím rozsudkem**, ostatní rozhodnutí činí usnesením.

3.6 Řízení ve druhém stupni

Platné procesní právo umožňuje ve věcech svěřené nezletilého dítěte do péče **řádný opravný prostředek**, kterým se účastník řízení může domáhat přezkoumání průběhu řízení i rozhodnutí, ve které toto řízení vyústilo; tímto prostředkem je **odvolání**. Ve věcech péče soudu o nezletilé není podle ustanovení § 202 odst. 1 a 3 OSŘ odvolání přípustné proti usnesení, jímž se upravuje vedení řízení, jímž byl účastník vyzván k doplnění nebo opravení neúplného, nesrozumitelného anebo neurčitého podání, jímž bylo prominuto zmeškání lhůty,

⁷⁶ Autor práce se ve své praxi setkal s celou řadou rozsudků, kde nesprávný přepis vedl k jejich absurdní dikci. Kupříkladu ve výroku o rozvodu manželství uvědomělá písařka namísto "*Manželství H.L. a M.L., uzavřené dne xx v kostele Panny Marie Sněžné, se rozvádí.*" do rozsudku napsala "*Manželství H.L. a M.L., uzavřené dne xx v kostele s. Marie Sněžné, se rozvádí.*" Jindy byl v záhlaví písemného vyhotovení rozsudku autor této práce označen jako "*advokát Daniel Novák, Karviná 5*", když písařka špatně přepsala záznam ze šumícího diktafonu, do něhož soudce nadiktoval "*advokát Daniel Novák, kandidát věd*". Některé přepisy, jakkoliv humorné, však mohou mít fatální důsledky. Před lety přišla do naší advokátní kanceláře zoufalá klientka, již exekutor zabavil veškerý movitý a nemovitý majetek z důvodů pohledávek věřitelů vůči jejímu – údajně již řadu let bývalému – manželovi. Teprve když klientka předložila rozsudek o rozvodu manželství, zjistil autor práce, že v jeho enunciátu bylo omylem písařky vynecháno sloveso "*se rozvádí*"; toho si nepovšiml soudce, ani advokát, který tehdy klientku zastupoval a v kanceláři soudu tento rozsudek opatřili i razítkem právní moci a vykonatelnosti. Manželství, tedy i společné jmění manželů, však existovalo – aniž o tom oba věděli – a postup exekutora byl v souladu se zákonem. Tyto poznámky jsou uvedeny jen na okraj, neboť bezprostředně nesouvisejí s tématem práce.

jímž byla nebo nebyla připuštěna změna návrhu, jímž bylo rozhodnuto o svědečném, jímž bylo opraveno rozhodnutí, netýká-li se oprava jeho výroku, jímž bylo rozhodnuto o neúčinnosti doručení, jímž byla uložena povinnost složit zálohu na náklady důkazu anebo jímž bylo nařízeno první setkání s mediátorem. Odvolání jen proti důvodům rozhodnutí není rovněž přípustné.

Odvolání se podává podle ustanovení § 204 odst. 1 OSŘ do patnácti dnů ode dne doručení rozhodnutí, a to u soudu, který toto rozhodnutí vydal; bylo-li vydáno **opravné usnesení ohledně výroku rozhodnutí**, běží patnáctidenní lhůta znovu od právní moci tohoto opravného usnesení. Prvostupňový soud následně zajistí doručení odvolání ostatním účastníkům řízení. **Opožděně podané odvolání** prvostupňový soud usnesením v intencích ustanovení § 208 odst 1 a 2 OSŘ **odmítne**, pokud ovšem nebylo ve lhůtě podáno přímo u odvolacího soudu nebo do protokolu u nepříslušného soudu. O prominutí zmeškání patnáctidenní lhůty rozhoduje prvostupňový soud. Rozsah, v jakém je rozhodnutí napadáno, může odvolatel měnit pouze v průběhu odvolací lhůty. Obecné a konkrétní náležitosti odvolání jsou upraveny v ustanovení § 205 OSŘ, omezení odvolacích důvodů v ustanovení § 205a OSŘ. Dokud nebylo o odvolání rozhodnuto, je možné je vzít podle ustanovení § 207 odst. 2 OSŘ zpět, návazně pak odvolací soud svým usnesením **odvolací řízení zastaví**, přičemž právní moc napadeného rozhodnutí nastane, jako kdyby k podání odvolání vůbec nedošlo; zpětvzaté odvolání není možné podat znovu.

Odvolání má suspenzivní a devolutivní účinek. **Suspenzivní (odkladný) účinek odvolání** spočívá v odložení právní moci napadeného rozhodnutí až do doby, kdy o odvolání rozhodne odvolací soud; samozřejmými podmínkami je jeho podání oprávněnou osobou a v zákonné lhůtě. Podáním odvolání se zpravidla odkládá i vykonatelnost rozhodnutí, avšak s výhradou usnesení, která jsou – až na výjimky – vykonatelná doručením bez ohledu na právní moc, a s výhradou předběžně vykonatelných rozsudků. **Devolutivní účinek odvolání** spočívá v přesunutí rozhodnutí na odvolací soud; prvostupňový soud totiž už nemůže své rozhodnutí sám změnit, a to ani tehdy, kdyby nastaly skutečnosti to předurčující (kupř. rodič, kterému bylo nezletilé dítě svěřeno do péče, těsně po vyhlášení

rozsudku – třeba ještě v jednací síni – zemřel). Výjimkami v rámci rozhodování o svěření nezletilého dítěte do péče, ve kterých je možná **autoremedura**, jsou podle ustanovení § 210a OSŘ usnesení, z něhož nenabyla dosud práva jiná osoba, než odvolatel, usnesení o uložení pořádkového opatření, usnesení o odmítnutí návrhu na zahájení řízení a usnesení o odmítnutí odvolání.⁷⁷

Jakmile uplyne všem účastníkům řízení odvolací lhůta a prvostupňový soud opatří zprávy a listiny, jichž se odvolatel nebo jiní účastníci řízení dovolávají, postupuje tento soud celý spis odvolacímu soudu. Podle ustanovení § 8 a § 9 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, jsou ve druhém stupni místně příslušné krajské soudy. V obvodu hlavního města Prahy je místně příslušný Městský soud v Praze.

Pokud není stanoveno něco jiného, platí podle ustanovení § 211 OSŘ u odvolacího soudu přiměřeně ustanovení o řízení před prvostupňovým soudem. Podle § 212a odst. 1 OSŘ může odvolací soud přezkoumat rozhodnutí prvostupňového soudu i z jiných důvodů, nežli z těch, které jsou obsaženy v odvolání. Naproti tomu podle ustanovení § 212a odst. 2 OSŘ nelze přezkoumat rozhodnutí ve věci samé, pokud odvolání proti němu neobsahuje – přes výzvu soudu – žádné odvolací důvody.

Podle ustanovení § 213 OSŘ není odvolací soud vázán skutkovým stavem zjištěným prvostupňovým soudem a navíc může zopakovat dokazování, na základě kterého zjistil prvostupňový soud skutkový stav věci. Kromě toho doplní dokazování o účastníky navržené důkazy, které dosud nebyly provedeny.

Odvolání je podle ustanovení § 214 OSŘ třeba projednat v rámci nařízeného soudního jednání, pouze s výjimkou případů, kdy odvolací soud odvolání odmítá, zastavuje anebo přerušuje odvolací řízení, je rozhodováno o předběžném opatření prvostupňového soudu, zrušuje se rozhodnutí prvostupňového soudu pro vady, za jakých nemělo řízení proběhnout (rozhodoval věcně nepřislušný soud, rozhodoval

⁷⁷ SVOBODA, K. - SMOLÍK, P. - LEVÝ, J. - ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Občanský soudní řád (komentář)*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 638-639.

vyloučený soudce apod.), odvolání se týká pouze nákladů řízení, lhůty k plnění nebo předběžné vykonatelnosti.

Odvolací soud má několik možností rozhodnutí, přičemž podle § 221a OSŘ může rozhodnutí prvostupňového soudu zrušit, i když je navrhována účastníky řízení jeho změna, a naopak. V rámci **rozhodnutí soudu o odvolání** připadají v úvahu následující varianty:

- 1) **Odvolací soud usnesením odvolání odmítne a zastaví odvolací řízení**, neboť bylo v intencích § 218 OSŘ podáno neoprávněnou osobu (kupř. zletilým sourozencem nezletilého dítěte, o jehož svěřeni do péče se rozhoduje) nebo směřuje proti rozhodnutí, kde odvolání není přípustné (kupř. proti rozhodnutí o nepřipuštění svědecké výpovědi učitelky dítěte).
- 2) **Odvolací soud usnesením zastaví odvolací řízení** podle § 218c OSŘ, neboť došlo ke zpětvzetí odvolání ještě před zahájením jednání před odvolacím soudem.
- 3) **Odvolací soud rozhodnutím (usnesením, rozsudkem) potvrdí rozhodnutí (usnesení, rozsudek) prvostupňového soudu** podle § 219 OSŘ, neboť je ve výroku věcně správný.
- 4) **Odvolací soud usnesením zruší rozhodnutí (usnesení, rozsudek) prvostupňového soudu** podle § 219a OSŘ, neboť předchozí řízení bylo zatíženo takovými vadami, za kterých nemělo vůbec proběhnout (rozhodoval věcně nepřislušný soud, rozhodoval vyloučený soudce apod.), rozhodnutí je nepřezkoumatelné pro nesrozumitelnost nebo nedostatek důvodů, soud nepřibral za účastníka toho, kdo jím měl být (např. soud po návrhu otce na úpravu poměrů nepřibral za účastnici matku nezletilého dítěte) nebo rozsah dokazování, které je nutno ještě provést, přesahuje možnosti odvolacího soudu (kupř. výslech dalších příbuzných nezletilého dítěte, výslech jeho učitelů, provedení ústavního posudku apod.). V tomto případě věc vrátí prvostupňovému soudu k dalšímu řízení. Ve výjimečných případech, kdy odvolací soud zjistí, že prvostupňovým soudem nebyl dodržen závazný právní názor odvolacího soudu v intencích ustanovení § 226 odst. 1 OSŘ nebo v řízení došlo k závažným vadám, může odvolací soud nařídit, aby věc

projednal a rozhodl jiný soudce nebo přikázat věc k projednání jinému prvostupňovému soudu, kterému je instančně nadřazen. Je to jedna z mála **výjimek ze zásady zákonného soudce**, jak je zakotvena v ustanovení článku 38 odst. 1 LZPS a jejím účelem je eliminace závad řízení způsobených závažnými chybami soudce prvostupňového soudu; podle zkušeností autora práce je tato výjimka využívána odvolacími soudy spíše výjimečně.

- 5) **Odvolací soud rozhodnutím (usnesením, rozsudkem) změnil rozhodnutí (usnesení, rozsudek) prvostupňového soudu** podle § 220 OSŘ, neboť prvostupňový soud rozhodl nesprávně, ačkoliv správně zjistil skutkový stav a po doplnění dokazování je skutkový stav zjištěn v rozsahu umožňujícím rozhodnutí, nebo se odvolacím soudem schvaluje dohoda rodičů o svěřeni nezletilého dítěte do péče.

Ohledně **nákladů řízení** odvolací soud při změně rozhodnutí prvostupňového soudu rozhodne o nákladech řízení jak před odvolacím soudem, tak i před soudem prvostupňovým. Pokud odvolací soud zruší rozhodnutí soudu prvního stupně a věc mu vrátí k dalšímu řízení, rozhodne o náhradě nákladů řízení v obou stupních prvostupňový soud v novém rozhodnutí.

Rozhodnutí o odvolání zpravidla doručuje účastníkům řízení prvostupňový soud, ale ustanovení § 225 OSŘ umožňuje jeho doručování rovněž přímo odvolacím soudem. Doručením posledního z účastníků řízení nastává jeho **formální (vnější, procesní) právní moc**, což znamená, že rozhodnutí již nemůže být napadnuto **řádným opravným prostředkem**; podle teorie jde o **subjektivní nenapadnutelnost individuálního právního aktu**.

Z hlediska doručování dlužno připomenout, že účastníky řízení jsou v daném případě nejčastěji rodiče, popřípadě zastoupení svými právními zástupci, jakož i nezletilé dítě, vždy zastoupené kolizním opatrovníkem. Tak kupříkladu v modelové situaci, kdy by otec v řízení nebyl zastoupen, matka by byla zastoupena advokátem a nezletilé dítě by bylo zastoupeno soudem ustanoveným kolizním opatrovníkem, by se rozhodnutí doručovalo do vlastních rukou otcí, advokátovi matky a koliznímu opatrovníkovi; dnem, kdy by toto rozhodnutí obdržel poslední z uvedených adresátů, by nabylo uvedené rozhodnutí pro

všechny účastníky řízení právní moci. V minulosti se vyskytovaly případy, že některý z účastníků řízení (přesněji řečeno rodičů, protože kolizní opatrovník rozhodnutí obdržel poštou prostřednictvím podatelny příslušného úřadu) úmyslně nepřebíral rozhodnutí soudu, aby získal ještě nějaký čas, po který pro něj nebude závazné. Změnou právní úpravy doručování a zejména povinným zavedením datových schránek pro soudy, znalce, advokáty a správní úřady jsou tyto problémy eliminovány.⁷⁸

Vzhledem k tomu, že jde o nesporné řízení, je možno kdykoliv znovu rozhodovat, změní-li se poměry. O změnách ve svěřeni nezletilého dítěte do péče v intencích ustanovení § 909 OZ rozhodují soudy tehdy, dojde-li k **podstatné změně poměrů** (podstatné zhoršení zdravotních podmínek prostředí, ve kterém nezletilé dítě žije, vážné onemocnění rodiče znemožňující mu péči o nezletilé dítě, vážné neshody mezi novým partnerem rodiče a nezletilým dítětem, závadové jednání rodiče nebo jeho nového partnera, bránění rodiče ve styku nezletilého dítěte s jeho druhým rodičem, nástup rodiče do výkonu trestu odnětí svobody, prokázané fyzické či psychické týrání dítěte apod.).

Obecně přistupují soudy k aplikaci ustanovení § 909 OZ velmi obezřetně, neboť preferují stálost prostředí, ve kterém nezletilé dítě žije. Návrhy rodičů na novou úpravu poměrů podané jen proto, že je neuspokojilo rozhodnutí o svěřeni nezletilého dítěte do péče druhého rodiče (často dávané krátce po právní moci předchozího rozhodnutí), jsou podle zkušeností autora práce soudy téměř bezvýjimečně zamítány a navrhovatelům je ukládána povinnost náhrady nákladů těchto řízení. Soudy jsou tu proto, aby chránily zájmy nezletilého dítěte, nikoliv zájmy jeho rodičů, u nichž v uvedených případech často více, než o vlastní dítě, jde o vyřizování vzájemných účtů.

⁷⁸ Datové schránky jsou Ministerstvem vnitra České republiky přiděleny více subjektům; zde jsou vyjmenovány pouze ty z nich, které komunikují prostřednictvím datových schránek v rámci rozhodování soudů ve věcech péče o nezletilé.

3.7 Mimořádné opravné prostředky

Platné procesní právo připouští – za předpokladu splnění přesně vymezených podmínek – rovněž využití **mimořádných opravných prostředků**. Tyto opravné prostředky představují **průlom do právní moci rozhodnutí**, a proto i do **právní jistoty**. Vzhledem k tomu je jejich přípustnost ve srovnání s přípustností řádných opravných prostředků zúžena; kromě toho je již nelze využít, pokud nastala **materiální (vnitřní) právní moc** rozhodnutí. Předpokladem materiální právní moci rozhodnutí je jeho formální právní moc. Mimořádnými opravnými prostředky jsou žaloba na obnovu řízení, žaloba pro zmatečnost a dovolání.⁷⁹

3.7.1 Žaloba na obnovu řízení a žaloba pro zmatečnost

Žaloba na obnovu řízení je procesní prostředek určený ke zhojení nedostatků skutkových zjištění. Při jejím projednávání soud přezkoumává pravomocné rozhodnutí (usnesení nebo rozsudek) ve věci samé, jestliže došlo k zásadním změnám skutkového stavu.

Pravomocné rozhodnutí lze v intencích ustanovení § 228 odst. 1 OSŘ napadnout, pokud tu jsou skutečnosti, rozhodnutí anebo důkazy, které účastník bez vlastní viny nemohl použít v původním řízení před prvostupňovým, popř. i druhostupňovým soudem, nebo pokud je možno tyto důkazy provést právě až po formální právní moci napadeného rozhodnutí. Předpokladem je, že tyto skutečnosti, rozhodnutí anebo důkazy mohou přivodit z pohledu účastníka **příznivější rozhodnutí**. Pojem příznivější rozhodnutí je ovšem třeba chápat relativně, neboť příznivější rozhodnutí pro některého z rodičů nemusí být automaticky příznivějším rozhodnutím též pro dítě, protože jde o nesporné řízení, do kterého v zájmu nezletilého dítěte ingeruje stát. Podle ustanovení § 228 odst. 2 OSŘ se podmínky přípustnosti žaloby na obnovu řízení vztahují rovněž na soudem schválené smíry.

⁷⁹ WINTEROVÁ, A. - MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2014, s. 503.

Možnost podání žaloby na obnovu řízení je na jednu stranu vyloučena ustanovením § 230 odst. 2 OSŘ, neboť zrušení nebo změny rozhodnutí lze dosáhnout i jinak, nepočítaje v to dovolání, tedy v intencích § 909 OZ na základě § 475 odst. 1 ZZŘS. Na druhou stranu si však lze představit situace, kdy ve věcech rozhodování o svěřeni nezletilého dítěte do péče taková žaloba může připadat v úvahu (kupř. po právní moci rozhodnutí se ten z rodičů, jemuž nebylo nezletilé dítě svěřeno do péče, dozví, že nový partner druhého rodiče v době před vyhlášením rozhodnutí dítě pohlavně zneužíval). *"Účastník se proto musí rozhodnout, zda zvolí cestu nového rozhodnutí prostřednictvím obnovy řízení, nebo změnu rozhodnutí z důvodu změny poměrů podle toho, ke kterému okamžiku nově uplatňovaná skutečnost vznikla."*⁸⁰

Žalobu na obnovu řízení lze podle ustanovení § 233 OSŘ podat v subjektivní lhůtě tří měsíců od doby, kdy se navrhovatel obnovy dozvěděl o důvodu obnovy anebo od té doby, kdy jej mohl uplatnit; běh této lhůty však neskončí před uplynutím tří měsíců od právní moci napadeného rozhodnutí, čímž je dána žalobci možnost uplatnit nové skutečnosti, důkazy a rozhodnutí, které nejsou přípustné v důsledku neúplné apelace v odvolacím řízení. Po uplynutí tříleté objektivní lhůty lze žalobu na obnovu řízení podat jen ve zcela výjimečných případech, kdy rozhodnutí, ani přes požadavek právní jistoty, nemůže mezi účastníky obstát.

Žaloba pro zmatečnost je procesní prostředek sloužící k odstranění pravomocného rozhodnutí vydaného v řízení, v němž nebyly dodrženy procesní podmínky, popř. se v něm vyskytly jiné závažné vady; přitom nemá význam, zda napadené rozhodnutí je věcně správné či nikoliv.

Pravomocné rozhodnutí, kterým bylo řízení skončeno, lze v intencích ustanovení § 229 OSŘ napadnout žalobou pro zmatečnost, jestliže bylo rozhodnuto o věci, která nenáleží do pravomoci soudů (takové rozhodnutí lze jen těžko předpokládat, ale jako dosti názorný, avšak nepravděpodobný příklad lze uvést, že by soud v rámci řízení rozhodl o uzavření manželství rodičů dítěte),

⁸⁰ SVOBODA, K. - SMOLÍK, P. - LEVÝ, J. - ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Občanský soudní řád (komentář)*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 704.

jestliže v řízení vystupoval jako účastník někdo, kdo ve skutečnosti nebyl jeho účastníkem (kupř. za otce by vystupoval v řízení jeho bratr – dvojče), jestliže účastník neměl procesní způsobilost nebo nemohl před soudem vystupovat (kupř. matka vystupující v řízení před soudem by nebyla plně svéprávná), nebyl podán návrh na zahájení řízení, ačkoliv ho bylo podle zákona třeba (v opatrovnických řízeních však mohou soudy řízení zahájit i bez návrhu), rozhodoval vyloučený soudce nebo přísedící (kupř. rozhodoval by bratranec některého z účastníků), soud byl nesprávně obsazen – ledaže rozhodoval namísto samosoudce senát (kupř. nerozhodoval by soudce, kterému měla věc napadnout podle rozvrhu práce soudu), bylo rozhodnuto v neprospěch účastníka v důsledku trestného činu soudce anebo přísedícího (např. soudci by bylo v trestním řízení prokázáno převzetí úplatku ve finanční anebo v jiné podobě), účastníku řízení byl ustanoven opatrovník z důvodu neznámého pobytu anebo proto, že se mu nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, ačkoliv k takovému opatření nebyly splněny předpoklady, jestliže soud jednal, ačkoliv už v téže věci bylo dříve zahájeno řízení (překážka litispendence), jestliže už v téže věci bylo pravomocně rozhodnuto (překážka rei iudicatae, která však pro účely řízení o svěřeni nezletilého dítěte do péče nemá význam s ohledem na ustanovení § 909 OZ a § 475 odst. 1 ZZŘS), jestliže účastníku byla v průběhu řízení nesprávným postupem soudu odňata možnost jednat před soudem (kupř. soud by hluchoněmému účastníkovi nezajistil tlumočnicka), jestliže bylo usnesením odvolacího soudu odmítnuto odvolání anebo bylo takovým usnesením zastaveno odvolací řízení, a konečně, jestliže bylo usnesením odvolacího soudu potvrzeno anebo změněno usnesení prvostupňového soudu o odmítnutí odvolání nebo dovolání pro opožděnost.

Žaloba pro zmatečnost není podle ustanovení § 230 OSŘ přípustná proti usnesení, jímž bylo rozhodnuto o žalobě pro zmatečnost.

Ve věcech svěřování nezletilých dětí do péče není přípustná podle téhož ustanovení ani jedna z uvedených žalob, tedy jak žaloba na obnovu řízení, tak i žaloba pro zmatečnost, jen proti výrokům rozhodnutí o nákladech řízení, o lhůtě k plnění a o předběžné vykonatelnosti, jakož i jen proti odůvodnění rozhodnutí.

Žalobu pro zmatečnost lze podle ustanovení § 234 OSŘ podat v subjektivní lhůtě tři měsíců od doručení napadeného rozhodnutí, nejpozději však v tříleté objektivní lhůtě.

Prominutí zmeškání lhůt není u žaloby na obnovu řízení, ani u žaloby pro zmatečnost, podle ustanovení § 235 OSŘ přípustné; pouze v případě, že by bylo v téže věci podáno dovolání, se běh lhůt přerušuje.

Jestliže by byla zároveň podána proti témuž rozhodnutí žaloba na obnovu řízení i žaloba pro zmatečnost, spojí soud podle ustanovení § 235b odst. 1 OSŘ obě věci ke společnému řízení. Bylo-li proti napadenému rozhodnutí podáno též dovolání, soud podle ustanovení § 235b odst. 3 OSŘ řízení o žalobě, popř. o žalobách, přeruší až do rozhodnutí dovolacího soudu.

V obou případech projednává podle ustanovení § 235a odst. 1 OSŘ tyto žaloby soud, který o věci rozhodoval v prvním stupni, pokud není napadeno rozhodnutí odvolacího soudu podle § 229 odst. 3 a 4 OSŘ, které projednává odvolací soud.

V rámci **rozhodnutí soudu o žalobě na obnovu řízení** připadají podle ustanovení § 235e odst. 1 OSŘ v úvahu následující varianty:

- 1) **Soud usnesením žalobu na obnovu řízení zamítne.**
- 2) **Soud usnesením povolí obnovu řízení**, čímž se zároveň podle § 235g OSŘ odkládá vykonatelnost napadeného rozhodnutí. Po právní moci tohoto usnesení prvostupňový soud ve smyslu § 235h odst. 1 OSŘ bez návrhu věc znovu projedná, přičemž přihlédne ke všemu, co vyšlo najevo v původním řízení nebo při projednávání žaloby. Pokud nové rozhodnutí ve věci, vydané po povolení obnovy řízení, nahrazuje původní rozhodnutí, potom v rámci tohoto nového rozhodnutí soud podle § 235i odst. 1 OSŘ znovu rozhodne o náhradě nákladů původního řízení i nákladů řízení o žalobě.

V rámci **rozhodnutí soudu o žalobě pro zmatečnost** připadají podle ustanovení § 235e odst. 2 OSŘ v úvahu následující varianty:

- 1) **Soud usnesením žalobu pro zmatečnost zamítne.**
- 2) **Soud usnesením žalobu pro zmatečnost odmítne.**
- 3) **Soud usnesením zruší napadené rozhodnutí**, popř. též jemu předcházející rozhodnutí prvostupňového soudu, ať už bylo, či nebylo žalobou pro

zmatečnost napadeno, jsou-li tu stejné důvody ke zrušení. Podle situace může též rozhodnout o zastavení řízení ve věci, popř. o zastavení řízení ve věci a o postoupení věci orgánu, do jehož pravomoci náleží. Soud, o jehož rozhodnutí jde, po právní moci tohoto usnesení podle § 235h odst. 2 OSŘ věc znovu projedná, přičemž přihlédne ke všemu, co vyšlo najevo v původním řízení nebo při projednávání žaloby. Pokud soud zruší napadené rozhodnutí a též zastaví řízení ve věci, rozhodne podle § 235i odst. 2 OSŘ i o náhradě nákladů původního řízení.

Pokud by bylo stejné rozhodnutí **společně napadeno žalobou na obnovu řízení i žalobou pro zmatečnost**, může soud v intencích ustanovení § 235e odst. 3 OSŘ povolit důvodně uplatněnou obnovu řízení jen tehdy, když žalobu pro zmatečnost zamítne, odmítne nebo o ní zastaví řízení.

Pokud by v mezidobí bylo **napadené rozhodnutí zrušeno dovolacím soudem**, potom soud jak řízení o žalobě na obnovu řízení, tak i řízení o žalobě pro zmatečnost podle ustanovení § 235e odst. 4 OSŘ zastaví.

V intencích ustanovení § 29 ZZŘS není soud v řízeních, která je možné zahájit i bez návrhu, při povolení obnovy řízení nebo zrušení napadeného rozhodnutí na základě žaloby pro zmatečnost vázán mezemi, v jejichž rámci se účastník domáhá přezkoumání rozhodnutí.

Podle ustanovení § 235i odst. 3 OSŘ nemohou být **právní poměry** někoho jiného než účastníka řízení novým rozhodnutím ve věci dotčeny.

3.7.2 Dovolání

Dovolání je procesní prostředek určený ke zhojení závažných nesprávností soudního rozhodnutí (usnesení i rozsudku), kde převažuje zájem na přezkoumání rozhodnutí nad stabilitou právních vztahů nastolených napadeným rozhodnutím.

Původně bylo dovolání podle zákona č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích – civilní řád soudní, ve znění změn, řádným opravným prostředkem v trojinstančním řízení proti rozsudkům odvolacích soudů. V současnosti je dovolání mimořádným opravným prostředkem a do určité míry

navazuje na **stížnost pro porušení zákona** (v původní podobě k 1.4.1964 v ustanoveních § 236-243 OSŘ); tento procesní úkon ovšem mohl učinit pouze generální prokurátor ČSSR, resp. generální prokurátoři ČSR a SSR. Stížnost pro porušení zákona bylo možno podávat až do 31.12.1994, ale už od 1.1.1992 bylo zakotveno do civilního procesu též dovolání, přičemž od té doby až po současnost se podmínky využití tohoto institutu několikrát měnily. S ohledem na to, že v rámci dovolání jsou přezkoumávány závažné právní otázky, je spojeno s **povinným zastoupením** buď advokátem anebo – s omezeními plynoucími z notářského řádu – notářem. Povinné zastoupení není vyžadováno, pokud dovolatel sám – jakožto fyzická osoba – má vysokoškolské právnické vzdělání, nebo pokud za dovolatele – jakožto právnickou osobu – jedná osoba, která má vysokoškolské právnické vzdělání. Povinné zastoupení má zaručit dovolateli kvalitní právní služby a zároveň zamezuje zavalení dovolacího soudu neodborně sepsanými dovoláními. Prostřednictvím rozhodnutí o dovoláních je **sjednocována judikatura**, a to i přes to, že v našem právním řádu nemají rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky obecnou závaznost.⁸¹

Podle ustanovení § 237 OSŘ *"je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešena právní otázka posouzena jinak."*

V souvislosti se řešenou problematikou je třeba uvést, že dovolání je pro nesporná a jiná zvláštní řízení podle ustanovení § 30 ZZŘS nepřípustné proti rozhodnutím ve věcech rodinněprávních, s výjimkou rozsudků týkajících se rodičovské odpovědnosti (omezení, zbavení), výkonu rodičovské odpovědnosti (pozastavení nebo omezení), určení rodičovství, popření rodičovství a nezrušitelného osvojení; přitom ve věcech, v nichž lze řízení zahájit i bez

⁸¹ WINTEROVÁ, A. - MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2014, s. 531-544.

návrhu, není dovolací soud vázán rozsahem dovolacích návrhů. Uvedené ustanovení je převzato ze znění § 238 odst. 1 písm. a) OSŘ účinného do 31.12.2013. Třebaže od pravomocných rozhodnutí soudu souvisejících s rodičovstvím, rodičovskou odpovědností a nezrušitelným osvojením, jež jsou dovoláním přezkoumatelná, se bezpochyby odvíjí i rozhodování soudu o svěřeni nezletilého dítěte do péče, pravomocné rozhodování v řízení ve smyslu ustanovení § 466 písm. b) ZZŘS, jež je předmětem této práce, dovoláním přezkoumávat nelze.

Možnost podat dovolání v rodinněprávních věcech, které jsou upraveny ve druhé části občanského zákoníku, vylučuje i občanský soudní řád účinný od 1.1.2014, který se ve smyslu ustanovení § 1 odst. 2 ZZŘS používá subsidiárně. Ustanovení § 238 odst. 1 písm. a) OSŘ omezuje ve sporných rodinněprávních věcech přípustnost dovolání pouze na manželské majetkové právo, což je s ohledem na tento velmi komplikovaný právní institut pochopitelné. V návaznosti na předmluvu této práce ohledně krize rodiny a oslabování institutu manželství je v souvislosti s výše uvedeným na místě připomenout názory, které z mnoha důvodů (nejen právních) nepovažují za šťastné, že se zákonodárce v novém občanském zákoníku nevrátil k samostatnému vlastnictví manželů, jak to umožňovala právní úprava před přijetím středního občanského zákoníku.⁸²

3.8 Výkon rozhodnutí

Výkon rozhodnutí o výchově nezletilých dětí byl až do 31.12.2013 upraven v ustanoveních § 272-273a OSŘ. Novelou provedenou zákonem čís. 293/2013 Sb. byla tato ustanovení v občanském soudním řádu zrušena, pro specifičnost problematiky s úpravami přenesena do zákona o zvláštních řízeních soudních a jako **výkon rozhodnutí ve věcech péče soudu o nezletilé** začleněna do ustanovení § 497-510 ZZŘS.

⁸² WAWERKA, K. Nový občanský zákoník z pohledu emeritního notáře. *Bulletin advokacie*, 2014, čís. 12, s. 29.

Platná právní úprava rozlišuje **výkon rozhodnutí prováděný na základě rozhodnutí soudu o předběžné úpravě poměrů**, jak je popsána v kapitole 3.4 této práce a **výkon rozhodnutí prováděný po úplně provedeném řízení na základě rozhodnutí prvostupňového, popřípadě až druhostupňového soudu**, jak je popsáno v kapitolách 3.5, popřípadě 3.6.

Pro oba uvedené druhy výkonu rozhodnutí stanovuje platná právní úprava některé společné zásady. Především je třeba v intencích ustanovení § 497 odst. 3 a 4 ZZŘS postupovat citlivě tak, aby nebyl nepřijatelně zasažen další psychický a citový vývoj nezletilého dítěte, případně nebyla jinak neodůvodněně zasažena jeho práva. Nezletilému dítěti též musí být s ohledem na jeho věk a rozumové schopnosti poskytnuty potřebné informace, zejména důvody a postup výkonu rozhodnutí, jakož i kam bude převezeno, popřípadě mu musí být zodpovězeny jím položené otázky. Důležitý je rozsah oprávnění při výkonu rozhodnutí, jenž je podrobně rozveden v ustanovení § 509 ZZŘS: *"Vyžaduje-li to provedení výkonu rozhodnutí odnětím dítěte, je ten, kdo provádí výkon, oprávněn provést prohlídku bytu a jiných prostor povinného nebo jiné osoby, jestliže je možné předpokládat, že se v nich dítě nachází; za tím účelem je oprávněn zjednat si přístup do bytu a jiných prostor povinného nebo jiné osoby. Tyto osoby jsou povinny umožnit přístup."*

Společně jsou upraveny v rámci § 505 a 506 ZZŘS rovněž **náklady výkonu rozhodnutí**, jež hradí povinný. Spadá sem ušlý výdělek a hotové výdaje osob zúčastněných na výkonu rozhodnutí, náklady účelně vynaložené s otevřením bytu a jiné místnosti povinného anebo jiné osoby, náklady na nezbytné potřeby nezletilého dítěte vzešlé v souvislosti s výkonem rozhodnutí a náklady na dopravu nezletilého dítěte spojené s jeho navrácením v případě mezinárodního únosu.

Společná je rovněž úprava **rozhodování o odvolání proti výkonu rozhodnutí**. Podle ustanovení § 510 ZZŘS může odvolací soud rozhodnutí prvostupňového soudu **potvrdit, zrušit** nebo **změnit**, přičemž potřebná šetření a dokazování provádí sám, prostřednictvím soudu prvního stupně anebo dožádaného soudu.

Další ustanovení platné právní úpravy se však již pro oba druhy výkonu rozhodnutí liší.

Pro výkon rozhodnutí prováděný na základě rozhodnutí soudu o předběžné úpravě poměrů je především specifická bezodkladnost a rychlá součinnost s příslušnými orgány veřejné moci (nezletilé dítě je odňato z nevhodného prostředí a umístěno do vhodného prostředí), jakož i nikoliv povinné zastoupení nezletilého dítěte s tím, že – pokud nemůže být zastoupeno svým zákonným zástupcem – bude mu opatrovník podle ustanovení § 467 a § 499 ZZŘS ustanoven místně příslušným soudem až po provedení výkonu. Není-li podle ustanovení § 467 odst. 2 ZZŘS místně příslušný soud znám anebo nemůže včas zakročit, zakročí prvostupňový soud, v jehož obvodu se nezletilé dítě momentálně zdržuje. Jako příklad je možno uvést situaci, kdy rodina zahraničních státních příslušníků během dovolené v České republice se svým autem havaruje, oba rodiče jsou v bezvědomí v nemocnici a na vyšetřující policejní služebně zůstaly dvě nezletilé děti, kterým se sice vůbec nic nestalo, ale nemá se o ně kdo postarat. V takovém případě rozhoduje soud místně příslušný podle sídla služebny Policie České republiky.

Výkon rozhodnutí prováděný po úplně provedeném řízení na základě rozhodnutí prvostupňového, popřípadě až druhostupňového soudu, je rozložen do několika etap a probíhá výrazně pomaleji, což někdy ke škodě nezletilého dítěte z důvodů procesního prospěchu ještě dále úmyslně zpomalují jeho rodiče, případně jejich neeticky jednající právní zástupci. Z ustanovení § 500 ZZŘS vyplývá, že místně příslušný k tomuto druhu výkonu rozhodnutí je obecný soud nezletilého dítěte, tedy v intencích ustanovení § 4 odst. 2 ZZŘS soud příslušný podle místa, kde má nezletilé dítě na základě poslední souhlasné vůle svých rodičů, rozhodnutí soudu, nebo jiných rozhodujících skutečností své bydliště (není to tedy, jak se s tím často v advokátní praxi setkávám, kupříkladu bydliště matčina milence, kam se tato proti vůli otce přestěhovala i s nezletilým dítětem); ve věcech mezinárodních únosů je místně příslušný soud, který vydal rozhodnutí. Tímto druhem výkonu rozhodnutí se řeší situace, kdy:

- 1) není plněno soudní rozhodnutí nebo soudem schválená dohoda o svěřeni nezletilého dítěte do péče,
- 2) není plněno soudní rozhodnutí nebo soudem schválená dohoda o styku rodičů (popř. i dalších osob – sourozenců, prarodičů apod.) s nezletilým dítětem,
- 3) dítě není po uskutečnění styku vráceno tomu, komu bylo svěřeno do péče na základě soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody.

V první fázi může soud v intencích ustanovení § 501 ZZŘS vyzvat povinného, který neplní výše uvedené, aby tak učinil a zároveň jej poučí o možnosti výkonu rozhodnutí opakovaným ukládáním pokut nebo odnětím nezletilého dítěte. **Výzvu** uskuteční soud tehdy, pokud povinný dosud nebyl poučen anebo jsou pro jeho poučení zvláštní důvody (kupříkladu rodič, zadržující u sebe po uskutečnění styku neprávem nezletilé dítě, je i podle laických poznatků soudu ze soudních roků osobou se sníženou chápavostí). Kromě této výzvy, jež může být povinnému zaslána poštovní cestou anebo vyčtena v rámci jednání před soudem, má soud možnost požádat místně příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby povinného vedl k plnění výše uvedeného.

Ve druhé fázi může soud, je-li to účelné, podle § 503 ZZŘS

- naříditi povinnému **první setkání s mediátorem v rozsahu tří hodin**,
- stanovit plán **navykacího režimu** tak, aby byl umožněn postupný kontakt dítěte s oprávněnou osobou,
- uložit osobám, které se mají stýkat, aby styk probíhal pod **dohledem orgánu sociálně-právní ochrany dětí**,
- naříditi povinnému **setkání s pedopsychologem**.

Zároveň v rámci této fáze soud může podle ustanovení § 502 ZZŘS naříditi **výkon rozhodnutím uložením pokuty** povinnému až do výše 50 000 Kč, je-li to účelné i opětovně. Tyto pokuty připadají státu, přičemž soud eviduje úhrnnou výši **vymožených pokut** (nikoliv tedy pouze pokut uložených).

Pokud postup soudu v prvních dvou fázích nevede k plnění povinností ze strany povinného, může soud ve třetí fázi naříditi **výkon rozhodnutí odnětím nezletilého dítěte** tak, aby byl naplněn některý ze tří bodů výše uvedených. Přitom uvedené nařízení výkonu rozhodnutí je spojeno rovněž se součinností

s příslušnými orgány veřejné moci a je – na rozdíl od výkonu rozhodnutí prováděného na základě rozhodnutí soudu o předběžné úpravě poměrů – podle ustanovení § 508 ZZŘS závazné pro každého, což není u individuálních právních aktů běžné. Prakticky to kupříkladu znamená, že třeba i prarodiče anebo sousedé, u nichž bylo povinným ukryto nezletilé dítě, se musí tomuto výkonu rozhodnutí podrobit, zpřístupnit svůj byt a strpět odnětí nezletilého dítěte, ač sami nebyli účastníky řízení.

Vzhledem k traumatizaci dítěte se však často namísto uskutečnění popsané poslední fáze jeví účelnější postup v intencích ustanovení § 909 OZ na základě znění § 475 odst. 1 ZZŘS, neboť podle ustanovení § 889 OZ je možno **nově rozhodnout soudem o tom, který z rodičů má mít nezletilé dítě ve své péči**; podle zkušeností autora této práce i jen zahájení takového řízení soudem je velice výchovné a způsobilé rychle změnit postoj povinného.

Přínosem zákona o zvláštních řízeních soudních je zakotvení možnosti využití peněžních prostředků z vymožených pokut ve prospěch nezletilého dítěte. Dosavadní praxe byla zpravidla taková, že rodič, jenž neumožňoval styk dítěte s druhým rodičem, byl pokutován a – aby uhrazené pokuty "dostal zpět" – podal následně návrh na zvýšení vyživovací povinnosti k nezletilému dítěti. Důsledkem často bylo, že oprávněný rodič v podstatě hradil, resp. refundoval, povinnému rodiči jednotlivé pokuty, takže sankce vůči povinnému rodiči se míjely s účinkem. Platná právní úprava nyní umožňuje v intencích ustanovení § 507 ZZŘS na návrh zákonného zástupce dítěte anebo jeho opatrovníka **čerpat peněžní prostředky k náhradě nákladů nezletilého dítěte**. Čerpání slouží výhradně k náhradě vynaložených a prokázaných nákladů pro uspokojení nezbytných potřeb dítěte, může dosáhnout až do výše částky vymožených pokut a podléhá schválení soudem. Soud však čerpání uvedených peněžních prostředků nepřizná, pokud sám žadatel dobrovolně neplní soudní rozhodnutí anebo soudem schválenou dohodu v některém z výše uvedených tří bodů.

Třebaže to vyplývá z textu celé této kapitoly, je třeba ještě závěrem pro úplnost zmínit, že k výkonu rozhodnutí ve věcech péče soudu o nezletilé je oprávněn pouze soud. Podle ustanovení § 37 odst. 2 písm. b) zákona č. 120/2001 Sb.,

o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, totiž nemůže oprávněný v těchto věcech podat **exekuční návrh**; výjimkou je pouze návrh na vedení exekuce podle rozhodnutí o výživném na nezletilé dítě.

ZÁVĚR

Hlavním účelem rigorózní práce byl podrobný popis a rozbor problematiky svěřování nezletilých dětí, které nenabýly plné svéprávnosti, do péče jejich rodičů na základě řízení před obecnými soudy. Uvedená rodinněprávní problematika je však zahrnuta nejen v občanském právu hmotném a procesním, kde spočívá těžiště této práce, ale je třeba mít na zřeteli i její aspekty pedagogické, psychologické, sociologické a další.

Nezbytnou a nedílnou součástí tohoto záměru nutně musel být též zevrubný popis historických kořenů a vývoje této problematiky na území dnešní České republiky. Rovněž s ohledem na to, že kombinací některých fenoménů, jako je dlouhodobě jedna s nejvyšších rozvodovostí na světě, českou společností celkem bezproblémově akceptované extramatrimoniální vztahy, více než polovina dětí rodičích se z nesezdaných párů, většinově tolerantní vztah společnosti k partnerství osob téhož pohlaví a dalších, představuje z celosvětového pohledu Česká republika určitý unikát.

Je třeba si uvědomit, že rodinněprávní vztahy se dynamicky mění a vyvíjejí, s nimi pak i rozsah a obsah k nim směřující státní ingerence. Již v předmluvě práce je uvedena potřeba predikce vývoje rodinněprávních vztahů tak, aby česká politická reprezentace měla potřebné informace pro tvorbu právních nástrojů propracované rodinné politiky a vytvoření předpokladů pro optimální fyzický a psychický vývoj dětí.

I.

Stávající rozhodovací činnost obecných soudů ve věcech péče o nezletilé děti je zatížena nedostatky, jejichž částečné odstranění je možné vhodnou aplikací platných právních předpisů. Vzhledem k tomu, že tyto nedostatky jsou podrobněji popsány v jednotlivých kapitolách práce, jsou dále uvedeny pouze ve stručné podobě a s naznačeným řešením:

- ❖ Řízení před obecnými soudy probíhají příliš pomalu, doba od podání návrhu soudu po pravomocné rozhodnutí netrvá žádoucí dobu několika týdnů, nýbrž

protahuje se často i na několik let; uvedené platí jak pro nalézací, tak i pro vykonávací řízení. Prostředí dlouhodobé nejistoty a konfliktů, ve kterém se nacházejí nezletilé děti, je traumatizující a může je poškodit na celý další život. V této souvislosti je na místě odkázat na již zmíněnou Cochemskou praxi, která představuje osvědčené řešení v sousedním státě s kontinentálním právem podobným našemu.

- ❖ Soudci rozhodují o konkrétních osobách znalců, takže u mnohých z nich lze předjímat odborné stanovisko z jejich jiné znalecké, ale třeba i pedagogické a publikační činnosti. Navíc jsou znalci nerovnoměrně zatěžováni, což se promítá do kvality znaleckých posudků. Věc by byla snadno řešitelná, kdyby znalci byli ustanovováni stejným způsobem, jako jsou kupříkladu ustanovováni obhájci ex offio v trestním řízení. Pokud by soud v průběhu řízení ve věci péče o nezletilé shledal, že je nutno vypracovat znalecký posudek, usnesením by ustanovil toho znalce, který by právě "byl na řadě"; to lze vyřešit postupným vybíráním jednotlivých osob ze seznamu znalců příslušného oboru a odvětví, ať už jednoduše na základě písemných záznamů v kanceláři soudu anebo sofistikovaně prostřednictvím výpočetní techniky.
- ❖ Znalecké posudky jsou velice rozdílného rozsahu i obsahu; metody, kterými znalci vedou svá šetření, jsou rozličné a znalci často odmítají rozvést je podrobněji při jejich výslechu před soudem s tím, že podle jejich názoru tomu v soudní síni stejně nikdo nerozumí. Navíc závěry těchto posudků ne vždy vyplývají z uplatnění metod formální logiky, mnohdy jsou nejasné, nesrozumitelné a připouštějí různá vysvětlení. V odvětvích, ze kterých jsou ustanovováni znalci pro řízení ve věcech péče soudů o nezletilé, totiž není zpracována jednotná metodika znaleckého zkoumání a tito znalci se setkávají převážně jen v rámci dobrovolných seminářů. Častým důsledkem této situace jsou zcela zásadní rozpory mezi použitou metodikou i závěry znaleckých posudků zpracovaných v téže kauze, věc u znaleckých posudků z technických oborů spíše výjimečná. Věc by byla řešitelná zakotvením povinnosti dalšího vzdělávání znalců, zřízením orgánu, který by je metodicky řídil a zároveň mohl navrhnout jejich odvolání v případech závažného odborného selhání.

- ❖ Úroveň právních vědomostí osob, jednajících za orgán sociálně-právní ochrany dětí, je dosti rozdílná. Zaměstnanci se navíc často při jednotlivých jednáních u soudu střídají namísto toho, aby každé jednotlivé nezletilé dítě před soudem zastupoval stále jediný, který by případ podrobně znal a u soudu vystupoval – v návaznosti na vývoj řízení – operativněji. Stanovisko kolizního opatrovníka, kterému soudy zpravidla přisuzují velkou váhu, tak trpí neúplným, až zkresleným pohledem, takže písemné zprávy pro soud i ústně přednesené závěrečné návrhy trpívají určitou diskontinuitou.
- ❖ Rodiče nezletilých dětí často více než prospěch svých potomků sledují vlastní cíle, vzdálené zájmům jejich dětí. Nežádka usilují o svěřeni dětí do své péče, aby nebyli morálně odsouzeni svým okolím (příbuzní, známí, spolupracovníci a další), třebaže při racionálním zhodnocení svých možností by nutně museli dospět k názoru, že péči o děti budou co do jejího obsahu či svých možností z pohledu časových zvládat jen velmi obtížně. Děti bývají též poměrně často rodičem, jemuž byly soudem svěřeny do péče, zneužívány jako prostředek vydírání a styk druhému rodiči s nimi je umožňován jen tehdy, splní-li bez dalšího nadiktované podmínky, na které by za běžných okolností nikdy nepřistoupil. Ještě horší situace nastává, pokud jeden rodič druhému ve styku s dětmi dlouhodobě bezdůvodně brání; to u nich může vést až k závažným psychickým poruchám a z hlediska jejich budoucích partnerských vztahů je poznamenat na celý život. Řešením popsanych problémů může být střídavá nebo společná péče, které jsou však podmíněny osobnostní zralostí rodičů.
- ❖ Advokáti, kteří zastupují rodiče nezletilých dětí, se občas pohybují na samé hranici etického kodexu advokacie, když své klienty namísto k dohodě směřují do sporu, což je sice palmárně výhodnější, ale na účet psychického zdraví nezletilých dětí. Za profesionálně neetické je možno považovat i bezdůvodné namítání podjatosti soudců a znalců, stejně jako protahování řízení opakovanými omluvami z již nařízených jednání, když nezletilé dítě je momentálně předběžným opatřením svěřeno do péče jejich klienta. Specifická role advokáta, jakožto "důvěrného kvalifikovaného rádce", tak uvedenými praktikami nabývá nežádoucí podoby pouhého obchodního vztahu.

II.

Obsah rigorózní práce je vymezen jejím názvem, rozsah pak vyplývá z příslušných směrnic Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V této souvislosti je třeba zmínit existenci velkého množství témat souvisejících s problematikou řešenou v této práci, která podstatně přesahují její rámec, avšak jejich další zpracování formou rigorózních, disertačních, popř. i habilitačních prací, by bylo velmi přínosné.

Z hlediska obsahového by bylo možno do větší hloubky zpracovat kupříkladu otázky společné a střídavé péče, širokou problematiku znalců vystupujících v řízeních ve věcech péče soudů o nezletilé, právní regulaci změn rozhodnutí soudů o úpravě péče o nezletilé dítě při změně poměrů apod.

Rozsahově přesahují tematiku této práce například problémy mediace, otázky osobního styku rodičů s dítětem, velmi široká problematika výživného, rozhodování soudů o věcech významných pro nezletilé dítě, na nichž se nemohou jeho rodiče dohodnout, ale i mimo obecné soudy stojící ústavní soudnictví, pokud ingeruje do těchto otázek.

Jistě by bylo zajímavé též komplexní porovnání české právní úpravy rodinného práva s úpravami zahraničními, zahrnující rovněž vyhodnocení statistických dat zpracovávaných v souvislosti s touto problematikou v příslušných státech a vyvozující závěry s doporučeními změn platné právní úpravy; to však již není téma závěrečné nebo kvalifikační práce pro jednotlivce, nýbrž téma rozsáhlého vědecko-výzkumného projektu pro mezinárodní kolektiv zpracovatelů.

III.

Záměrem autora rigorózní práce bylo, kromě využití co možná nejširší a nejrelevantnější pramenné základny, především zachování vlastní názorové neutrality a vyústění studia pramenů i vlastních zkušeností z justiční praxe do doporučení, vedoucích ke zlepšení rozhodovací činnosti obecných soudů v této oblasti vhodnou aplikací stávající hmotněprávní a procesněprávní úpravy. Naši nejmladší generaci jsme podle přesvědčení autora v tomto směru ještě dost dlužni.

Autor připouští, že některé závěry jeho práce, jak byly podrobněji rozvedeny v jednotlivých kapitolách, mohou být vnímány různě, neboť na tuto problematiku se vede celá řada diskusí a existuje na ni v českém odborném prostředí heterogenní názorová škála. Pokud se příspěvkem do těchto diskusí, jakkoliv skromným, stane i tato rigorózní práce, bude vedle hlavního cíle vymezeného jejím předmětem, splněn rovněž tento cíl vedlejší.

LITERATURA

- 1 BAKALÁŘ, E. a kol. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2006.
- 2 BAKALÁŘ, E. Syndrom zavrženého rodiče. *Psychologie dnes*, roč. 9, 2003, čís. 1, s. 28-29.
- 3 BAKALÁŘ, E. Úloha psychologa – soudního znalce při posuzování výchovných předpokladů při rozvodu manželství s dětmi. *Československá psychologie*, roč. XXXIII, 1989, čís. 5, s. 470-477.
- 4 BUREŠ, J. - DRÁPAL, L. - MAZANEC, M. *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2001.
- 5 ČERNÁ, M. *Rozvod, otcové a děti*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2001.
- 6 ČEŠKA, Z. a kol. *Československé rodinné právo*. Praha: Panorama, 1985.
- 7 DÁVID, R. Obecné připomínky k zákonu o zvláštních řízeních soudních. *Bulletin advokacie*, 2014, čís. 12, s. 57-59.
- 8 DRÁPAL, L. - BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009.
- 9 ELIÁŠ, K. Proč potřebujeme nový občanský zákoník? *Právní rádce*, roč. 12, 2012, čís. 11, s. 24.
- 10 FLEGL, V. *Ústava ČSSR*. Praha: Orbis, 1977.
- 11 FRANCOVÁ, M. - DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer, 2010.
- 12 FRIEDL, A. *Školské zákony*. Praha: EUROUNION, 2005.
- 13 GARDNER, R. A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1996.
- 14 GARDNER, R. A. *The Parental Alienation Syndrome*. New Jersey: Creative Therapeutics, 1999.
- 15 HANDL, V. - RUBEŠ, J. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985.
- 16 HOLUB, M. - NOVÁ, H. *Zákon o rodině a předpisy souvisící*. Praha: Linde, 1998.
- 17 HORÁČEK, T. Základní principy mediace (z právního i neprávního pohledu). *Bulletin advokacie*, 2013, čís. 6, s. 17-21.
- 18 HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000.
- 19 HRUŠÁKOVÁ, M. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001.

- 20 Johannsen, K. H. - Henrich, D. *Eherecht. Scheidung, Trennung, Folgen*. Mnichov: C. H. Beck, 1998.
- 21 KAVALÍR, J. Ústavní soud k činnosti OSPOD při zastupování nezletilých dětí. *Právo a rodina*, roč. 16, 2014, čís. 8, s. 1-5.
- 22 KINCL, J. a kol. *Všeobecné dějiny státu a práva*. Praha: Panorama, 1983.
- 23 Kolektiv autorů. *Komentář k zákonu o právu rodinném*. Praha: Orbis, 1954.
- 24 KORBEL, F. - PRUDÍKOVÁ, D. Rodina v novém občanském zákoníku. *PRÁVO&BYZNYS*, roč. 2, 2013, čís. 11, s. 64.
- 25 KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. Praha: Computer Press, 2000.
- 26 KUBÁŇOVÁ, K. Právní regulace rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu manželství v kontextu rekodifikace soukromého práva v České republice. *EPRÁVO.CZ magazine*, 2014, čís. 2, s. 113-115.
- 27 MACKOVÁ, A. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. Praha: C. H. Beck, 2001.
- 28 MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994.
- 29 NOVOTNÁ, V. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právo a rodina*, roč. 16, 2014, čís. 2, s. 2-5.
- 30 PÁVEK, F. *Kalendář pravidel pro manžele, snoubence a rodiče*. Praha: Mladá fronta, 1990.
- 31 PÁVEK, F. *Zákon rodičům a dětem*. Praha: SPN, 1989.
- 32 PAVELKOVÁ, B. *Maloletí v slovenskom rodinnom práve*. 2. časť. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, 2009.
- 33 RADIMSKÝ, J. - RADVANOVÁ, S. a kol. *Zákon o rodině. Komentář*. Praha: Panorama, 1989.
- 34 ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935.
- 35 Rozbor a zhodnocení rozhodování soudů o výchově a výživě nezletilých dětí. Praha: Nejvyšší soud, 1967.
- 36 RUBEŠ, J. O některých etických zásadách každodenní práce soudce a advokáta. *Právo a zákonnost*, 1991, čís. 9, s. 492-506.
- 37 RUBEŠ, J. - WINTEROVÁ, A. *Občanský soudní řád a předpisy souvisící*. Praha: Panorama, 1990.
- 38 RUBEŠ, J. - WINTEROVÁ, A. *Občanský soudní řád a předpisy souvisící*. Praha: Linde, 1992.

- 39 RUBEŠ, J. - WINTEROVÁ, A. *Občanský soudní řád a předpisy souvisící*. Praha: Linde, 1993.
- 40 RUDOLPH, J. *Jsi moje dítě*. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010.
- 41 ŘÍČAN, P. - VÁGNEROVÁ, M. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Avicenum, 1991.
- 42 SAUL, L. *Emotional Maturity. The Development and Dynamics of Personality and Its Disorders*. Philadelphia: J. B. Lippincott Co., 1971.
- 43 SPÁČIL, O. Změny v občanském právu v tereziánské a josefínské době. *Právní fórum*, roč. 8, 2011, čís. 7, s. 289-297.
- 44 *Statistické ročenky České republiky*. Praha: Český statistický úřad, 1993-2013.
- 45 SVEJKOVSKÝ, J. a kol. *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva*. Praha: C. H. Beck, 2012.
- 46 SVOBODA, K. - SMOLÍK, P. - LEVÝ, J. - ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Občanský soudní řád (komentář)*. Praha: C. H. Beck, 2013.
- 47 ŠÍNOVÁ, R. a kol. Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha: Leges, 2010.
- 48 TÄUBNER, V. *Rodiče v krizi?* Neratovice: Nakladatelství Petr Šorel, 1993.
- 49 VANÍČKOVÁ, E. Traumatizace dítěte rodičovským konfliktem. *Právo a rodina*, roč. 16, 2014, čís. 4, s. 22.
- 50 *Vládní návrh občanského zákoníku, sněmovní tisk čís. 362*. Praha: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2011.
- 51 WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996.
- 52 WAWERKA, K. Nový občanský zákoník z pohledu emeritního notáře. *Bulletin advokacie*, 2014, čís. 12, s. 29.
- 53 WINTEROVÁ, A. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2011.
- 54 WINTEROVÁ, A. - MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2014.
- 55 Z judikatury. I. Věkový limit u nezletilého dítěte při jeho svěření do střídavé výchovy. II. Výživné pro nezletilé dítě při vysoce nadprůměrných příjmech jednoho z rodičů. *Bulletin advokacie*, 2007, čís. 5, s. 40-41.

RESUMÉ

The rigorous thesis deals with the judicial treatment of the administration of parental responsibility, from the point of view of entrusting of minors into care after brake-up of the parents of the minor, whether it is an unmarried or divorcing couple. After a brief summary of the historical development of this issue, the next parts of the thesis describes the current codification in detail, that has included the Family law back in the Civil Code and that has specified the non-contentious suit by separate procedural laws.

Family law relations are changing and evolving dynamically, the scope and the content of state interference into them is changing appropriately, too. It is necessary to predict their evolution, so that the political representation of the country had the essential information for the creation of sophisticated family law and for the establishing of prerequisites for optimal physical and mental development of children.

The present decision making activities of courts in cases of custody of minor children are affected by shortcomings, whose partial elimination may be done by proper application of existing legislation; the conclusion of the thesis contains a brief summary and recommendations for correctives. To avoid possible long-term traumatising of children, it should be proceeded as quickly as possible in cases of custody of children. Appointment of experts should take place on a cyclic basis, which would avoid the suspicion of advance expected findings of their investigation, and more uniform workload of experts could contribute to improving the quality of experts' opinions. It would be useful the obligation for further training of the experts and the constitution of an authority that would them methodically manage, and that could propose their revocation in cases of a serious professional failure. The guardian ad litem should be still the same person, who would be familiar in detail with the situation, to be able to continuously defend the interests of the child. There are also deficiencies on lawyers, who should preferentially lead parents of minor children to an agreement instead of to a lawsuit that plagues all parties.

KLÍČOVÁ SLOVA

Právní, pedagogické a psychologické aspekty úpravy poměrů nezletilých dětí.
Svěřování nezletilých dětí do péče.

KEYWORDS

Legal, pedagogical and psychological aspects of treatment of minors.
Entrusting of minors into care.